

شعر کوردی باشوور

یادهوهری شاکه و خانمه سویر 2001

عزلی حسین فهیلی

شوکرانهم پید بوو بینای بان سهر
کووره گاللان لافاو گرتته وهر
شوکرانهم پید بوو کەس سەر مهزانا
سفید پەر له روی سهرزه مین شانا
شوکرانهم پید بوو ههر وهخت مهیلت ههس
وه بی نم سهوزهی گولان کهل مهس
شوکرانهم پید بوو نهی بارلاهی
زه مین یهخ بهسا تا گاه ماهی

شاکه و مه سویر

دهزگای رووشنهویری و بلاوکردنهوهری کورد فهیلی شهفهق

لایچنامەى دویمین فستیڤال

شعر کوردی باشوور

یادهوهرى شاکه و خانمه سویر

2001 ئىسلام ئاباد

نویسه: عهلى حسین فهیلی

ئه لگهردانن له فارسی وه کوردی : شووش شاوز

چاپ بهکم

دهزگای رووشنهویری و بلاوکردنهوهی کورد فهیلی شهفهق

پیرست^۷

۶۶	جوورہیل شعر و گورانہیل نہوانہ
۶۶	قہ سیدہ یا چامہ
۶۷	غہزل یا شعر (دلدارى)
۷۱	مسنہوی
۷۵	چوارینہ (روباعی)
۷۷	دو بہیتی
۷۹	پیوہ شعر
۸۲	شعر نوو
۹۱	ئاواز تاریخ
۱۰۰	ناو مایہی شعر
۱۰۸	پہی نویسہیل
۱۱۴	شیعری کوردی باشوور

۷	قسیہی نہ لگردن
۸	توام ہمیشہ نہ بارہی کرماشان بوشم
۱۰	بوش نیلامی و کہ لہوری و چوین دہسہ بہنی جوورہیل زووانی
۱۲	دہزگای قسیہ (قاج):
۱۳	چوین یہک بوین یا جفت بوین (کار و کارکہر)
۱۳	دہسہ واژہیل (اصطلاحات):
۱۵	چہو وہ پی خسنیگ وہ فہرہ نگ و ویژہی کوردی باشوور
۲۰	تہ ماشایل:
۲۴	خہت و شیوہی نویسان:
۲۸	کیشہیل نہ نویسیای
۳۲	داخوژہیل یا داواکارہیل
۳۷	رہ سائہت (پہ یامدان)
۴۲	پہ یوہندیہیل
۴۴	قہ نہ مہیل
۴۶	ترس و دنہرا و کیبہیل
۴۷	فہرہ نگہ نہرا گیشتی
۴۹	نوورسنیگ نوو
۵۲	نہ نجام و کوتایی قسیہ
۵۸	نوورسنیگ گوزہری وہ شعر کوردی باشوور
۶۳	سہرہتای نہ دبیات کوردی

قسبیە ئه لگەردن :

من ك ئه ی لا پینج ویزه بییه نه فارسی نه لگهردا نه می وه زووان کوردی (بویش خوار)، یه کی نه زامه تهیل کیشیای نه باوهت بویش خوه مان بوی ك بنویس ئه ی مژاره ئه را فستیخال شاکه و خانمه سویر ناماده ی کردویگ ، نه وه ییش نه سه رده میگ که فره کار نه سه ر نه دببات کوردی وه تاییهت بویش خوه مان نه ناو ئیران وه ل رفکسه یلیگا رویوه روی بوی.

ئمجا وه سه ر یه وه و ک بویش ئیمه که می فه قیر مه نیه و زووانیگه ته نیا وه پی قسبیه کردنه و بری جاریش وه پی شعر وه تنه ، وه ئی نه ویسه زوانی نویسان ویزه یی و ئه را وه رزاره و هاوردن شونه واریگ ویزه یی نه یوا که وه راسی وه نه و قوو ته گ زووان فارسی دیرید نه وه رایوه ر بویش خوه مان، کاریگ فره ساکار نه وی و ئه را نه لگرتن نه مانه تداری نه کار نه لگهردانن و گیان یا رووح نه و باسه گ نه و زووانه بنویسه گه ی هاوردییه ، تا نه وره گ وه پیم کریا یا واژه ئه رایان دروس کردم و یا ئه را یه گ ته مام شوون ده سم وه کوردی دیارود نه بویشه ییل تره ک کوردی که لک وه رگرتم.

ئاوه ختی نه وه دیرم ک ئه ی کو له باسه گ چوی قسبیه نه لگهردن کردم ، نه لیم قه بول بکه یین.

نه لگهردن : شورش شاواز

توام هه میشه له باره ی کرماشان بویشم

هه ر چه ن ئیوه ویرستن، وه ی کاردانه و ئه را یه کم جار ئاز و تووان ئه ی بویشه یله بخینه و ده یشت، وه لی خو یه چیشتی درووکانیی نییه و که سی له خوه ی دهر هاوردویده ی، راسییه گه ی یه سه ئه ی بویشه یلیشه هه ن و بایه ته وه پینان بنویسه ییت و دیر یا زوی مه ردم کرماشان، ئیلام، له کسان و ... هه وکاره بوون ک وه ی بویشه یلیشه بنویسن، دروسیشتی هه یه سه .

ئه ی کاردانه تویه نی بووده پایه و ریشه ی فره کاره یل تره ک، یه کی له و کاره یله یه سه ک ده س زووانناسه یل واز تره و که یید تا بتویه نن راحت تر یه ی زووان یه کگرتی (واحد) ئه را کورده یل نه لوژنن و ئیمه له ی شیواشیو دهرارنه و ده یشت، هه ر چه ن ک ئه ی کاره هیمان فره جای کار دیری و هه م وه خت و هه م ده سمایه و سه رمایه ی فره یگ تواید، ئیمه بایه د نه و قه ره کار بکه یمن ک فه رق زووان وه ل بویشه ئه و دو یای له ق و په له یل زووان بزانیمن، وه گیشتمان جوور یه ی زووان قورپدار و خاوه ن ریز بنوریمن ئمجا نه وساتویه نیم بقامین ک کامه یان تویه نی وه جیالی زووان گیشتی و ستاندارد وه کار بچوود.

وه پیدان ئویشم: ک وه له کی هه م چیشت چاپ بکه یین، ئه را یه ک هه م خه لکیان فره سه و هه م زووانه گه یان ک خوه ی بویشیگه له کوردی، فره ده وله منه و پره و نه لکه فتیی ...

من باوه رم یه سه ک ئاخری رووژی ئیمه ییش بویمنه خاوه ن یه ی زووان ک هن گیشتمان بوود و گیشتمان له لی نه وره سیمن.

ئه ی کاره ئویه سه ر له زووان کوردی نه شیونید، چوون ئه ر ئویه خاس بنورین، دوینین ک له فره له ولاته یل تره کیش، له یه ی ولات چه ن زووان ره سمی هه سه و هه ر کامیان هن به شی له و ولاته نه، ک هه م وه پینان نویسه ییت و هه م خوه نیه ییت، هه ر چه ن ک له تاکمه جایگیش، بیجله ئه ی زووانه یل نه ته وه یی و ناوچه یی، یه ی زووان نیانه ئه را گیشت نه و ولاته، ئینگه وه هه ر ده سپیچگ زانستی یا ویزه یی یا

سیاسی و ... بود.

بایه‌ته‌لومر چاودان بود ك "زووان نویسانن" بایه‌ته‌وهل زووانیگ ك گیشتی وهپی قسیه‌كه‌ن جیاوازی داشتوود و كوردی له‌باوت و خاتر یه‌گ بویشه‌یل فرده‌پیرید و له‌تاكمه‌جاریگیس ئەی بویشیله‌فره‌له‌یه‌ك دویرن و دویره‌و كه‌فتنه، ئەی كاره‌كار سه‌ختیگه.

دویم؛ یه‌كی له‌ی بویشیله‌بكه‌نه بویشی بنه‌ما، ته‌فلا بكه‌ن ك وهو بویشه‌یل نزیك‌تریه‌و بكه‌ن، چیشتی جوور هه‌ی كاره‌گ ك ئیرنگه، ناوینه‌كه‌ی. من هه‌میشه‌وه‌تمه "ناوینه" مه‌جه‌له‌یگه‌گیشت كه‌سی تویه‌نی له‌ل ئەوره‌سی، هه‌ر كه‌سی ك یه‌ی بویشی كوردی بزانی یا قسیه‌پئ بكه‌ید، تویه‌نی وه‌ناسانی مه‌جه‌له‌گه‌بخوه‌نیئد. خوه‌م ك كرماشانیگم راحه‌تر له‌مه‌ج‌له‌یل تر، تویه‌نم به‌شه‌سورانیه‌گه‌ی بخوه‌نم و لیشی ئەو ره‌سم.

ئەی ره‌ویشته، خاستره‌كه، ئەرا یه‌گ گیشتمان تویه‌نیم به‌شی له‌زووان "ده‌ستوور زووان" دیاری و بنجینه‌ی زانستاریگ بره‌سیمن. چهن فه‌گته‌ر و ئەساس هه‌س ئەرا ره‌سین وه‌زووانه‌دیریمن:

۱) خوه‌مانی بوین ئەو زووانه، وه‌ی مانا ك بایه‌ته‌ئە‌ی زووانه‌له‌ولاته‌یل كوردنشین وجود داشتوود و زووان دهره‌کی نه‌وود.

۲) پيشینه‌ی ویزه‌یی داشتوود، جوور(هه‌ورامانی) ك فره‌شیره‌وه‌ی بویشه‌سه‌و ئەوسا زووان پیوه‌ر كورده‌یل بویه

۳) تایبه‌تمه‌ندیه‌یل زووانی ك بایه‌ته‌بوود، داشتوود و وه‌پیه‌و بووت تا مه‌ردمیش فه‌بوولی بكه‌ن

۴) مه‌ردممان، دو فیشتەر ئەوانه‌گ خوه‌نینیان هه‌س وه‌به‌راورد گرتنی خاس خوه‌یه‌و بنورنه‌پیو وه‌کاری بارن

۵) مه‌ردم فیشتیری له‌ی بره‌سنه‌و یا وه‌پی قسیه‌بكه‌ن
زنه‌یای دوکتوور حشمت الله‌ته‌بیی

مارگه‌یا سه‌رچاوه: ناوینه، ۱۳۷۴، ژماره‌ی ۲۱ و ۲۲، لا ۸

بویش ئیلامی و كه‌له‌وری و چوین ده‌سه‌به‌نی جووره‌یل زووانی

تا ئینگه‌شییه‌وه‌كه‌ریل فره‌یگ وه‌كار ده‌سه‌به‌نی بویشه‌یل جیا وه‌جیای كوردی ده‌سدانه‌و له‌وره‌گ ئەی شییه‌وه‌كه‌ره‌یله‌جار وه‌جاریگ قوناغه‌یل جوگرافیایی، بوین واژه‌یل هاوبه‌شو باروه‌ز تاریخی و جه‌مگایی كردنه‌سه‌سه‌رچاوه‌ی خوه‌یان و وه‌ئه‌رارزابه‌نی بویشه‌یل كوردی له‌بنه‌ماییل جیاواز سوود وه‌رگرتنه له‌ئه‌نجام ده‌سكه‌فت زامه‌تو کاریان ده‌سه‌به‌نی ئەی بویشه‌یله‌وه‌جووره‌یل جیاواز دهر كه‌فتیه.

له‌باوت بویش ئیلامی(فه‌یلی) و كه‌له‌وری ك باوه‌له‌پاریزگی ئیلام و كرماشان جیاوازی رای و وه‌پیاچینیگ فره‌تره‌کی هه‌س.

بازیگ له‌شییه‌وه‌كه‌ره‌یل، ئەی جووره‌یل زووانییه‌وه‌سه‌رنامه‌ی بویشه‌یل كوردی یای له‌لییان كه‌ن(سارایی، ۱۳۸۰، خورسه‌ند، ۱۳۷۶، ئەفشار، ۱۳۶۶) و بریگ تریش ئیلامی و كه‌له‌وری له‌بویشه‌یل لوری زانن(ئه‌دموندز، ۱۹۷۵، ئبراهیمی، ۱۳۷۷) ئەی جیاوازی رای و هویر و بوچوونه‌له‌یه‌سه‌رچاوه‌گرید له‌چهن خالی ك هه‌س، وه‌له‌ژیر ناماژه‌وه‌پییان كه‌یم.

وه‌رای بریگ له‌خواهن رایل و هویره‌یل(لوری) وه‌زووان مه‌ردمانیگ ئویشیه‌ید ك له‌پاریزگیل لورستان، چوارمه‌حال به‌ختیاری، بازیگ له‌به‌شه‌یل فارس، خوزستان و ئیلام باوه.

وه‌باوه‌ر ئەی بره‌لووری خوه‌ی وه‌ره‌و فارسی كیشیدو په‌لی له‌كوردی نییه‌(ئامان الهی، ۱۳۷۰) ئینگه‌نیشته‌جیییه‌یل وه‌تیای خوه‌یان وه‌(لور) زانن و بویشه‌یل پاریزگی ئیلام و كرماشان ك وه‌كوردی ئیلامی و كه‌له‌وری قسیه‌كه‌ن خوه‌یان وه‌كورد زانن و نه‌لور، سه‌لینه‌ر یه‌سه‌گ ئەی جووره‌روانگه‌ی ك بویش ئیلامی و كه‌له‌وری به‌شیگ له‌په‌له‌یل زووان كوردییه‌نه‌لوری و گروویگ تره‌كیش له‌تویژه‌ره‌یلش لوری فره‌پیه‌ن تره‌ك له‌یه‌ته‌ماشا كه‌ن و لوری وه‌ په‌لیگ له‌بنه‌ماییل زووان كوردی زانن و وه‌ئە‌ی خاتریشه‌نه‌ته‌نیا ئەوه‌گ ئەرا ئەی جووره‌یل زووانییه‌ك له‌لییان

وھتیم وھکار تیھرن بەلکەم بازیگ جوورھیل زووانی چوی ئیلامی و کەلھوریش، ک بویشەیل ئەوانەخوھیان وھکورڈ زاننیش، وھژیر پەلیگ لەلوری تیھرنانەو ھساو. وھکار ھاورڈن دھنگەیل لەمانیل جیاوازی لەدەس کەفتگەیل زانست تا ئەورەگ دویر لەنەقس و گیشەس ک خوەنەرھیل لەمەبەس تاییبەت نويسەرھیل بزانی و نەودەوھیکە رشیان مانیل و کەژ فامی.

لەوەر چەو تیھید ک یەکی ترەک لەمەمەرھیل بوین جیاوازی لەباوھت جیگە بویشەیل ئیلامی و کەلھوری یەسەک بریگ لەتۆیژەرھیل کەفتەنەسەژیر باندووور(تەئسیر) فەکتەرھیلی بیجگەزووانی،چوی قۆناخ جوگرافیاوی و تاییبەتمەندییەیل جەمگایی. وھبۆھگ خاس بنورن و دیقەتگ بەنەخەرچ و ھەملایانەبنورن، ئەی بویشەیلەلمەقام دویرەو کردنیان وھل بویشەیل لوری چوی: لوری خورەم ئابادی(خورمۆه) و بەختیاری زانسنەسان تا بویشەیل کوردی ک باوھلەپاریژگایل کوردسان و نازەربایجان خوەرئاوا.

وھئەساس شیھەوکردنیگ ئەنجامدريای وھراشکاوانەوھتویەنیم بویشیم ک زووانەیل و بویشەیل ھاوسا وھراھەتی لەیەکترەکی واژەدەرەکی لەیەک گرن و دوای ماوھێگ لەوانەبەبوین واژەیل ھاوبەش ک لەدەیشتەوگریانەتۆیژەرھیل بخرەیل ناو لەیوا روانگەکی ک فکر بکەن واژەیل ھاوبەش قەرزی وھمەمەر ھاورپشەبوین جوورھیل زووانیھە.

ئەی رویدایەلەوانەبەلەباوھت بویشەیل کەلھوری و ئیلامی رویداوید و بازیگ لەخاوەن رایل وھتەماشا کردن واژەیل ھاوبەش باو بوی لەئەی بویشەیلەو بویشەیل لوری لەیوا ھویرەو بکەن ک ئیلامی و کەلھوری وھلوری وھمانای بەسیای ترەکی نزیگ ترەکتا وھبویشەیل کوردی.

لەسەر ئەی ئەساسەدیاری کردن جیگە جوورھیل زووانی لەدەسەبەنی زووانەیل و بویشەیل وھپیشت بەسان وھفەکتەرھیلی بیجگەزووانی چوی قۆناغ جوگرافیاوی و تاییبەتمەندییەیل جەمگایی یا تەنیا بەس زانین، بوین واژەیل ھاوبەش تویەنید سەر لەلیمان بشیونید. دەسەبەنی جوورھیل زووانی تەنیا وھی جوورەتویەنید وھل واقعییەتا جوور باید ک واژەیلی زووانی لەروانگەکی دەزگای

دەنگ ، چوارچۆھە واژەیل، چوارچۆھە چوین وھتن و چوین پیکھاتنی یەکەیل زووانی گەوار ترەک، وھل یەکا بەراوردیان بکەیم و ئەجا لەئەی چوینەبەراوردیگ وھبن چینەکی جیاوازییەیل و چوی یەک بوینەیل جوورھیل زووانی دەس وھبەشەو کردن بویشەیل و بویشیل جیاواز بەیمن.

دەزگای قسیه (قاج):

لەدەووربەر ۱۴۰ شومارھقاج لەزووانەیل ئایەم ناسیاس و لەناو ئەی شومارھیلەلەھەر زووان یا بویشیک وھئەندازەیک ناوھینی،لەناوہەر ۳۰ تا ۴۰ گلەلەکی دەنگەیل وھکاریان تیھرن. لەزووانەیل و بویشەیل ئیرانی، شومارھیلی لەئەی دەنگەیلەلەناو گیشت بویشەیل ھاوبەشن و ھەر وھی جوورەلەوانەبەشومارھیلی لەئەی دەنگەیلەتاییبەت وھجووریک زووانی بووت و لەناو بویشەیل نەوینیەیل.

وھئەساس شیھەو کردنەیلگ ئەنجام دریایە، دەنگ/W/ وھعینووان یە قاج سەر وھخوھی و جیا لە/V/ لەناو بویشەیل سورانی، ئەردەلانی و ئیلامی وھکار تیھید.

لەھەر سی بویش واژەیلی تەماشا کریھید ک تەنیا جیاوازی ئەوانە لەوھکار ھاوردن/W/ وھجی/V/ وھئەی جیوھجی بوینەبویەس مەمەر یەگ جیاوازیگ لەمانا و پیکھیان کەلەیل نوو بوود یا وھی مانا جفت کەمینەپیک بارن.

ھەر وھی جووریشەلەھەر سی بویش دەنگ (ر) یا/R/ وھدو جوور(ر) کیشیای و (ر) ساکار وھعەنووان دو قاج یا قسیهی سەر وھخوھی بارنەکی و لەئەی بویشەیلەتویەنیەیل واژەیلی پەیا کرد ک جیاوازی وانەتەنیا وھمەمەر جیاوازی ئەی دو قاجەسەو ئەی جیاوازیشەکیشایەوھجیاوازی مانا و پیک ھاوردن دو واژە جیا لەیەک یا بویسەجفتگ کەمینە.

وھی ھاوکارەرزاری دەنگ (ل) یا(L) وھدو جوور (ل) پەین و (ل) ساکار لەی بویشەیل تیھریەیدەزووان و ھەجوی باوھتەیل وھرجلەئینگەوھکارەوردنیگ یەکسان دیرن، تویەنید وھعەنووان یە تاییبەتییگ ھاوبەش و تاییبەت وھجووریک

زووانی وهساو باید.

یانی نه‌ته‌نیا له‌گیشت بویشه‌یل کوردی ئە‌ی هه‌یشت فاجه‌هه‌سان و وه‌کارهاوردنیگ یه‌کسان دێرن، وه‌لی له‌هویج بویش ئێرانی تره‌کیش هه‌له‌فارسی، لوری، گیله‌کی و... ئە‌ی هه‌یشت فاجه‌ئه‌ی جووره‌وه‌کارهاوردنیگ نه‌یرن.

چوین یه‌ک بوین یا جفت بوین (کار و کارکه‌ر) :

وه‌چه‌واشه‌ی ئە‌وانه‌ی تره‌ک بویشه‌یل ئێرانی هه‌چوی فارسی و لوری ک کار وه‌شه‌ش جوور تیه‌رنه‌ی و سه‌رف یا گه‌ردنه‌ی، له‌کوردی کار(فعل) ئە‌را یه‌گ وه‌ل(کارکه‌ر- فاعل) چوین یه‌ک بوون و جفته‌و بووت وه‌په‌نج جوور سه‌رف یا گه‌ردنه‌ی.

وه‌ل که‌میگ هویرده‌و بوین تویه‌نیه‌ید یه‌بگریډ ک بویشه‌یل سورانی، ئە‌رده‌لانی، که‌له‌وری و ئیلامی وه‌یه‌ی جیاوازی فره‌یگه‌و وه‌ل بویشه‌یل لوری و فارسیا دێرن و ئە‌وه‌یه‌سه‌گ له‌فارسی و لوری شه‌ش دانان(صیغه) و له‌بویشه‌یل کوردی په‌نج دانان کار هه‌س وه‌ یه‌یه‌گیگ له‌تایبه‌تمه‌ندییه‌یل سه‌رف - نه‌حو جووره‌یل زووانیه‌ک بویشه‌یل ئە‌وانه‌خوه‌یان وه‌کورد خوه‌نن و بویشه‌یل ئیلامی و که‌له‌وریش ئە‌ی جوور تایبه‌تمه‌ندییه‌یلی دێرن.

ده‌سه‌واژه‌یل (اصطلاحات) :

له‌گیشت زووانه‌یل پیکهاته‌یلی په‌یدا بووت ک له‌کوومه‌ی مانای ئە‌ندامه‌یل وانه وه‌ مانای ته‌مامی ئە‌و هه‌مگه‌ پیکهاته‌ جیاوازه، مه‌خله‌ز له‌فارسی ره‌سته‌ی {سربه‌سر گذاشتن (سه‌ر وه‌سه‌ر ناین)} وه‌ مانای هه‌نه‌ک کردنه‌و سه‌ر وه‌سه‌رناینه‌وه‌ئه‌نقه‌ست و نییه‌تیش ئازار دانه‌و مانای گیشتی ئە‌ی ره‌سته‌هویج په‌یه‌وه‌ندیگ وه‌ل که‌لیمه‌ی (سه‌ر)و کار(ناینا) نه‌پێرید. وه‌ی مانا ک هویج په‌یه‌وه‌ندیگ وه‌ئه‌ساس مه‌نتیق له‌ناوه‌ین ئە‌ندامه‌یل ره‌سته‌و ته‌مامی مانای نییه‌.

وه‌ئه‌ی جووره‌پیکهاته‌یگ (اصطلاحات یا ده‌سه‌واژه) وه‌پێ ئویشن.

له‌ده‌سه‌به‌نی جووره‌یل زووانی، ده‌سه‌واژه‌یل له‌ی باوه‌ته‌و گرنگن ک ده‌سه‌واژه‌یل، فره‌کونر(که‌م) تره‌ک له‌واژه‌یل تویش ئالشته‌و بوین بوون و له‌ته‌ماشا کردنیگ شایه‌د یا وه‌سوتفه‌یی فره‌دویره‌ک دو یا چه‌ن واژه‌له‌ناو چه‌ن سه‌ده‌هزار یه‌ی زووان وه‌جوویگ سوتفه‌یی وه‌ل یه‌ک پیک بان و وه‌مانای جیاواز له‌و مانای ئە‌ساسی خوه‌یان بیه‌ن.

ئمجا هه‌ر وه‌خت دو جووره‌ی زووانی ده‌سه‌واژه‌یل هاوبه‌شیگ داشتن وه‌باوه‌ری وه‌قوه‌ته‌و له‌نوورسنیگ تاریخی و ریشه‌یی وه‌ل یه‌کا نزیک و قه‌ومی دێرن... ده‌سه‌واژه‌یل فره‌یگ له‌بویشه‌یل سورانی، ئە‌رده‌لانی، که‌له‌وری و ئیلامی وه‌کار هاتیه‌ک وه‌دیقه‌ت کردن وه‌پیکهاته‌یل و مانای وانه‌وه‌تایبه‌ت هین بویشه‌یل کوردین و له‌بویشه‌یل تره‌ک ئێران چوی فارسی و لوری هویج وه‌کار نیه‌تیه‌ن.

دوکتوور که‌ریم دوسان

سه‌رچاوه: فره‌هنگ ئیلام، ۱۳۸۱، ۹، ۱، ص ۱۶

چه و وه پي خسنیگ وه فەرهنهنگ و ویزهی کوردی باشوور

عهلی حسین فهیلی

لهی وهخته له زهمان وهگه شه کردن ئیمکاناتو دهر فەرتهیل قه له مرو (ئيجبار) ئهرا فەرهنهنگ و زووان کوردی بویچهگو بویه وه قه له مرو ئازادی و ژانن و ئه نجامداین پهین تره و بویه. مه مه ئه کار نه ته نیا کوینه بوین و گوزه یشتهی ئه و بویه، به لکو یه ده سه گهفت گورانکاریه یلیگه که له مه میدان تواناییهیل ئیمه وه فزه و بوین شوماری که سه یلیگه که ئه شه رت و شروته وهل خوه یانا دپرن، خاسه و بوین بارو وه زع په یوهندی وهل یه کا، گه شه کردن مه میدان کار و تیکوشان، ناسین دهر فتهیل قانونی، ئه و بان بردن زانین و کارامه یی که سی و گرووی، به هره گرتن له ته کنولۆژیای تازه و سه قام و ئارامی حاکم وه گیشته جه مگا وه دی هاتیه. گومان نییه ههر ئه نجامیگ پیویسته باوه تیگ خوهی وه وه سه یله ئه سپاو و ره و یشته ییل، وه دی هاتگه ییل خوهی بوود باوه ت خوه نین و له دهس پی کردن ئه ی کاره رووشن و ئاشکرا و وه بی خهش و تیه ریکی وه جووریگ ریگ و پیک، به شییگ تاریف و سنوور ئه رای دانریه ییل. لهیره پیویسته یه ی باریمن ک دو جوور چه وه ری بوین له رافه و شهر له ی باروه زعه گ ههس، تیه ده دی ک وه نه ساس ئه وه بایه د وه ت:

(۱) فامین و زانین عه و امانه له یه ی جوپله ی فەرهنهنگی و باوه ت وه که سه یلی ک کار له ناوی که ن.

(۲) فامین شیکاری و زانستی و چه و خسه وه دیاری کردن سوپکه ییل گوماندار و رووشن کردنی ئه ی ئارمانجه وه دهس که سه یلی ک په یوهندی وه پیا نه و دپرید. سروشتیه کوینه وارده یل و ئاسواره یل تاریخی بیستون، دهریشار، زیویه و ... هویچ کامیان له باوه ت وه پیا بوینیان و بینایان و له هه یس له ش و بار خوه یان نه وینه سه مه مه ر یه گگرتن و ته بایی نه ته وه بی.

وهلی هال وه وه ای باوه ریگ داشتنیگ له وانه گ له زه یین و هویر مه ردم جی گرتیه، زنجیره ییل یه گگرتن له ناو پیله ی فەرهنهنگی پیک هارودیه.

بی مه مه ر نییه ک وه تنه له باوه ت ئه ی شوونه وارده یل تا سه ده سال و مرجه ئینگه، ناسینیگ چوی ئمرووژ ک دیریم، نه ویه. وهلی هویر یه که وگرتن و ته بایی داشتیمه. راز ئه ی مه تله وه ها لهیره ک له ی باوه ته یله و کار کردنیگ ئه وشاریای به شه ییل مه نیگ و ئه وشاریای فەرهنهنگن ک روی خوه یان نیشان ده ن.

هه ئه ی زنجیره یله ئه وشاریایه سه ک کوومه ی جوورایجوور سه رزه مین ئیران، یه ی کوومه ی نه چوی یه ک وه دی هاوردییه وه پیشکه ش کردن به ره یل خوه ی لایه یل وه قوه ت و پوزۆتیف فەرهنهنگ ئاشکرا که ییل.

یه یه ی بنچه ی قه بول کریایه ک ئه گه ر ئیمه له دوسی وهل مه ردم پا به یمه گه ز و له سه ری جه خت بکه یمن، دوسه یل خاسیگ په یا که ییم، وهلی وه ی مه رجه گ یه کم جار بایه د دوس خاسیگ ئه را خوه مان بویمن تا وه ره و یشته ی هه لسه نگیای و بنه وانیه یی وهل بوینه یل خوه مانا په یوهندی بکه ییم، مادام ک هاوگامی، بوینه یل و ته ماشاکه ره یل له ناو مه میدان خوه مان توایم وه ناچار ی پیویسته بچیمه ناو ئه وان و تا به شیگ له هاوبه شی و به شداری و هاوگامی خوه مان وه لیانا بچیمه و ده یشت.

له لای تریشه و هویره وه یه کرده و مرجه فەرهنهنگ ، وه تابه ته ی له باوه ت ویزه یل نویسیای جیگه ی نه یرید. بایه د نوورس و دی ده ینامیک کار فەرهنهنگی چه س؟ ئه را یه گ رای و نورینیان باریمه دهس، چ ئه نگیزه ی و ئارمانجیگ بایه د بنیه مه وه ر چه ویان. ته ماشا و ئه نجامدان جیا وه جیا و بریای بریای و بلاوه و جار ه یلیگی ش دژ وه یه ک، وهل یه کا بایس چ قه یرانیگ بوود.

ئمجا ته ماشای ئامیری - سیاسی وه فەرهنهنگ و بنه وانیه یل، ره فته ره یلی ئانومی و دژ وه فەرهنهنگ کوردی له دو یای خوه ی وه لا تیه ری د. ئه وه گ له ی ته ماشا کردنه هایمه شوونی، باس ویزه یی و نویسیایل کوردی باشوور که چاره نویسیگ فره خاس نیاشتیه. ههر ئه و جووره گ دیاره و ها له وه ر چه و ئارمانج فەرهنهنگی ئه وی له ته مامی باوه ته یل فره تو یل و دریزی نیاشتیه که رووشنه و که ر ئه نجامه یلی بووت. هه وه ی جووریشه له قورۆان پیروز هاتیه، هویچ که س بار گونا و تاوان که س وه کوله ونیه گری د.

ئینگه نه خسه رشانن نادروس ئه را مانایل یا جیوه جی کردن ناقس یا گه ن

و شکایان له چوارچپووی و هتن ناجوور، یا مه مه رهیل ترهك ك باوه تیگه نه را
فه ارادان بوینهیل و گووش گرهیل یا بی ته فاوتی وان وه قووت ترهكهید، خودی
هه وهجهی وه بهر وارد گرتن فیشره (ئه وهگ دیاره پوهیشت و میتود ئینگه وه کار
نیه تییهید).

بایه د قه بوول به کهیم ك بوین و دهر کهفتن کیسهیل گهوار (چوی مه سه له ی
زووان نویسانن و...) له ناو مه ردمه یلی چوی قه وم کورد ك له نه ره سینه ییل و
کوتاییه ییل فره ی مهینه ت کیسه، نه وه قه رجی نه لاجه وی هاتن نه یرید.

وه بیجی نییهك وه ردمه وام له سه ر وه دی هاتگی جه خت کره ییده، نایه م وه په ییدا
بوینه وه ی نزیکه و بووت، وهل وه ختی وه نسبه ی په ییدا بوی دل به سی و کهفته و
شوون په یا کردنی وه نامازه یل په ییدا بوین هه م وه دس هاورد، له ناخره و وه جوانی
و نه رمی و دهقیقه ییل ره سیگ . یه شیه بویشیمن (مه ردم دوزمه ن چیشتیگن
ك نیه زاننه ی). هه ر چگه فره ترهك بزائن که م ترهك شه ری که ن. وه ی ئه ی
په یشره وگ دایم، وه یه وه و ك بریگ ناسین کوومه یی له فه کته ره ییل دهره کی و
دهرونی نه لاقه دار وه نه ی مه سه له وه، هه وه جه وه ناسین و جیاوه وکردن دیرن.

هاتنه دی خواز یایل فره هه نگی، پیویستی وه گورانکاریه ییل فره هه نگی له باوه ره ییل،
نرخه ییل و دینه ییل و ته ماشایل مه ردم وه نسبه تی نارمانج وه گیشتیشت وه دس
هارودن نه وانیه.

بوین هالی بوینه ییل نادروس و نه انجامداین نادروس خود، نیه تویه نید ته مام
تومه ته ییل بخره یید سه ر مل که س ترهك!

ناسین کوومه ی فه کته ر دهره کی و دهروونی تیکه ل له نه ی مه سه له هه وه جه ی
وه ناسین و له یه که و جیاوه و کردنه. دهر حسن داخواز فره هه نگی پیویسته گورانگی
له باوه ره ییل، قیمه ته ییل و روانگه ییل مه ردم وه نسبه تی نارمانج وه گیشتی ته مامی
وه دس هاوردگه یلیه.

پیویسته وه نه و هویر خسه، (کوومه ك وه گه شه کردن و بال واز کردن زووان
و فره هه نگی یه ی قه وم نه مایه ی جیاوه و بوین و خودی ته برا کردنه له تیره ی
زووان بن مایه یی قه وم، به لگوو میه ت دهره نه را سفته و بوین په یگه ییل فره هه نگی

نه ته وه یی) ۲ هه ر وه و جووره گ ك زووان نامیریکه نه نامانج.

ئه یهك ویژره کارکه ریك ئاتیفی و ههستی زووانه و له سه ر گرنگترین نامیره ییل
فهره هه نگی فره هه نگی دروس که ره، فره یشت بی ری نییه، له نه انجام وه نه اندازه ی
کووه ی هویره و له مه یدان خودی داوه ن ده یید و نه وه وه به ها و نورمیک نه لگه ردنید
له راسی مه یدان و زه مینه ی نه را جیوه جی بوین درس مانایل و نارمانجه ییل
له وه ره وه ول خوده ی دروس که یید.

وه جوور تره کیش تویه نید متمانه بووت تا په یامه ییل ره سید و نه ی کاره یشت
مومکین نییه مه گه ر له ری بواری نوورس نه و گام نه لگیره یید.

بیگومان (ئیران میلکان دالگی کورده یله) ۳ و فره هه نگی کورد هاوشان وهل
فهره هه نگی قه ومه ییل ترهك له ی میلکانه به شیگ جیاوه و نه وی له ی فره هه نگی
ئیرانه و وهل فره هه نگی نه ته وه یی له چه ن باوه ته و چوپینه هاوشانه و تیکه له و بویهك
دهره فته جیاوه و کردن و مه حاسبه ی نه اندازه ی ته ئسیرنان هه ردو له وه رایوه ر یهك
فره سه خته.

بیشك نه وین ئیمکانیه و نه و دویای ته نگیه ییل، ناسانن فره هه نگی کورد ك
شوناسنامه ی سه روه خودی دیرید له جه مگای ئیرانی کیسه که فته سه نوای. (یهگ
تایبه تمه ندیه ییل نه وه هه وه ره و خودی کیشان و هه م له خودی دویره و کردنیشت
له نه ی مه سه له سه رچاوه گرید) یه له هالیکه جوورایجووری و تازه وه بوین و زاین
له نه وه ره وانوه پیویستیشه.

ئیمه له یه ناگایم (ته نیا له کوردسان زیان کردن، دلنگ کوردی له وه ر کردنو
وه کوردی قسیه کردن نیه تویه نید فه کته ریك وه قووت بووت نه را دبفاع
و پاسه وانی و به رزه و کردن فره هه نگی مللی، نه وه گ ئیمه هه وه جه مان نه و
پییه خودی ناگاووه و کردن تاریخییه وه نسبه تی فره هه نگی و میراته ییل نه وه سه و
فامین نه ی نسبه ته تویه نید وه ناسین قوناغ ئینگه ی فره هه نگی کوومه ك بکه یید) ۴.

هه ره و جووره گ له یه و وه ر نامازه وه پی بوی، نه گه ر باس باروه زع هه ریمی و
شه رتو شروت سیاسی و فره هه نگی وه نه ی مه سه له له وه ره چه و بگریمن، ئیران
زه وی، ولاتیك کوینه وار و سابقه دارهك له قه دیمه و تا ئینگه مه رکه ز وه یه که وه زیان

قهومه یلو تایفهیل جوورایجوور وهل رهنگارپهنگی فهرهنگ پهینی بویه. ۵. نهگه رلهوانگه ی بارووزع جیهانییهو تهماشای بکهیم، نمر ووژده تهمامی شارستانییهیل و فهرهنگ قهومهیل نهوچوینه وهل یهکا تیکهل بویهو نزیکه و بوینه: ک ههتا لهباوت پرووسه ی جهنگ و ناشتی یا رهسین وهنارزووهیل جهمگای نایه می، لاوردن ههوهجهیل و دهرمان دهردهیلش چارهسه ریهیل کهم تا فرهچوی یهک پیشنیار کریهید. وهسه رچاوه گرتن له نهوه و نهچار ههر قهومیگ بایهه نه ی راسییه وه جووریهیل نهرا خودی دهر بخهید ک وهجیگه ی و بارووزع خودی زهره د نهرسنید.

لهدهوورهر باسیگ ها لهوهر چهو نیمه دوکتوور مههاجرانی ئویشید: (نیمه لهوهرایوهر نه ی جیهانی بوینه و یهکسان سازییه، پؤلورالیزم خهیمه نوا و باس لهلی کهیم). خاس لهوهر چهو تیهید ک لهمهیدان مللیش بایهه ههر وه ی جوورهنوورس و نه انجامیشدا.

لهمهیدان مللیش هم نیمه بایهه وه جووریگ کار بکهیم ک ناسنامه ی فهرهنگی قهومهیل ئیرانی شهقه زیله ی نهوینید. نهرا پاریزراوهمه نین نه ی ناسنامه ته نیا قسیه و دهنگ بهس نییه. یانی نهیهگ بویشیم ک نیمه وهل یهکا تهبابی دیریم و نهرا نه ی تهبابیشه ته نیا له دو رهوت هه ولدهیم که به له ی نیمه وه نه ساس نه ی دور رهوته و ک) موسه لمانیم ۲) نیمه گیشتمان ئیرانیم.

یه ی رهوت ترهکیش نهرا تهبابی پیویسته وه نهویشه رهوت فهرهنگییه، نهلبهت نه ی فهرهنگه سروشتیه ک هم ئیرانی بوین و ههم موسه لان بوین وهل یهکا په یوهنده، یانی نهگه ر نه ی جوورهر بگریم له یه ی سویکه و ریشه ی دینییه، یه ی سویک ترهکیشی سه رزه مینیگه له ناوی ژیان کهیم، سویک تریشی ههم چوین ژیان کردن ک زووان لهتکیه و وسایهس. ئیرانی بوین وهرايوهر وهل فارس بوینا نییه. ئیرانی بوین وهرايوهریشه وهل کورد بوین، به لوچ بوین، قهشقایی و لور بوینه. وهرايوهر وهل عهرو بوین و تورک بوینیش) ۶.

تهماشایل:

یه قسیه قهریبیگ نییه ک لهگوزه یشته ی نهفره دویر، دریزی و پیه نی نوورسن وهه ریم فهرهنگ کوردی و دوساره یلی له ناسو سیاسی نهولا ترهک نهچییه. بهلگه ی دورس بوین نه ی قسیه (نهگه ر نایه م گه نی بناسیاد، وه ره و گه نی نیه چوود) ۷. نهگه ر وه ی نه ی باوهره برهسیم ک خاسترین نه سپاو پاراستن نهرا پاریزووانی و پاسه وانی له گیان فهرهنگ نه ته وه یی و نه هلی و له وهرايوهر ههر جووره په لاماریگ، سه لاندن توانایل فرمه و قوهت و شایسته گییه یل زاتی وهسه. بایهه قهبول کرد ک پیویسته گه ن نوورسه نه یل نه ی جوورزه ره د دار، تهماشایل له نوو بگریهه و گیانی بی تهفاوت بوین بنریه یده و لا.

وهلی وهراسی چ فهکه ته ره یلی مه مه ر دروسکه ره نهرا گه ن بینی و بی تهفاوتی، ره سنه نه وه نه ندازه یله ک وه قوناغی رهسیمن ک فره ی له مه ردم ههتا له زووان دالگی خوهیان قهیز که ن و له فامینیش هویره و نیه که ن. نهرا یای گرتن و وهتن دروسی هوچ کارگیش نیه که ن!؟

وهله وه ره چه و گرتن سهروه خوه یی نه ندام و ناوخوه یی بوین کارهیل ههر گرووپ یا رهوت فکری وه نه وانه کاریگ نه یریم وهلی لهباوت بارووزع گیشتی مه ردم، وهکولی تویه نیم نه ی نه انجامه دهر بخهیم:

۱) وهناشکرا وه ی نه انجامه رهسیم ک دهسکه فته یل هه مه گیر نهوی بهنسبه تی نه و دویای زووانه یل فرمه که مه! هه قیه تیگ تیهل یه سه ک نه ی نوورسنه سه نین و فروتن باو بویه ههتا له ناو باوت زووان و فهرهنگیش خودی نیشان دایه!

۲) یهکم کهم بوین به رهیل فکری و قهله می لهباوت ویزه ی کوردی له باشوور، نه نه وه ره ره سه وه ره چه و بگرید ک هه وه جهیل به یده و لا و پرپانه و بکه یید. نه ندازه ی سه رمایه نان له مه یدان فهرهنگ زووان کوردی جوواو دهر هه وه جهیل مه ردم نییه.

۳) ناوه ختیه یل وه دو یارووژ و چه و خسن زووان و فهرهنگ کوردی له ی ناوچه ی

ئەو قەرەجى رەزامەندى نىيە.

۴) دەمەمەر بويىن جوورايجوورى لەبويش باشوورى و دەمى بويىن ويژەى كوردى لەناوى، نەوين زووان نويسانن و خەتيگ هاوشان وەل ھەووجەى خوھيا، ھەر وەى جووريشەكيشەى باوهرى نياشتن وەخوھنەرەيل و نوپەسەرەيل و شاعر و... لەلى كەمەو كەيد.

ئىنگەفرەلەسەنەدەيل يا بەلگەيل نويسيى و دەمەمەر ئەى كيشەى چاپ نەوينەو مەنيەسان. ھەر چەن تەنيا رى، گرتن زووان و ھەووجەى مەردمەو تايبەتى چين ئەمرووزى ك وەل توندى جيۆھجى بويەپەيام لە تايبەتمەندىل ئەوسە.

وەلى كەم كەمەگەى لەدەوورەر باشوور ئەى چوينەديارەك يەى ھەستى ھەمەگر ھەس وەى مانا ك لەكول رەوتەيل فەرھەنگى (زووان كوردى) جيگەى ئەى جوورەگ بايەد داشتوود نەيريد و لەباووت بەشدارى وەپيكردن سسى و كوتايى كرىيەيد. ھەوەى جوورەگ ئيمەو ھەنازادىو رەويشت كار خوھمان ئەلوژنيم، خوھنەرەيليش ئازادانەھەواو فەزاي دل بەقرچ خوھيان ئەلوژنن و ئەگەر ئەى ھەق ئەلوژاننەفام نەكرىيەيد و وەپيشى بەھا نەيرىيەيد قەدر و پاىەى جمشەيل فەرھەنگى و پەيام ئەى جوورەدەزگايلى لەدەرگاي رميانەوسايە.

شايدە يەكى لەمەمەرەيل پيگھينان (جېھەى رەد) لەوەرەيوەر جمشەيل فەرھەنگى و نياشتن شانس گيشتى لەى خالەبووت.

وەرەچەو گرتن يەگ فەرھەنگ جوورەگ رەوت گرتن و لاگىرى زىھنى مللەتەيل، گرووپەيل جەمگايى يا كەسەيلەك كيشيدنە (۸)، روى نان وەفەرھەنگى ئەھلى و دين ئەوى ئەرا فامين رفلەكس و خوازيارەيل ئەوى وەخاوەنەيل قەلەم و ھوير كوومەك كەيد.

بارنەوەرچەو خوھدان ك لەگوزەيشتەى نەفرەدوير، شاعرەيل ناودار ئيمەو ەردەوام فەرەوى ترين وەسفەيل و تايبەتمەندىيەيل پۆزوتيف پەخشان كارەيل سەعدى و حافز و جامى و... كردنە.

وەل ئاسمان شعر فارسى و ھسارەيل بريقەكەرى ئاشناوينەو وەل كەلام و پەيام رووشن ئەوانەھەمدەميگ كوينەداشتنە. (۹)

وەلى لەكەش ئەوى لەئيشق كردن وەويژەى كوردى لەسەرچەم بويشەيل شعر كوتايى نەكردنە. راستەك يەسەك بويشەيد ئەوگ لەدريژى سەدەيل يا بەلكەو ھەزارن سال لەباووت فەرھەنگىيەو ھاتىەسەدەسمان، رەسانەيل ژنەفتن و تەماشا كردن لەماواى چەن دەھەئەو جوورەنانەسەى ژير تەئسير خوھيان ك مەخەلەز وەچەواشەى گوزەيشتەكەمتر كەسيگ تويەنيد بوييندەو ك بەيتەيل لەشعر شاكەو مەسویر لەبەرى نەود. ھەر چەن بايەد قەبول كرد ك زەمان ئەلگەردياس وەلى ئايا ئەى ئەلگەرديانەبايەد تەمامى بنەوايل ئەلكەنيد؟

ماموستا مەحمەد تەقى جەعفەرى ئويشيد: جى ديريڊ ھويچ وەخت لەھوير وەنەويمن ئەرا پاراستن قوناخ ھال خوھمان و يا وەمەمەر يەگ لەترس روپوهروى بويىن وەل راسيەيل تازە، جوواو پرسەيل ئەو جوورەبەپيچيمەيەكەو بەيمەى ك مەخز پرسياركەر لەيەك بپيچيەيد.

وەلەنوو خوھنين كارنامەى خەباتەيل وەر جەلەئىنگەئاشكرا بووت ك ئيمەلەباووت مەسئەلەيل ئىحساسى قارەمان بويمنەتا لەباووتەيل پرووژەيل بنەرەتى فەرھەنگى!

بەشيگ لەقسىيەيلەتويەنيم (ئەودەيشت خسن) ناويان بنەيم. وەلى ئەى جوورەئىعترافيگ نەبايەد ئيمەلە لای ھەول بەيد ك وەل واقەعيەتەيل ناوھين داشتوود و لايەنەيل پۆزوتيف گوزەيشتەبخەيد ژير كارگەرى خوھى. پەيغەمبەر گەورا ئىسلام وەبەلگەھاوردن لەدەستوورەيل وەحى و ئايەيل رووشن چوين (ھل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون... ۱۰) موسەلمانەيل وەياى گرتن و پەرورەدەبوين زانست چريد.

لەپەى جوورى فەكتەرەيل ركۆد كارەيل فەرھەنگى وەخالەيل فرەيگ روپوهروى بويمن ك يەى باووت ئەو ەبايەخدان وە(رياكارى)يە.

بيگومان كارەيل فرەيگ لەمەيدان فەرھەنگى كراس شومارەيگ لەوانەھەم خاسوينەو ھەم مەننەو ەشومارەيش زوى گوزەرەو مردنە.

وينەكردن بوين جوورەيل ھويرى و بوين دەزگاييل جيا وەجياى فەرھەنگى جى قەبول كردنە. وەلى ريكارى لەمەيدان فەرھەنگى جمشت قويليگەك دەورانى

ئهوقهره پايدار نيبه.

که م که مه گه ی وه سوپک چه وهو جیاوازی نوورسپن و لهروپوهروی بوین دو جوور ته ماشا کردنو دین ناسینهیل تازه وهدی تهید.

لهیهی لاو ئهوانه ی هانه ژیر تهئسیر فکریل و باوه رپیل گوزه یشته و دهرهفته ته ماشا کردن راسه ی راس و لهنو نوورسپن و ئالشت نورپین له باوه رپیل خوهیان نه پرن، وهئهی سه به به توانای واقعییه تهیل ئینگه نه پرن و له لای تریشه و له وهر چه و تهید گرووی له کار که رهیل نه مرووی مهیدان فهرهنگ ئیمه تویش یه ی جوور ئاوازه و ئوتوریته ی فکری بوینه ک دهرهفته هویره و کردن و ته ماشای سهروه خوهی و رای و دادوهری بیجگه له وهگ وه پپان وهتنه، له لیان گریاه.

ههتا ئهی جووره کار وهده سه یلی شاید له فهره کیشیل له باوهت کار ناوخوهی جمشتهیل فهرهنگی بی خوهرون.

سروشتهیه نه گهر چوی یه ک بوینهیل نه سپاوهیل و رهوش کار ده زگایل فهرهنگی بنیمه و لا. ههر ناوچه ی له مه لوهند خوهی خاوهن تاییه ته مندییه یله.

لهئهی روییه و بلاوه و کردن یه ی فهرهنگ له زهوی و خهفتنگه ی و زه مان خاسیگ وه پی کار که نه له ناو بردنی، چوی یه مینید نه نجامدان نه وهگ توایم ههتا وهل شو عاره یلیا ناوهین داشتووو ههر وهی جووریشه خوهنه رپیل دوسدار زووان و ویزه ی کوردی نه زانن چه بکهن، ئایا بوهر یا بوواخ ئهی سه نین و فرووتنه نه.

یارهیل هویر و ئه مندییشه ییش وه گه ی خوهی نه زانن وهل ئهی شیوه کاره، بیناینهر رهوشیگ به هادار و مهنگه یا مه سره فی و بمره.

مه خلهز وهسه ر یه وه ناوهین زووان ویزه یی و زووان وهتن کوردی ههر رووژ وهرووژ فهرهترو بووت.

وهمه مهر وهکار نه هاوردن زووان ویزه یی ئهی به شه بیدنگه و یه یه شه یه ئه را ههر زووانیگ چوی یه یسه گ ناقوس مردن ئه رای به یه دی.

ههر چه ن زووان وهتن وهسه به ب وهکار هاوردن رووژانه هه وه پی خوهیا چووود وهرده وامه. وهل ئهی دو به شه بالهیل فرین یه ی زووانه نه دو زووان جیا له یه ک.

ئایا وهیه ی باله و بووت بال بگرید؟

خهت و شیوه ی نویسان:

ئهیهگ زووان کوردی خوهی بویشه ییل فره ی دیرید و ههر کام له ئیمه ییش جییگه و سوپکی له دلان له و جییه وه نه مانهت نایمه، هه قیقه تیگه ک نیه وه د هاشای بکهید وهل سه نه دیل نویسای و زووان نویسانن ههر قه ومیگ نیه ود په خش و په لای بکهید. وهسه ر یه وه وه نه ساس زووانه ییل ناسیای له دنیا، زووان نویسانن و وهتن بویه سه یه کی وهل له باوهت زووان کوردی وه ئاشکراییه وه ئیمه تویش چه ن جوور زووان نویسانن هاتیمه.

- زووان نویسانن کوردی ناوه نینی (سورانی)

- زووان نویسانن کوردی باکووری کرمانجی و بویش باشووریش هه ئه ی جووره مه نیه سه بان دهس و چاره ی ئه رای نییه. یه ی راسیگه نه بایه د کتمان له لی بگریه یل.

زیاتر له یه یه شه وه کار هاوردن ئه لف و به ی عه ره وی و فارسی و لاتین و سیرلیکیش مهینهت و زامهت یه ی خهت نویسانن فره تره ک کردیه. یه یه شه بویشمین ک زووان وهتن ئیمه کوومه ی واژه یل دیرید ک تویه نیم ناویان بنه ییم (ئومیانه). وهل زووان نویسانن بایه د وه نه ساس قانوون و ئه را خوهی پرنسیپیک داشتووود.

وهتن ئهی خاله پیویسته ک له نه ساس نه ته ینا له باشوور به لکم له نه و دو یای ناوچه یل نیسته جی کورد له ئیران تا وهنمرووژ وه سه به ب نه وین په روه رده ی ره سمی و ئاکادمیک زووان کوردی، نه وهگ کریایه ته نیا نه تیجه ی زامهت و کوشش که سه یل یا گرووپه یل بویه ک وه فهرهنگ و زووان خوهیان ئیشق داشتنه (که مینه یل دلسوز، زامه تکیش و سه بردار). دهره ته یلو سه رمایه یلی ک بوینه سه بایس ئهی گوران گه ورا بوینه شو ماره یگ که م بروشوور و کتاوه یله ک وه گه ی خوهیان له نه نجام کار بیوچان و فیداکاری و ته جروبه ی که سه لیگه ک له ی ریه گام نه لگرتنه. نه گهر بویشمین زانست و دادوهری ئیمه نه لگرداننه (وهل پرنسیپه یل و تاییه ته مندییه یل زووانه یل تره کا وه دادوهری له سه ر زووان کوردی

نیشیمن)، ئەو قەرەدویر لەهەقیقەت نییە.

وەی وەسفەو توپیل جوان ئەوی جمشەتەئالشت بویەوهدار قەویگ . ئەوی قسیەچوی چیشتی تازەك دویمەو نییەك بویشم؛ ئمروو بویش سورانی ك لەزووان عەرەوی بەش بەید و لەلای تریشەو لەزووان فارسی بەش گرید. لەمەلۆند بویش باشووری جیگەوی خاسیگ نەیرید وەلی وەسەرنامەوی زووان نویسانن كوردی لەئێران ناوبانگ دیرید.

دیارەهەر كام لەبویشەیل كوردی لەزەمانیگ و وەختیگ وەعینووانی زووان وێژەیی و نویسانن ناو داشتنە وەلی ئینگەلەسەدەوی هیژدەوئەو دویا بویش سورانی وەسەرەكەوی زووان خوەنین و نویسانن خوەوی نیشاندایەو هاتیەوەرەو نوا، یەخوەوی باس ترەكەو بایەد قەبول كرد ك نەلەباوەت قەومی بەلكو لەرەوانگەوی وەپەك بەسیای بوین، بەرژەوهندی و تەماشای كردن هەتا بویشەیلی لەدو ولات ئێران و عێراق وەپیشینەوی چەن سەد سالی ك سورانی دیرید، جیاوازییەیل ئاشكرای وەلی یەكا دیرن.

(لەزەمان جەنگ سەفەوی و عوسمانی عێراق لەژیر دەس عوسمانییەیل بویەو لەئەنجام وەلەناوچین ئەوی ئیمپراتوریەو وەلی دی هاتن دەولەت عێراق لەهەشتا سال وەرچلەئینگە، ناوەینیگ كەفتیەسەناو كورد ئێرەو كورد ئێران وەجووریگ ك وەتن ناو شارەیل، كەسایەتەیل جیاوہجیا، دەستەواژەیل سیاسی، ئابووری، وەهەتا فەرەهنگی وەشیوہیگ عەرۆی ئویشیەید و لەوێژەوی عەرۆی پەیرەوی كەید نەفارسی).

وە سەر ئەوی مەسئەلەیلەو، یەوی قەیران بی چارەسەری نەویەبەلكوو واقعیەتیگەقەبول كریای ئەگەر بزانیم ك وەلی بەهەرگرتن لەرەوشیگ چوی(قەزگان هاوجووش) ۱۱ لەكوومەوی بویشەیل ئەوی هەوزە، زووانیگ گیشتی بقمانەوی و مەردم پەسند بووت دروس كرد ك سالیل پڤشت سەرپەك وەكار هاتیەو كار پی بكریەید وەلەفرەباوەتەیلەو مەورەسا بوود و جیگەوی خوەوی تا ئەندازەپگ بچەسپنید.

ئەپەگ چەسپانن هەر جوورەخەت و رەد یا قەبول كردن واژەیلی کاریگەگەورا و

سالان كووەو بوین و وەتن رای و نەزەر فەرەهەنگستان تواید، كەسیگیش نەتویەنید بوودە نوینەر یا دەم گەورای یەوی ناوچە، قسیەوی قابیل پەسینیگە وەلی لە هەوزەوی باشوور بازیگ نواداوەری و وە كار هاوردن سەلیقە و زەوق شەخسی و تاسب نەوہجی ك ئاوخوہری نەزانین و یا نەتوانا بوین كەسەیلیگە ك لە مەقام تاریف و تەفسیر و یا هەر باوەتیگ زویزی دەس وە كارەو بوون و چوی شوعارداین كار كەن، لەوی باوەتیشەو ناھالی بوین و ئەونەرسینیگیش وە بار هاوردنە.

وە سەر یەوہو ئەوی جوورە ھالەتیگ ك هاتیەسە دی لە روی ناوگایی یا دوژمنایەتی بووت چیشتی سەقامگیر نییەو لەرزەوی نەخسیەسەو ناو باوەر داشتن وە یەگ بوین یەوی خەت نویسان هاوبەش چوی بنەمای هەتا ئەوی كورد خوار وە دی ناید(ھەر جوورە خەت نویسان ك وە كووەو بوین خاوەن رایل و لە باوەت تاییەتەندیەیل ئەوی بویشە ئەلۆژیەید). چوین ئەساس و ژیربەناوی تەمامی ئالشتەیل فەرەهنگیەو گرنگترین ئەسپاوە ئەرا زووانە. وە چەواشەوی باروزع ئینگە ناوچەوی باشوور ك ھەم لە خەت نویسانن دیاری و گونجیای و ھەم لە بویش وێژەیی گونجیای و بتەو بوی خوہی ئەرا نویسان بی بەشە.

تەرافە و گەرازە و توانای زووان نویسان ئمرووژی كوردی(سورانی) گەورترە لە گەرازەوی یەوی هەوزەوی جوگرافیایی و بویش تاییەتیگ وەردەوام ھا لە پەینەو بوین و گور گرتنە.

ئەلبەت ئاوخوہر سەرەتایی زووان تویەنید مارگەوی بوود ئەرا بویش یەوی ناوچەوی تاییەت وەلی تەنیا لە شوون بتەوہو بوین و جی گرتنی رەنگ و بوو و تام ناوچەیی كەم رەنگەو بووت.

وە ئشارە وە یەگ ئیمە تەنیا وە كار هاوردن دەسەواژەوی بویش یا بویش رەسەن و یا خاسترە بویشیمن یە رەدەو كەیمن. وەلی وە یانەشە قائلیم ك گەرازەیل جیاواز ھەن و ئەرایش بەھا دەیم و ھەر كام لە بویشەیل تاییەتەندیەیل خوەیان دیرن و لە یەگ جیاوازن.

لە دادپەرەری وە دویرە ك یەوی بویش وە بەد گومانی تاوانبار بكەیم و لە وە كار هاوردن تەجرووبەیل و دەرڤەتەیل سەر داملكنیم. دیارە نموونەیل زانستی

له نیشان کردن سنوور ناوهین زووان مهردمی و زووان پرنسیپ و تهمامی کارکهره.

ههر کهسیگ وه زانین کهمیگه وهل کهمی بهراورد گرتنا، یه دهر خهید ک گیشت بویشهیل سورانیس ههر چهن له باوهت زووان ویژهبیه و وه نویسان کوردی قوناخئ نانهسه و پیشت سهر وهلی له بوټ خهت نویسانن و له باوهتهیلئ وهل دهسهواژهیل ویژهبی باو بوی کیشه دیرن.

شیوهی یای گرتن و پیهنه و کردن ئه دببات نویسانن، ئهوانهیش ههوهجهی وه پهروهده بوین دیڤید!

وه سهر ئهی ههمگه باوهته و ک شوماریمان، زووان باوهت باس له سالهیل دوپاییه ئالشتهیل و گورانینگ گه ورا وه خوهی دییه. سهدان واژه هاوبهش له ناو بویشهیل وه نسبهی کهم تا فره جیاواز وه ناو خوهی ری دایه.

ئهی روی کردن ئینگه یه رهسنید ک بوین بویشهیل باشوور و باکوور له ئهی زووان کتاوییه ها له فره بوین. باوهت کوردی باکووریش وه ئهی سبهک و رهویشته ها له هال گهشه و گور گرتن وهلی هویچ ئه نجام و کاریگ له باوهت بویس کوردی باشوور خوار و پیشینهی فره خاس نهکریاس و نهیوینیهید.

کیشیل نه نویسیای:

سهیرانگهی گه ورا ی ههس ک دهریا ناوی نانه، سهیرانگهی گه ورا ترهک له وهیشه ههس ک ئاسمان ناوی نانه. سهیرانگهی گه ورا ترهک له یانه ههس ک وژدان ئایه مه ۱۲.

ئه یه یه راسییه ک قانون بنه رتهی رژیم ئیسلامی ئیمه وهره و جورایجووری فرههنگی و زووانی بهید و رییهیل گونجیای ئهرا ئیتهامدان و گرنگی وهره و نوا چین و بهرزده بوین زووان و ویژدهی قهومی ناسه وهر دهسمان. قانونینگ له یه وهر نهویه و وهزعیگ له یه وهریش ههر ناماده نهویه. وهی وهسفه و ههرگیز بههاو قیمهت کار و کوشش وهردهوام خزمهت که رهیل لهی مهیدانه ک له گوزهیشه و کردن چه و له لییان نه قویچنیم.

گه ورا زانسن و قهدر گرتن له جمشتهیل فرههنگی و ههر کار پوزتیفی پبویسته و رووشن و ئاشکرایه.

ههر وه و جووردهگ مهنن ئهی فرههنگه وهل ئهی شهرت و شروتا فیشتز چوی موحزه مینید. وهلی نه بایهده له هویره و بچوودمهردمییه و کردن مانای رهسالته ئیمه وه ههر رهویشتینگ ک راسی و مه مهری دیار نییه، وه جی نییه و لهوانهیشهسه ته نانهت ئه رمان زهرده داشتوود.

وه بهلگه داناین ئهی وهزعه فرههنگی کوردی باشووره تویه نییهید بویشهید: له هال و وهزعه ئینگهی توانای ئه وه نهیریم ک بتوایم له تهمام باوهتهیل کاراتره و بویمن.

(له نهوین دهسلات دروس کردن زووان ئه ندازه و پهیمان، توانا و سهرمایه ی پیکهاتهیل فرههنگی ئه هلی فره می و جیا له دهولته له ئه و ئه ندازه نییه ک جووا و دهر تهمامی ههوهجهیل و چاره سهر کیشیل بکهید).

ئاشکرایه بی چاره کردن ئهی گرفت و دانان سیاسه تیگ دروس، کیشیل فره گه ورا تره و کهید. به تایبهتی وه له وهر چه و گرتن ئه یهگ ههوهجهیل تازه ک

هان له رڼې.

يه له هالېگه ك ئيمه ئينگه‌يش له‌ى زهمانه تواناى نالشت كردن نه‌ى وه‌زعه نه‌يريم.

له‌ى باره‌وه وه كولى تويه‌نيم له‌يوا بويشيمن: مه‌مه‌ر نه‌ى جووره نه‌قه‌سيل و كه‌م توانا بويه‌نه‌يله نه‌لگه‌ردېگه‌وه وه ناسين نه‌ى باوته‌ه ك له‌ بنه‌ره‌تا تا چهن شهرت و شروت تازه فاميمنه.

نه‌گه‌ر نه‌ى جمشته بكه‌فېده‌وه شوون باوته‌يلى ك له‌ گوزه‌يشته خه‌فه‌ت خواراديبه‌وه توينسييه‌ وه‌زعه ئينگه‌ خه‌فه‌تدارتريانه‌وه بكه‌يد. وه خاسى تويه‌نيډ رپه‌يل خاس نه‌را خاسه‌وه كردن و نوا گرتن له‌ خه‌فه‌ت خواردنيان بگرېده‌وه وه‌ر.

فه‌كته‌ره‌يل وه قووته‌ى هه‌س ك نه‌گه‌ر ئيمه‌ له‌ هوير يه‌ بويمن ك گوزه‌يشته‌مان وه‌ره‌وه خاسى بويمن و داگرېمه‌ى، بايه‌د فره‌ له‌ باوه‌ره‌يل باو بوى له‌ ناو كار فهره‌نگى قه‌بول بكه‌يم.

له‌ سه‌ريانه‌وه له‌ى دنياى ك هه‌ر رووژ تازه‌وه بوود بايه‌د ره‌ويشته‌يل جياواز و سه‌ليقه‌يى جوورايجوور وه‌ هساو بايد.

شايه‌د پېداويستى زووان به‌لگه‌يى به‌شيگ له‌ راسى و خه‌يال‌پيل ئيمه‌ بووت ك وه‌ سه‌ر ته‌مامى نالشته‌يل و گرنكى نه‌وانه‌ ته‌نانه‌ت نه‌را كوردى باشوورى پاوه‌جى بوون و له‌ گرنكيان كه‌مه‌وه نه‌ووود. وه‌لى چوين بوين زووانه‌يل به‌لگه‌ييش جياوازه. برپېگ له‌ بويشه‌يل به‌رز و بلين و پرڼ له‌ شوور و زه‌وق ژيان و باوه‌ر، برپېگيش لاواز و كه‌م توانا و نييه‌فاميه‌ن.

بايه‌د وه كوومه‌مك جيوه‌جى كردن باوه‌ره‌يل جياواز و پرشنگدار پوژوتيف ئيراده‌ى گيشتى له‌ شوون نالشت بويڼيگ گيشتى جه‌مه‌وه كرد و قووه‌ت بريه‌يده پى، چوين يه‌ مه‌ردمن له‌ زووان پاسه‌وانى كه‌ن نه‌ فهره‌نگستان و ...

نه‌وه‌ هوير هاوردن نه‌ى خاله‌ گرنگه‌ ك وه سه‌ر نه‌ى هه‌مگه‌ كېشه‌وه، له‌ ناخره‌وه هه‌ نه‌وه‌ جوور ناسيه‌يم ك كار كه‌يم. نه‌ له‌ باشوور و نه‌ له‌ هوچ جېيگ زووان نويسان نيه‌ود وه‌ زووان وه‌تن جىي بگرېد.

قسبه‌ وه‌تن رى سروشتى خوه‌ى دېريد و جه‌وه‌هر زاتى نايه‌مه، هه‌ نه‌وه

جووره‌گ نمروو نويسان به‌سيابه‌ وه‌ جوور و هه‌وه‌جه‌وه و تايبه‌تمه‌نديه‌يلى يه‌ى ته‌كنوژتويه‌وه هه‌تا زووان يه‌ك ره‌سانن ده‌نگيه‌وه يا ويته‌ى بوود وه‌رجله يه‌گ دينى و يا ژنه‌فتنى بووته‌ نويسان.

زانيمن ك وه چهن هاوكار له‌ سه‌ريانه‌وه كېشه‌ى خه‌ت نويسان و حاكم بوين دينه‌يل خوژمالي، شيوه‌ى نويسان وه‌ سه‌رنامه‌ى يه‌ى نه‌رزش و به‌ها دان نه‌وه قه‌لم نيته‌يره‌نه‌ى.

وه داخه‌وه خه‌ت نويسان باو بوى كوردى ك بايه‌د هاوكاريگ بووت نه‌را سفته‌وه كردن پايله‌يل فهره‌نگ و ناسانه‌وه كردن نويسان و چون جيوه‌جى كردن زانسن و ناگادارى، وه‌ل شهر گه‌ورايا رويوه‌رويه. نه‌ى كېشه‌ى زوورم هه‌ساسيه‌ته‌يل له‌ باوه‌ت وه كار هاوردن بويش تايبه‌تيگ خسيه‌سه‌ ژير ته‌نسير خوه‌ى وه‌ جوورپېگ كه‌م تره‌ك خه‌ت نويسان گرنكى وه‌ پى دريه‌يد.

وه كار گرتن دو يا چهن بويش وه‌ چهن شيوه‌ خه‌ت نويسان جياواز له‌ يه‌ك هه‌ر تازه‌ نه‌وانواهاتگى تويش كېشه‌ كه‌يد. شايه‌د له‌ مه‌مه‌ره‌يل ته‌نسيردار نه‌را فهارار كردن كورد باشوور(خوار) نااشنا بوين وان وه‌ل خه‌ت نويسان و بويشه‌يه‌يل له‌ وه‌رچه‌ويان بووت ك له‌ هساو وه‌ كتاوه‌يل كه‌سه‌يل تره‌ك كه‌م تره‌ك وه‌ پى بايه‌خ درياس.

نه‌ى وه‌زعه ئيمه‌ وه‌ى راسيه‌ رېنمايى كه‌يد ك له‌ى جوور شه‌رتيگ وه‌تن و باس كردن مه‌سه‌له‌ى زووان به‌لگه‌يى و گيشت گير و وه‌كار هاوردن نه‌را گيشتى ك ميكانيزمه‌يل گونجياى نه‌وه‌ له‌ نوای ده‌س نييه‌ ته‌ينا وه‌ هه‌ساسه‌وه بوين نه‌ى باوه‌ته‌ زيابيه‌وه كه‌يد.

هه‌ر نه‌وه‌ جووره‌گ جه‌خت و پاوه‌گه‌زدان له‌ سه‌ر لاوردن بويشه‌يل نه‌ بود هاوكار ره‌وا بوين و نه‌ بووده سه‌ننه‌ريه‌ته‌ى نه‌را پاسه‌وانه‌يل نه‌ى جووره‌ هوپرى.

ته‌نانه‌ت ره‌وايه‌ت كاروه‌ده‌سه‌يل مه‌يدان ويژه‌يى كوردى ناوه‌ين ك له‌ لاي خوه‌يانه‌وه له‌ وه‌تن شعر نه‌را بويش باشوورى كه‌مى مل چماننه‌وه هاتنه‌سه‌وه خوار يه‌ى باسيگه‌ ك هوچ گرنكى نه‌يريد.

ئينگه‌ هوچ كه‌س له‌ كورسى دادوه‌رييه‌وه له‌ نه‌وه‌ جوور ره‌وايه‌تيگ جى نه‌يريد

ك دستوور ئەنجامدان بەيد. ھەر چەن ئىمە (ئەنجوومەنى زووان و فەرھەنگ و ھونەر كوردى) خودى وە سەرىگ بەش بويچگى لە لەش فەرھەنگ و زووان ئەى قەومە پىداويستى وەيە دىرىد زووانىگ نويسان و خەت يەگرتگى ئەراى وە رووشنى ھەست وە پى كرديمە، وەلى ھويچ باوەر وە زويىزى و خەراو كردن و زەوچال كردن ئەو دوياى بويشەيل نەيريم!

وہ ئەلبەت خەت نويسان لە مەسئەلەى بويش جيا زانيمن. لە ھوير نەكەيمن سازين دنياى ئمروو ئيمە وەل راسيگا رويوەررويە ك لە لى وە عينووان(سەدەى ناگادارى) ياي لە لى كردنە.

يەكسانەو بوين و پەرورەدەى خەت نويسانن و گىشت گير بوين ئەوى وە نەسبەت ئەو دوياى مەسئەلەيل ھا لە نوای گىشتيانەو تا يەگ كارى و خەباتى ئەرا فرەوہ كردن و پەينەو بوين و گەشە كردنى يەى لايەنەى بويشى تايبەت بوود.

تا ئەى خەفتەگى نامادە نەوود بلاوہو كردن و قووتدان وە زووان نويسانن يەگرتى(واحد) كاريك سەختە و دەسپيش وە پى نەيرەسپيد.

داخووزەيل يا داواكارەيل :

لە ئەساس ناوەين ئەو كەسەيلە ك توان فەرھەنگى باو بکەن و كەسەيلى ك توان وەليا پەيوەندى داشتوون، داين و سەننى ھەس ك لەيە وە بەشدار بوينى وەل متمانە و باوەر وە يەكا داشتن لە لى ناو بەن.

ئەى پەيوەنديەى و داين و سەننە بەرھات يەى جوورە ھاوبەشى وەل مەتمانەو باوەرى وە يەك داشتنە نەچىشت ترەك. بىگومان(دوسەيل باوہت متمانە داشتن وە يەك، مارگەى يەكترەكبين). ۱۳

زەمانىگ وە باس يەك قەبول كردن لە شيوەى كار خوہمان، ئەنجامى ئەى جوورە دەر كەفید ك زەمينەى فەرھەنگى ئيمە لە باوہت داين و سەنن ھوير و شيوەيل كار سەرکەفتى توپش جوورىگ دوياكەفتى بوين ئەوشاريە، ھەر ئەو جوورەگ لە ھەرىم ئەوہ لە باوہت چوين بوين ھيلەيل قرمز دوينەيد ك ھا لە ژير تەئسیر يا رەكيف پەيوەنديەيل ناوخوہيە.

بىگومان ئەگەر كيشەيل و گيروگرفتەيل ئەى مەيدانە وە نۆرمەيل رەفتارى(ئەلسان نيشتن) وە سەبر، مەنتيق، ئەقلى و بەلگەو سەند ھاوردن بويا تاگە باوہت قسيە و دەمەتەقەو ناو وازكارى بکريا، گريەيل فرەى واز بوى و ئمروويش بازىگ لە گيروگرفتەيلە چارە بوين و لە جى نەمەنن.

لەى ئەى روييەو ئويشەيد، ھەر وەخت دنيا وە چەو ھاوجوورەيل خوہمان بوينيمن جياوازى لە نوورسەنەيل و شيوەى كار كەمەو بووت!

وہى مەمەرەگ بى مەيلى وە ئەى ھەقىقەتە ك چە فرەن لە باوەرەيل ئيمە ك وەيەكا رشين و ئەلپاچين! ئيمە بايەد چەوخسەنەيل قەشنەگى دروس بکەيم و كەسەيل ترەك ھە وەى چەوہ تەماشايان بکەيم. ۱۴

ھەر جويلەى ك لە خەفتەگى فەرھەنگى گونجياى و لە سەر بيناي باوەرەيل مەردم بتويەنيد وە خەلق كردن و نووھاوردن و پابەندى وە بەھايلى و ئەرزشەيل لە ھالەتتى وسيای و لەناوچين دەر چووت و لە چوارچوو رى پەيا كردن گونجياى

وه جوورهیل جیاواز بوین خودی بهرهنسینگ و قووت بهیده پی هه وهجهی وه تزویر و خودی رووشنهو کردن نهیرید.

کهم نیین کهسهیل ک وه سهر گوزهیشته سالهیل سال هیمان، قولهل نهدهبی نهی مینگه ناسن و نه تایبهتمهندییهیل دوسدارهیل نهوی.

وه نهی نهجامه نههسینه ک جوور تهماش و ئاوخوهر رووشنهویری نهی میلکانه له گوزهیشته و ئینگهیش وه نهاندازی ک وه ئالشتهیل شهردارهو ... مهسئهلهیل گهورای فرههنگی له ناست مللی چیهو وه مهسئهلهیل ناوچهیی و قهومی هویچ گرنگی پی نهریاهه.

نهوهگ دیاره له نوو خوهنین نهخش و نوورپن و جیگهی کهسهیل قهدر داری چوین: مامهخان، نهبولقاسم لاهوتی، سهیدحهسن کهزازی، نهو دوایی پیشگامهیل مهیدان تیگوشان و له رویدایل موکهم و پایهدار رووشنهویری نهی میلکانه مهسئهلهیل فرهی رووشنهو کهید له دیاری کردن تایبهتمهندییهیل ههوزهی فرههنگی کوردی باشووری و نوورسن وه پی تهئسیردار و کارگهه.

وه پهی نهی جووره بهلگهی له سهریه و توینهیهیل یه کوممه چیشهتهیل له لییان چهو نویقان، وهی بایهه قهبول کرد ک نهی چهو قویچانه بویسه بایس وهزعیک ک له فره باوتهیل فرههنگ کوینهی نهی میلکانه بهخیده ناو خهتهه.

ههر نهو جوورهگ زنه یای دوکتوور ئاریهن پوور نویسد: (فارسی کتاوی، زووان رهسی مهملهکهت ئیمهس، وهی فرهتر له سی بهش مهردم ئیران نههزاننهی. ئایا له ناو نهو سی بهشه زهوق شاعری و شعر وهتن پهیدا نییهو؟ ئایا مانایل فره بهرز ک له زهین ساف و رهوان و بی خهوشیان ترنگه کهید و تیهیدهو دهیشت، بههاو نهرزشیگ نهیرید؟

ئایا شعرهیل و سهندهیل و شوونهوارهیل نهدهبی قیمهتدار و پرهبهیاان ک له ههر دهورهی له کوردی تا مازهندهرانی و گیلهکی و لوری ک هه بنیان نههتیهید و ههسان، نهبایهه وه پپان بهها بیریهید؟ ۱۵)

نهی ترسه ک وهروهو زووان دالگی (کوردی) چپن گپرو گرفت دروس کهید له کوو

سههراوه گرید؟!

کورد باشووری(خوار) هه بایهه باشووری بمیینن و هه وهردمهوامیش ساقی نامهی مهلا پهیشان، وه ستایشنامهی غولامرهزاخان نههکهوازی و وه هونهراوهی(مهنزومهی) ئیلهامی له باوهت حهماسهی کهربهلا ئیشق نهرای بکهن.

وهی وهختی بهشهیل چوی زووان خوهنین و نویسان نهی شوونهوارهیل ویزهیی نهرا بخوهن نهرووژی گپروگرفت بی جهواویگه چوین نهی فرمانه بایگه دی!؟.

پهیغهمهبرهیل له نههجام رهسالت خوهیان وه زووان مهردم قسیه کردن و نهی زووان، وه دلنیاپیهو زووانی نهویه ک نهفامیهید.

هه نهوقههه ک پهیام پهیغهمهبر بههادهه، نهی خاله ههم بایهه بهها داشتوود ک چوین رهسان و هاورد و بردن نهی گهوهههه وه چ شیوهی بوود. له هویرمانهه وه نهچوود، دوسداشتهیل دهفهرت گونجایی نهرا نزیکترهه بوین وهل خوهیا هاوردیه و له نهی دهرفهت وه دهس هاتیه نهرا ناسانن ئامانجهیل باوهتیمان، ئامانجهیل ک بووده مهمهه سروشتی و نهساسی تر یارهیل قهلهه، زووان و فرههنگ ئیمه جالبهه کهید تا وه پپان بهها بریهید و دوس داشتن ترهیانه کهید.

هه وهو جوورهگ سهید عهلی صالحی ئویشی: گیان لهشوونهوارهیل نهدهبی فرهی ک وه زووان فارسی بلاوهو بوین له بنهچهک هن دنیای کوردین و گیان شوونهوارهیل نهدهبی فرهی ک وه زووان و خهت کوردی بلاوهو بوینه، وه تهمامی فارسین ۱۶.

وه له وهه چهو گرتن نهی بنهما ک ههر کوششیگ یه نیشاندید ک ههوهجهی وه پی ههس، ئینگه نهی ههوهجه دهمی یا دریز وهخت بوود. لهیره ک باس له دهوربهه زووان کوردی و مهسئهلهیل دهور و گردی له ههوزهی باشوور ها له نوا، نهی خالهگ فره جی گرنگیه ههوهجهی خوهنههه.

ههوهجهی ک بایهه وه شیوهی یه دیالکتیک وه قووت له ناوهین خوهنهه و دهزگایل فرههنگی له وه چهو بگریهید.

وه نهی تهماشاهو توینهیهید له باوهت نهی چنه ههوهجهی له یه تهماشا کردن

و باوهر و ستراتژی قسیه هاورد مهیان.

وہلی بایهه یه بزانیهه نیشاندہریل ئہی ھہوہجہ بہرقہرا و دیاری نین. ریشہیلئ تونینہید وسا و بہقہرا له وه چہو بگریهید وہلی نیشاندہریل وه تہمامی ھان له جویله و ئالشتہ بوین و باسیگ ئیمہ توایم بکہیم و ھہ له وەر چہومان له سہر باشوورہ ک وہل ئہی دیاریہلا رویوہرویہ.

بہنا وه یه رہسین وه یهگ ھہوہجہیل خوہنہر ئمرووژی ئہی فہرہہنگ کییہ یہی دیالکتیک وه قووت له ناوہین کاروہدہسہیل و خوہنہریل تواید. بیگومان بی ئہیللا و ئہولا خاستہیل ئمرووژی کورد باشوور و تہمامی مہردم کورد وہل خاستہیل و تہماشیل گوزہیشتہ جیاوازیہیل ناشکرای دیڤید. بہنا وه یه رہسین وه ھہوہجہیل ئہی دہورہ و رویوہروی بوین وہل راسیہیلئ سہختہ وہلی پیویستیشہ.

له باوہت خہت ئہی باسہ بایهه یه باریمہو یای ک ئامانج خہوشدار کردن ہوچ جمشتیگ نییہ.

وه مہمہر ئہگہر بنہما یہسہ ک زات و جہوہہر کار له ئہی مہیدانہ(چ و دہدس دہزگایل فہرہہنگی دہولتہی و چ گرووپہیل بیجگہ له دہولت) وه ئامانج دروس کردن له یهک فامین و یهک قہبول کردن و رووشنہوکردن بہرنامہ برشہید نہ کہنہسای جیاوازی خسن و دلخوہری دروس بکہید.

له پہی ئامانجہیل تاکہ کہسی، شاہد نہیریڈ سہربکہفیم مہگہر بازیگ له چوارچیوہی گیشتی ئہرا خوہمان دانہیم. ئہی قاعیدہ یا چوارچوو گیشتیہ بایهه پریہو بکہیم تا وہل پہرہیز له رہویشتہیل نہپوریای و غہلت له شومارہی شہق و کہنہیل کہمہو بووت.

نہ له باشوور بہلکو له ھہر ھالیگ و ھہمہ جئ مہردم:

- زووانیگ فامنہی ک وہل باوہرہیلیانا بخوہید.

- چیشتی قہبول کہن ک یهکم بفامنہی.

بہنا وہیہ بایهه وه زووان ئہوی قسیہ بگریهید وه باوہریل و راییلئ ئہو بگریهید و ئیحترام وه پیان بنریهید.

بیگومان نوورسن یہی کرماشانی یا ئیلامی و ... بویش، باوہریل مہزہوی خوہیان، تاریخ و ئہدبیات ھہوزہی خوہیان راسی ئہی قسیہسہ ک: ھہ وه ئہندازہ ک کہسی له وہرایوہر دوژمنئ وه تن خہزیہو رہفتار کہید له وہرایوہر زووان و فہرہہنگ زاگہی خوہی و ھہتا خیئ و تایفہ و ئیئ خوہی تواید دوسداشتن و وہفا خوہی نیشان بہیدو.(پارامتریگ ک له مہیدان فہرہہنگ له وەرچہو نیہگریهید).

ئہی ھہستہو گرتنہ تازہ نییہ ک وه دہس بردن وه زوور ری خوہی واز بکہید. ئینگہ له ئہی ساتہ نویسہرہیل و شاعرہیل وہل بالوازی فیشتہر و سہقامگیر بوی له زیان ئہدہبی خوہیان و رددہوامن، کرداریان بہا و قیمہت ئہوان دیار کہید ک وه چ ری و تا چ ئہندازہیگ بایهه له شیوہیل وه بندو بہس رہسی ناوہین بخہن وہلیا وه رہوشہیل گونجیای و تازہ بننہ جییان.

ئہلبہت وہرہ نوا بردن ئہی جوورہ روانگہی و خاستہی له مہیدانئ ک ھہتا خوہنہری دوس دیڤید ھہ لہیوا وه ئاسانی و ساکاری نییہ.

وہی مہمہرہگ، دروس کردن پہیوہندی تہئسیردار بی وہگ یه له وەرچہو بگریمن ک ئالشتہیل ک لهی مہیدانہ ھا له ھال ئہنجامدان، کار نیہتویہنید له وہر بچوود.

مہخلہز له دہورہی پہیوہندیہیلہ و رہسانن، گور گرتن و گہشہ کردن فرہی تہکنولؤژیا، له باوہتہیل رؤل پؤزؤتیف و نیگاتیف مانگہیل دہسکرد ئاسمانی فرہو زویزی له حکوومہتہیل زہمینی تہئسیردار ترن!

ئہگہر وہی ئہی ئہساسہ داوہری بووت بنہمای نوورسن وه مہیدان ئہدبیات کردی باشوور و له وەرچہو نہگرتن جوورایجوری باوہریل مہزہوی ک ھہوہجہ وه ئہو ھویر خسن نہیریڈ وه چہواشہی واقعی دینہ. ئہی روانگہ ھہسہی ک زووان فارسی زووان ناوہین قہومہیلہ. زووان مہدرہسہ و ئیدارہس. وہلی ھویچ کام له بویشہیل کوردی کہم کہمہگہی له ناو ئیمہ و لهی ساتہ ئہی جوورہ وه کارہاتنی نہیریڈ.

بہنا وه یه شاہد شہرح و وہتن ئہی جوورہ وہزعیگ ھویچ وہخت وه زووان

شعر و وهتن شاعری دهرفته تی نهوود و نهبوود، ئاشکرایه هویره و کهریل ک ههستی بوین ناوچهی خوهنهر خوهران نهناسن سزاوار گلهی کردن بوون!

رهسالتا (پهيامدان):

مهلهکهل شوعه رای بههار له باره ی گرنگی نه لگرتن و نویسان بویشهیل ئویشی: (نهگهر له ناوهین قهوم و ملله تی، نه لگرتن و زهبت و رهبت و شهرح واژهیل و تهزه کهیل و مهخله زهیل و وهتن ریشه که لیمه ییل و هاوردن دهستوور نه نجامداین تیکه ل بوییه ییل وه نه نجام نه ره سیگ، هویرده هویرده که لیمه ییل نه و مهردمه، ئالشته و بوود و له هیل گورگرتن و گه شه کردن و ئالشته و بوین ک له شهره ییل بی ئالشته و بوین له سروشته و له سروشته ییل په ره ییل له لی نهوی جیهانه، نهوه زووان ژیروبانی که ییدو له گهر دین ساله ییل دریز، جوور یگ نه و زووانه ئالشته و که یید ک دی که سیگ نهویه نیید له کتاوه ییل قه دیمی باوگه ییل خوهی بههره لییان بگرید و نهوانه بناسید) ۱۷

له هویرمانوود ک خودای گه ورا هویچ په یغه مبه ریگ نهرا ناو قهومیگ کل نه کردیه مهگهر نهوهگ نه و په یغه مبه ره زووان په یامی و زووان نه و قهومه ک په یام نه رایان هاوردیه بویه!

فکر وه کار هاوردن (بویش خوژمالی) و ئینکار هه قیقی بیوهگ هه وهجه ی وه ئینکار نهوی داشتوود، دویره له راسییه. زووان کوردی بی هویره و کردن وه یا پا که بوینیگ ری خوهی وهره و ئامانجیگ دیرید واز که یید.

نهگهر قسیه له جی نهوود مردیگ نهرا کز و کووره ۱۸

بایه یه باریمه هویر ک هه ئینگه باشوور له زه مینه ی به شه وکردن، مهخله ز له باووت مهزه و له ههوزه ی مهزه وی رسمی مهمله کهت جی گرتیه وه لی له ههوزه ی فرههنگ هال و وهزعی دیار نییه، مهحه مهده جهلیل بههاری له ی باووته ئویشی: قسیه ی خوسه ی نه ی زووان نه ناسیای و قه ریب خه ورتاوا بویه له ناو نه چیه، وه کهم و کولییه ییل وه تیای نه و دیای نه ته یید و سنوورداریشه نییه وود.

مهینهت و رهنج تره کیش ک وه راسی، مهیدان نهرا وهر دوام بوینی تهنگه و کردیه یهسه ک مهردم کهم خوهشیان ته یید وه پی قسیه بکهن.

له فریه ماله ییل، قسیه کردن وه زووان کوردی یا هه له ته مامی له هویره و چیه یا وه شیوه ی فره ی هه چوی زووان فارسی وهل یه کا قسیه کهن.

بر یگ تره کیش ههتا له داشتن بویش شیوه ی وه زووان هاوردن و لهنگه یان زووانیان و داشتن نهرا وه زووان هاوردن فارسی وه بویش کوردی نهرا خوهران و مناله یلیان وه خاس نیه زانن و وه (دهره کی) بوین له لی گوزاریشت کهن وه نه ی جووره ناو له سه رنانی فره ژان که یگ له ی جووره وه خته ییل گووش له ژنه فتنی کاسه و بر یگیش زووان خانزایه ی کوردی وه زووان مردگه ییل زاننه ی وه نه و ملیه و دانی و چال کردنی وه خاستر له یه زانن تا وه پی قسیه بکهن.

دژمنه ییل قسیه کردن وه زووان کوردی و فرههنگ نه هلی وه یه باوهر دیرن ک ده له لیدان و وه ی مه بهسه وهل ئالشته ییل فره توندو وهره و نواچیین و پیشکه فتن نه لاجه وی هار زانست وهل یه یا نییه خوه نیید.

نه ی بره له پیشینیان و باوگ و باپیره یلیان، گلیه ی کهن و کوومه ی له ریو ره سمه ییل وه جی مهنگ فره کهم و بی بهها زانن، نهگهر نه ی جووره هویره و کردنیگ وهره دوام بوود وه ی زویه یه دوینیمن فرههنگی ک وه سه ده ها ساله وه لیا ژیان کردیمه له ناو بچوود. ۱۹

وه مه مهر وهره دوام کردن و جوورکاریگ وه راسی کار فرههنگی کاریگه فره سهخت و دژواره.

نه بایه نه ی جوور بوینیمن غه له تیگ ئیمه که یم بایه د که سه ییل تره ک دروسییه و بکهن. (کورد بوین یا کورد نهوین وه که مترین زووان فه لسه فی سه ها ههزار کورد ئمرووژییه وه لی فه لسه فی کړوکپ و بیدهنگه) ۲۰.

یه ته نیا هن یه ی ناوچه نییه، به لکوو ته مامی ناوچه ییل کوردنشین گریده ناو خوه ی.

وهختیگ بهختیار عه لی له رووشنه ویرمه یل کورد عیراقی ته یید ناو نه ی باسه وه شیوه سه بک تره ک له روانگه ییل به هادری پیشتیوایی له لییان که یید: (... وه دی

هاتن خاسه و رجای ئەوشاریای هەلاتن و دویر گرتن و شانە خالی کردن له ژێر بار بەرپر سيارهتی کورد بۆينه. وه بۆين سهدها ههزار کورد ك توانای خوهنين و نويسان وه زووان کوردی نهیڤن تهنيا لهو نهزایهید ئەنجامدهریل کهسهیل ترهک بۆون ك دهر وازهی فیڤ بۆين زووان کوردی وه روی کورد بهسینه. بهلکوو هه دەس کهم گرتن کیشهی کورد بۆين له لای کوردیشهو وه یه پهیوهندی دیڤیڤ).

وه ئیعتراڤ وه یهگ ئینگه هویچ کهس له سهدی له سهدی بۆ لایه نیهی وه وه گیشتی پيشداوهری کهن، ئەرا وهتن ئەرایل کیشهییل و پرسهیل نهویهنیهید یه ی هویر بیجگه له زانستی وه کار هاورد ك له ئەوه وه تايبهت یه خاسه و ئەوه گه نه بهس بزانیهید.

وهردهوام بایهه لهبانئهی مهسئلهیل جهختهو کرد ك ههر دوسدار وه گه ی خوهی ئەوقه ره بڤامیڤ و وهل وانهیا پهیوهندی داشتوود.

ئینگه ك گرنگی فرمهو و پیهنهو بۆين ناسمان و ههوا ی فکری و خهباتهیل هه مه لایانه ی فرههنگی، وه فرمهو بۆين بهشدار ی تیژ یارهیل قهلهم ههوزهیل جیاو وه جیا ی جوگرافیا یی و پابه نڤ بۆين وه پایهیل باوهت قهبول کردن ئەوانه یهکی له پيش ههوجهیگه.

ئه توایڤ ك بزانیم شیوهی وهل یهکا بۆين و قهبول کردن وهل ئەهی ههوزهیا له کام جووره بویه!

وه بهرگه هاوردن له سهه ئەهی جووره روانگه ی ئەگهه سالهیل گوزه بشته یارهیل قهلهم لهگامی وه خههه نهیا ن و مهخهه بهشیگ لهشوونه وارهیل ویژه یی خوهیا ن وه ههوزه ی باشوور و نبشته جیهیل وه تايبهتی بیاتانه پی وه له ی خهباته یله کوومه ی بهرپر سيارهتی وه وانه بر دیا تا ئینگه ئەنگیزه و شهوق وهل یهکا بۆين بخوهنهیل ئەهی ههوزه وهل ویژه ی زووان دالگیا فره وه قوهوت تر و رزامه نڤ تر بوی. (وه جوور یگ نبشته جیهیل پاچهیل باشوور زاگرووس له گیژوگه رداو و کیشمه کیش رویووه ی بۆين و پهیوهندی خوهیا ن وهل خاوه نهیل هویر و شوونه وارهیل ویژه یی وان ودهوام چهو وه ری ئەوهن ك رهوانگه ی خاوهن شوونه وار له باوهت خوهیا ن بسین و پهیوهندی وه ئەنجامداین ئەوه وه تهمامی

بزانی.

له روی راسیهی وهختیگ وهل وههه فرههنگ و زووان رهسی کوردی گیرو گرفت یگ نهیڤن ك یه ئحساس بکهن تهنيا ئەو بهشه له راسیهیل ك وه قازانج و سوودیا نه (بویشیگ تايبهت) وه زووان نیه تیهید.

ئه اندازه ی بهشدار بۆين کورد باشوور له جمشتهیل فرههنگی باشوور (خوار) له دهر فره تیگ (ناوهین دههه ی ههفتای) ههتاوی وه جوور یگ وهه چهو فره وه بویه وهل ئەهی رویکردنه بهنا وه مه مه رهیل یگ کیشیا س وه رکۆڤ. وه جوور یگ ك له فیستیقاله یلی یا کۆوه بۆينه یلی چوی کۆنگره شعر نوو کوردی نهوین وان وه تهمام ههست وه پی کریهید.

کورد باشوور بۆين پيشه یی، فرههنگی، له مهیدان ویژه یی کوردی قهبول کهن وهل نه سیاسی. جانبدار خهلق کردن فرههنگی ههله ئەدهبی و کهلامین له ئاست مللی وهل نه وه زووان شوڤینستی ك قهیرانهیل نهوین فامکردن و زانین له یهکتر گیشتی له سههرا وه گرتیهو و فره کهسهیل ودهو راسیزم ههول دایه.

وه ههه هال خزمهت وه فرههنگ مللی ئەهی میلکانه له زوورم فهکته رهیل و نویسایهیل ها له نوای تهمامی کوردهیل، وه ئەوه بيش ئەنجامدانه. وه سهه ره وه تهمامی هاوبه شیهیل قهومی و زووانی، ئەهه مهردم کورد یهسه له ههه ناوچه یگه ك له ناوی ژیا ن کهن وه ریو رهویشتیک ئەرا هاوکاری و هاوشانی وهل دهوله تا ئەلوژنن (لهیره مه بهس کورد نبشته جیهیل له ولاتهیل جیاوازه) ك گونجیا ی وهل وهههیا ن بوود.

ههه فرههنگ باوگدار و راسگان یگ وه ئەساس بلاوهو بۆين گیا ن هاوکاری و ئاسانهو بۆين وهل ئەهو دویای قهومهیل ترهکا دار شهید و له ئەهی میلکانه جههت له سهه خیشی و نزیک ی ههتا ههتا یه ی زووان فارسی و کوردی ك سهه رچاوه ی هههردو گیا ن له خالیگ جهه مهه بوود ك وه ئەوه ئویشیم ئیران یه ی گرنگی ودههوامه.

یه راسیهگ ئینکار نیه کریهید ك ههه دو مهجله ی کوردی (سروه - ئاوینه) وه سهه رهگ بلاوهو کههه بویش جوگرافیا ی بیجگه له باشوور بۆينه، وهل ئیمکانیه و

هیوهت کردن دهولت دامه‌زریانه.

مه‌رکه‌ز کار ناوخوهی و دهیشت له سنووری میدیایی هه چوی دهنگ و رهنگیش(میدیایی) وه ئەساس ئەی زووان پایه‌یان رشاننه.

ئەگەر بوین ئەی جووره وه‌زعیگ له سەر هویرهو کردنهیل سیاسی و ریکلامییه و خوازینه‌یلی هویرهو کردنی به‌ره‌ژوه‌ندیخواز پییایل حکوومهت بوود، وه گه‌ی خوه‌ی یه رهنسینگ گرنگیدان وه زووانیگه ک وه کاری تیه‌رن وه‌لی له باوهت بویش باشوور هه‌رگیز له‌یوا نییه نه ئیمکانیه‌ی ناماده‌یه و نه‌یش ئەرا ناماده کردنی کاری ئەنجام دریاس.

قه‌بول که‌یم ک مه‌یدان فەرهنه‌نگ جییگ گونجیای ئەرا شو‌عارداین نییه. وه‌لی وه‌ختیگ بخوه‌ن له یه بره‌سیدهو هویچ چیشتی له خوه‌ی له ناو ئەی جمشته نیه‌وینی، رفلکس نکاتیف له خوه‌ی نیشان ده‌ید.(کاره‌ساتی ک باشوور هاتیه‌سه سه‌ری و به‌دیینه‌یلی فرتر له‌وه‌گ وه‌سفیان بکه‌ید وه‌ل خوه‌یا هاوردیه).

چنین یه‌ی بر شو‌عار له درپژی و پیه‌نی جه‌مگا و کۆوه‌و کردنه‌یل، دلخوه‌شه‌وکه‌ر نییه). ئەوه‌گ مه‌ردم خوه‌شه‌و که‌ید نشاره‌ی رووشن وه ده‌سکه‌فته‌گه‌یله‌۲۱.

بیگومان کاره‌یلی ئەنجام دریاس وه‌لی هویره‌یل خاس و باش له هال وه‌رده‌وام بوینه، زه‌مان وه‌ دی هاتنیگ دیاری نه‌یرن. وه‌ تویه‌نیه‌ید ناوه‌ختی و ئومید بوود وه‌ پیشت به‌سان وه‌ وه‌زع ئینگه و وه‌رده‌وام کردن ئەی ریه‌و هویره‌وکردن وه‌ ورده ورده زه‌مان فەرهنه‌نگ نویسیای ئیمه و هه‌یگه‌ی راسگانی له باوهت وه قووه‌ته‌و بوین کاروه‌یی کردن و دیفاع له ئامانجه‌یل خوه‌ی ره‌سید!

بیگومان داوه‌ریه‌یل بی به‌هاو بی بنه‌مای زانستی له باوهت چوی هه‌لو‌یستدانان و سیاسه‌ت رشانن وه جوورینگ کارگه‌ر نییه‌تیه‌یده ئەنجام خوه‌ی وه هه‌وه‌جه وه کامیله بوینو وه که‌مال ره‌سین له هه‌ر باوه‌تیگ ها له سەر ته‌مام خوازیاره‌یل و تواناییه‌یل ئایه‌مه‌و.

هه وه‌و جووره‌گ چوی که‌سیگ، هه‌سته‌یل که‌سه‌یل تره‌ک ک ئیمه دوس دیرن و ئیمه چیشه‌یل و خاسیه‌یل دوس داشتن دیریمن فره پر قیمته و ئەنجامیگ پۆزوتیف وه‌ل خوه‌یا تیه‌رید. هه‌ر ملله‌تیگ ئەرا خاستره‌و بوین وه ناچار بایه‌د

کار و کۆشش بکن. وه (هویچ قه‌ومینگ سه‌بر سه‌رکه‌فته‌نه‌یل خوه‌ی له ده‌س

نییه‌ید، ئەگه‌ر چه زه‌مانیش درپژه‌و بوود) ۲۲

وه دلنیا‌ییه‌و له خوره‌ن بوینی تویه‌نیه‌ید بویشه‌ید: ئەگه‌ر یه‌ی ئالشته‌و بوین و گه‌شه‌کردنیگ فەرهنه‌نگی وه تابه‌ت نه‌بایه‌د له خه‌فته‌گی نابووری و هاتوو‌چگه‌یل سیاسی چه‌وه‌ری بوی!؟

له ره‌هند تیوریک ئەرای بوود به‌رنامه برشیه‌ید، پیشنیار و نۆسخه ئەرا پیچیه‌ید، وه‌لی له گورنکاریه‌یل بنه‌ره‌تی له شیکاری و چه‌وه‌ئه‌لاوردن وه باوه‌ته‌یل فەرهنه‌نگی هه‌ر ملله‌تیگ گه‌شه و گوران و خاسه‌وکردن وه شیوه‌ی کاره.

وه خوره‌ند بوین ئیمان و باوه‌ری داشتن وه‌و ئەندازه نه‌خش دروس کردن و ته‌ئسیری بوود ک تویه‌نه‌ید پروژه و پیشنیار بریه‌ید. تا پاچه‌یل لیسک ئەی شه‌پوله له ری ره‌سین وه جییگ نادیار خوه‌ی شه‌که‌ت نه‌که‌ید.

په‌یوه‌ندیه‌یل:

ئیه‌گ له سایه‌ی گه‌شه‌کردن ته‌کنۆلوژیا، ده‌رفه‌تیگ هاتیه‌سه دی تا که‌سه‌یلیگ وه‌ل باوه‌ته‌یل فەرهنه‌نگی، جه‌مگایی، سیاسی، و... فره جیاواز و له ناوه‌ین داشتن و دویری فره‌یگ له یه‌که‌تره‌کی، په‌یام چوی یه‌ک بگرن. قه‌ناعه‌ت بویشه‌یل، بویش کوردی و بردن وانه وه‌ره‌و ئەی باوه‌ره ک زووان یه‌گرتی و بنه‌مایی هه‌ق هویچ که‌س نیه‌نه‌دی ژیریا، ئاشکرا کردن یه‌گ ئیمه وه چیشتی بیجگه له یه هویره‌و نیه‌که‌یم هه‌م هه‌وه‌جه‌ی وه فه‌کته‌ره‌یل رووشن دیرید و هه‌میش هه‌وه‌جه وه زه‌مان و هه‌م هه‌وه‌جه وه زووان به‌رز و گونجیای.

راس یه‌سه ئەرا په‌ره‌یز له هه‌ر جوور شه‌ک و گومان و قه‌یران دروس نه‌وین له فەرهنه‌نگ نویسان، بووه‌یده‌ی ئەرا ناو مه‌ردم.

ئایه‌م له هال سروشتی خوه‌ی نیه‌تواید و خوشیشی نه‌تیه‌ید مه‌ردم بزانه‌ن چوی هویره‌و که‌ید. ئەوه هویره‌و که‌ره‌یلن ک خوه‌شیان تیه‌ید کالای فکری خوه‌یان بخه‌نه‌و ده‌یشت.

ئەگەر لە گوزەهێشتە نە فرە دویر، نەقل کردن و مەتەل وەتن باوہ بویە، ھەر مەتەل ئویش و نەقل کەری ئەرا خودی رەویشت و شیوەکاریگ داشتیە و گونجیای وەل تاییبەتمەندیەیل فەرھەنگ سینەوہسینە ی وەتن لە مەتەل و رەوایەتەیل، ک دەس بردنەسە ناویانەو داگرتنەسانیش!

ئامانج تاییبەت باوہت باس ئیمە(مەیدان فەرھەنگ) وە کوومە ی لە پاساوەیل جەخت کەید ک فرەیان وەل یەکا دژن، وەل لەوورەگ خودمان مەیل دیریم ریگ بگریمەو وەر وە لە شوونی بچیم، وەییەشە مەمەر شوور و ھەستیگە ک لە بواری ئە ی ئامانجە دیریمیە خودی یە پاساویگە لە مەقام یەگ نەموونەیل خاسترەک قەبول بکەیم.

ھەر وەو جوورەگ مەلەوورەگ ک زوی وە زوی لانە ی خودی ئالشت کەید وە شایەد بئ لانەیش بمانی.

ھوێج چیشتی سادەتر لە یە نییە ک مەلەوورەگ یە ی لانە ئەرا خودی ئەلوژنی، وە سەد ئەلبەتە(زووان و فەرھەنگ ئیمە ئەو مەلەوورە نییە ک لەسەرەتای وە دی ھاتنی تا ئاخەر عومری ھەئەو چرینەگ لە باوگ و داگی یای گرتیە ھە دووبارەیانەو بکەید) ۲۳ .

فەرھەنگ و ئەدبیاتی ئیمە لە دریزی ژیان خودی و شایەد ھەم ھەر رووژیش لە روی نائەلاجییەو فرە چرینەیل تازە وەتیە، دەنگ و پرووژەیل تازە ی ک جووادر ئامانجەیل مەردم و ھەووجەیل وان لە تۆ بوود.

جیاوازی یا خام دەسی وە ھەر جوورەگ نواگرە لە وە دوایا چین ئە ی جوورە ئامانج نیەود. لە زانست وەختیگ بەھرە گریم ک وە کاری باریمن ۲۴.

لە دنیای ئیمە ھەر بوشیگ باخ یا زەوی کشتوگال خودی دیرید. ھەر چەن پیەنی ئەوہ کەم بوود وەل ئە ی قسیە ھە لەیرە تەمام نیەود. بوشەیل کوردی ھەر کامیان وە گە ی خودی لایەنگرەیل دیرید و لە یە ی چەو وەپیاخسن کولو پوختە تویەنیەید بوشیەید: شعر لە خەفتگی بوش باشوور(گورانی و ...) فرە دلنشین ترە ک و قەشەنگ ترە.

- بنیای رووشنھویری و نويسان وە کوردی لە ھەوزە ی بوش سورانی فرە پەینەو

بویە.

- توانا و قابیلیت واژەدروسکردن کوردی باکوور گەورا و چوارچیوہیشی فرە مؤدیرنە.

وہ سەر یەوہ زووان بنەما نەتویەنیەید لە یە ک جیایەو بگریەیدو ھەر پارچە یگ لە ی بریەیدە دەس بریگ بەلکم ئەرا دروسکردنی بتویەنیەید پارچەیل لە بوشەیل جیاواز کوردی وەل یەکا تیگەل بگریەید.

وہ ناسین سیستەم خۆزمالی و بەھای زووان خودی و ئالشت شیوہ ی لە دەرخسن شوونەوارەیل ویزی تویەنیەید ئاوەختەیل فرە ی پەرورەدە بکەید. ئە ی فەرھەنگە بایەد بچوودە ناو سیستەم ھەست وە پی کردن مەردم. ئەگەر نچوودە ناو کاروپی کردن و پەیوہندیەیل وە یا ئەگەر مؤدیل زانایان و رەسانن ئەوہ لە ناو خودی قیەتەیل و بەھایەیل خودمانی نەود، ھوێج وەخت لە دەفەر تەیل باوہت وەرچەو لە لای مەردمەو دەسی نیەرەسی.

وہ تەکید سویکەیل خاس فرەس وەل لە ئە ی جوورە باوہتەیل یا خود ئەوانە لە ھویرەو چینە یا گەن وە کاریان ھاوردنە. لە قورئان کەریم ھاتیە: ھەر کەس خودی خاستر بناسید خودای خودی خاسترە ک ناسید. ئیمە وەر دەوام لە ھویر ریگ نەویم ک فرەترە ک ھامارەو بوید بەلکم لە ھویر ریەیلیشی بویمن ک خودمان ھاماریانەو کەیم.

قە لە مەیل:

ئەگەر باسیەل ناو خودمان پەیوہندی وە باشوور لە لییان دەر چیم، نەتوایم بوشیم ک شیوہ ی کار ئینگی مەرکەزەیل فەرھەنگی لە وەراییوہر کورد باشوور دەیشت لە ھویرەو کردنەیل و دەیشت لە چوارچیوہ ی بوش ئەوی و دەیشت لە ھەووجە ی ئەوی کار کەید!

وہل مەگەر نە یەگ لە دنیای ئمرووژی ئەگەر کار وە پی کردن ئەرا ھەر چیستیگ بایەد بوود. بریگ ھاتنەس دی ک بچنە شوونیان، بایەد دلنیا بوی

یه که گرتنی له گرفت فەرهنگی ئیمه ههس ك قابیل دیفاع نییه!
له هالیگ ك وه مه مەر جوهری بوینیان و جیا بوینیان له دهولت پیکهاتهیل
فەرهنگی له مهیدان فەرهنگی و ئەدبیات کوردی گرو گرفت نهویندەرفهتهیل
سهخت ئەسپاوی و نهرم ئەسپاوی فرەس.

چهوهری ئەنجام کاریگ ك ئەرك ئیمه خومانه له بویسهیل ئەودویای بویسهیل،
هه م دویره له دادپهروهری و هه میس دویر له راسییه.

شایه وه شهر یه وه ئەی ئەرکه بریهیده سەر شان دەزگایل دهولتی ك)
کوومهك وه جیقدان و بلینه بوین ئەی فەرهنگه هه چوی له وەرچه و گرتن
زووان و فەرهنگ تیرهیل قهومی له ماناوه و کوومهك وه لادان جیاییهیل و
سەرده بوینهیل ناوهین قهومیهیل جیاواز ئیران بکهید) ۲۵.

ئەی باومت خه یالات پهینگیه له تاییهتەندیهیل، چوی بهشداری کردن، بوین
یا نهوین و بی تفاوت بوین، باوهری و بی باوهر بوین، روانگهی زانستی و یا
تهماشایگ ههستی، شهر وه یا نهقد و رقابتهت، وه له ناخریش وهل یه کا کنار هاتن
و ... له ناو خوهی گرید.

له هویره نه باید بچوود سهروه خوهی کار وه تاییهت له مهیدان فەرهنگی
له هه ناسه ی خوهی یه به هایگه وه عینووان یه بنه ما باید ئیحترام ئەرای
بگریهید بی وهگ بپرسیم ئایا ئەنجام ئەوه له هه باوته سوود دیرید یا نه.
ئهگه مەردم وهل بوین مارگهیل هویری فره (بیجگه کورد) وه بوین یهگ بزانتن
یه واقعیته ك جیاوازی روانگهیل و دینهیل وو رهویشت کار فرەس، نیهتوان وه
شوونه وارەیل ویزهیی هویره و که رهیل خوهیان ئەلاقه نیشان بهن ئمجا چه بایه
بکهید!؟

له ئەی جووره شهرته یلی هویچ کهس یا دەزگای نه باید ته نیا بنه مایهیل خوهی
چوی ئەندازه گرتن و وهتن راسی ناو له لی بکهید ك هیمان هویچ هه وهجهی
وه چه سپاندن دیرن. بایه هویره و کرد و وه پی کار کرد، وهل بی کینه و بی
دل به سین وه چیشتیگ. ئەی مهیدانیسه ئەرا خوهی ئەساس و قانونه یلی دیرید.
بخوه نهیل ئومی، له هویچ حیگ کوچگ تاقهیل سهرو سڤ و رچگیای نین.

تەرس و دلەراوکیبەیل:

قه بول کهیمن، هه لویست گرتن و هه دهوام له وه رایوهر یه له وه رچینیگ
فەرهنگی وه کار که سهیل خوهید ك دلەراوکی کارناسانه یا وه دل به سینگی
تاییهت وه خوهیان ئەرای کاره دیرن.

وه قه بول کهیم ك کورد باشوور له بواری قوربداین وه زووان دالگی و فەرهنگ
خوهی کوتایی کردیه، فرهی له گروگرفتهیل ئهرووژی ئیمه ئەلاتی له وه سه.

ولی مه رکه زمیل زمینی و کارکه فەرهنگی نیهتویه نن و هه دهوام دوسدارهیل
بنه نه ناو جوورگی له ئەلوسیان ناشکرا و ئەوشاریای. بایه کورد باشوور وه چه و
یهی کورد باشووری بنوریهیده پی نه یه هاو زووان رزار دویم و ...!! ئەی
مه ردمه له وه رایوهر له وهر چینگهیل ك خاست و ههست وان له ناوی نهود و له
وهر چه نه گریهید ههست نهوین ئاسایش کهن.

هه ر وهو جوورگ بهسیان ناخر ههفته و تاتیلی مه زوهیل جیاواز دیاره، ئەی
وه زعیشه بایه جومه و شه ممه ی دیارود!

بایه مه مەر هیل گووش تهکانن وه ناههنگهیل و چپینهیل کوردی باشووری ناسی
وه قووته تیانوه کرد ئەرا یهگ (ئیمه له چه رخی تاریخ وسایمه، بهراورد گرتن
خاسیگ ئەرا چاره نویس تاریخیه ك له وهیه بینای جه وه هری فەرهنگ ئیمه
ژیروبانه و بکهید کاریگه ك بایه هه ئینگه ئیمه وه خوهیه و خه ریک بکهید. ئیمه
میراتدار وه زع گوزه یشته ی خوهمانیمن، پرسین ئیمه له جه وه هه ر و بن مایه ئەوی
چوپینه ۲۶)

لهیره دو مه سه له فره گرنگ نه وه تیای مهن:

- دی دهوران وه تنهیل ناراسته و خوهی ناوهین کورد ك وه مه مەر ناوهین داشتن
فکری و شیوهی کار کردن وه ته مامی خراو بویه وه ناخر هاتیه.

- په یوه ندهیل و هاتنو چینییهیل تازه ك فرهیان یارهیل قه له م هانه سه ر خه تی،
دهس وه پی کردیه.

لهی وهختیشه، شیهوکردن له باووت وه جیمهنگهیل نه دبی نویسیای کورده (سهردهم) ئیمه وهره وازیگ هالی بویه نیل هول دهید، له سهرتا وه جوورهیل و رهنگارهنگی، نمجا وه عینووان سهرنامه و نه وهختیش وه عینووان دهورهیل گه شهکردن و ئالشته بوین ک قابیل وهر چه وگرتن.

وه خال قووت ههر جوولهی فرههنگی تویه نیل دویارووژ خوهی به پاید. بایه یه له وهرچه وگرت هه وهجهی جهمگا ئمرووژی وهل دا سال وهرجله ئینگه یه جوور نییه.

ئه گهر هه وهجهیل بکه یمانه یه لیست و رزار به نندیان بکه ییم، ئه ی هه وهجهیله ک له گوزه هیشه بوینه جیاوازه، وه ئه ی جووره فامین و گرتنیگ له لی، تویه نیه یید بویشه یید: کار خاس هه وهجهی وه پاسا و نه ریډ، پاسا و دهیل له زه مان دهرکه فتن گیروگرفتهیل سهر درارن.

نه بایه ئه ی باوهره ک وه عینووان یه ی بنه ما وه ئه ساس بزانیه یید ک گیشتی هاوگام وهل یه ک وهره نوا بچن. ئه یه ئیمکانی نییه.

ههر بویشیگ به سیاس وه توانا و دهره تهیل خوهی ههر چه ن بریای بریای کار بکه یید خاستره له وه سه ک بوسیډ تا دستوور ئه نجامدان بوود ک تایبه تمه ن دیهیل ئه و له ناو باووته یلی نییه.

فرههنگه ئه را گیشتی:

ئه گهر فرههنگ کوومه ی له نوورسنه یل گیشتی مهردم بوود وه نسبه ت ئاده تهیل و له تاره وکردنه یل و نمونه یل رهفتار و کردار و سیای و پاوه جی مهردم له باووت هاتن و چین بزانییم، یا (وه ئه ساس به شداری مهردم و مهشورع بوین ک دو فهکتهر و بهش مهنن و دهوام هاوردن دهوله تهیل وه هساو تیهن له بانئ داوهری بکه ییم) ۲۷ ههر جمشیتیش هه وهجهی وه کیشان باوهره ی و چه وهیل گیشتی وهره و خوهیه وه له شوون ئه ی وه دس خسنه تویه نیل مشورع بوین یا جیگر بوین خوهی باریده دس).

ئینگه ئه گهر له باووت کارهیل کریای ئه ی جووره ک سهرچاوه ی له هویره وکردنه یل و شیوه ی کار کردن ناو خوهیه وه ئه و دهیشت خه رهیل ئه ی مسئه له وه شوونیا نا بچیم یه که فیده دهسمان ک نیشته جی بوین جهمگای فرههنگی ئیمه نه بایه خوهش وهخت بوود.

به لکم بایه ناراههت وه بوود ک مشروع یا جیگر بوین ئه ی جووره جمشته یلی له رهوانگه بخواه نیل دس دریاسه لی و ئالشته و بویه وه یا که فته سه خه ته ر. زاراوه ی (بی جیاوازی) سه بهر و تافتهت خوهنن و نویسان کوردی نه بلاوه و که یید و نه ریکلامیش ئه رای که یید؟

له راسی خوهش بینی بووده فهکتهر نارام گرتن گیان و ته ندروستی و له ش ساقه و که یید ۲۸، وهل ههر خاوه ن هویریگ ک هه سه که رهیل هه وزه ی کار خوه ی نه ناسید، نه تویه نیل ئه را که مه و کردنیش بویه، هاته یل نکاتیفو ئه و چیشتی بنویسیډ و دهرمانی بکه یید؟

بایه ئومید داشت مهینه تهیل و ره نه ییل ک مهردم کیشن دل کاروده سه ییل مهیدان فرههنگی وه جووریگ نه رم که یید تا چوی ئه ی قسیه، کووریگ رووشندل له بیانی بی خهیر و بهیر فرهتره ک سوود دیریډ، له دهره تهیل و وهخته یل وه باشی بههره بگرن.

هه وزه ی باشوور کانینگه له دهره تهیل و توانای فره وه قووه تیگ دیریډ له باووت خاسه و کردن ئه ی و مزعه (سه دان خاوه ن قه له م و هه زاران دوستدار).

هه ق داشتن جیاوازی له ناوهین قهومیگ ک بویشه یل جیا وه جیا دیریډ له هه قه یل سهره تایی بویشه یل جیاوازیه.

وه لی وهختیگ ک داشته نیل بی وینه ی خوه د له وهر چه و نه گریډ یا وه که م بگریډان هه چوی یه سه گ له ژیر واران له شوون وشک سالی بگه ردیم!! ههر وه ی جویره شه شکسیر ئه ویشید: زه مان ک شیه چگ بوی، میهر بانیه یل خوه ی له ناو به یید.

بایه ناوهین خوه شبینی فره و گهن بینی فره له باووت شیوه ی کار خوه مان بالانس یگ بهر قه رار بکه ییم، له باووت گولتوپه ی سهر له لی شیویای کاره یل ئه نجام

دريای له هويره نه چوود ك ناماده بوين ئهرا ئهويان بردن ناست خاس كار كردن سهركهفتن وهل خوهيا تيرهيد.

ئهگهر ئهی جووره فامينيگ بوود، فرهوهو كردن و پهينهو بوين و سهركهفتيگ بوين كار گهرنتی ديريدي.

ئهی قسيهی "راسل" ه ئهی ناسين جوهری كار فرههنگی ئيمه چوارچيوه و بنهمای سووداريگه: بازيگ له خهسلتهيل ئهلوژيای ك ئهمروو وه گویرهی ئادمت و فير بوينهيل ئهوانه بهشيگه له فير بوينهيل باش تايهت وه عيسوهيهيل وه شوماريان تيرهيم ك له يه وه له خورههلات فرهترهك وه خاس وه هساويان هاوردن وه وانه وهكاريان هاوردن له له خورهئاوا (٢٩).

نوورسنیگ نوو:

دارگرتن و ژيړپا كردن ههقهيل بخرههيل وهل دهرکردن دستوورئه نجامدانا هويچ دزگای فرههنگی شايستهگی نهيريدي و لهو ئاستيشه نييه.

بايه، وه جي تهقلا ئهرا نيشتن وه پيكان ك هه نهتيهيه دی، بايه وه پيكان مشروع يا جيگر بوين و توانيل خوهمان تهكهو بهيم تا دی شاهد كارهيلي نهيومن ك ئه هويرخهر راسيهيل تيهل بوود ك ئويشي: (ئهی تهقلايه له وه مانای وه ئاختر هاتن تهقلايل بي ئاكام نييه!!)

باوهت پرسيار: ئهگهر ئهی ميتوده ودردهوام بوود و له (ئحساسهيل وه باوهريگ كوينه) دوير نهگريهيد، چ كارهساتيگ تهيهه پيش!؟

ئوهوگ له ترس كارهيل خهترهتره كهفيدهو دهپشت وه جوورپگ ئهوه خهپدهو دهپشت ك ههستهيل بن گرتي ك تهنيا خوهيان نيشاندانهو خوهيان خسنهسهو دهپشت بيلانيگ له چون بوين ئاوهختی هاريگ و ناهمي كهری له كارهيل فرههنگی ئهرا جوواوهو داين وه ههوهجه مردم له قهلهم بريهيد. بي خوهو له يهگ فرهوهو بوين وفاداشتن مردم وه پهوهنديهيل نزيكيان وه ئهوه ديريدي ك پاوه گهزدان و ئيعتبار يه جمشت فرههنگی دروس كهيد، ئهوهگ كرايه، نه

ئوهسه ك ئه نجام نهريايه.

له باوهته فهكتهرهيل سهرنهكهفتن له شايستهگهيلي فرههنگی ناوهين خوهی وه كوئي تويهنيهيد ئهی جوور بويشيهيد: هويرهو كردن دهرونگرايي له چوی ئهلوژانن شيوهيل وه تهمامی دياره. ئه نجاميگ گيشتي ئيمه وهل گرفتو گير ناسين بن مايهیی رويوهرويه.

ئيمه له باوهت رهوانگهيل ناوخوهی ئازاديم ههر ئهوه جوورهگ مردم فير بوينه له زووانيگ چوی شوعار وه كاری بارن. وهلی وهختی گام وه مهيدانيگ بانترهك و واژتر نهيم، ههوهجه وه شيوهی باو بوی ديريمن.

ههر وهو جوورهگ يهكگرتن شيوهيگه له بهشهيل پيگهيل و پيوستهيل بي ئالشتهو بوين ههر ئه نجامدانيگ وه دهسهجه ميبه.

بهديني فرهر له وهتن له ناو كار فرههنگی خوهش نييه و شيهوكردن متوديگ وهرهوه چگنهيل وه پي پهيوهندی نهيريدي. له تهماشای دروس ئهی باوهته نهتويهنمی ئيمه تهنيا لهسهر گيرو گرفتهيل ناوهين بويشيهيل جياواز كوردی يا له مهيدان بهرنامه رشانن نييه، بهلكم له لاوهو نهتويهنمی له نوادينهيل بنه مايلي گهن ئه جووره نوورسنیگ و سياسه تهيلیگه ك له لايهيلي له بي بهرپرسيارهتی، داگرتن هقوق دوسدارهيل، ئهوه بان كيشان سهرمايهيل مادی و مهعنهوی، بيدهنگی وه زوور پهيامگرتن و رهوانگهی وه كارهاوردن زهوقهيل تاكهكهي و گرووي خوهی شارتيهسهو تا وه ئيمه نهويشيد قهیرانی ترين بهش كارهيل گوزميشته و ئينگهی كارهيل فرههنگی هن ئهوبشه، ئه نجامدان ئهوانهسه ك نهزانين و نهپوختهگی ئهوان و ودردهوامی قهیران له ئهی باوهته پاشمه نهی له وهزيگه كه وه مههمر نهناسين، گرنگی ئالشت كردن وهزع ئيمه كيشاسه گيرو گرفت، وه جوورپگ ههر جووره له نوو وهتنيگ ئهوه بايه وهل جوورپگ ئيعترافا و دگانانان وه شهكست له باوهت سهرنهكهفتن له پهينهو كردن و گهشه كردن ههوهزيل فرههنگی گونجیای وهل ههوهجهيل بوود.

شيوه كار ئيلهام له هويرهيل خام و نهپوخته و لهيكه دانهيل ناشيانه بايس دهركهفتن ههر جوور گيروگرفتيگ بوون.

بایه قهبول کرد، له قووناخ یهك واچین(واگرایی) و سیاسه‌تهیل كز و نه‌نجام‌دایه‌نهیل نه‌گونجیای پیکهاتهیل کارکه‌ر فره‌هنگی وه‌زع له باو‌هت کورد(باشوور) وه بندوبه‌س کیشیه‌ید.

ئه‌و وه‌خته گروگرفتهیل هاو‌ره‌نگ وهل ئه‌ی مه‌یدانا ك له زه‌ینهیل فی‌ر بوی وه بی‌هویچ کاریگ وه بار نیه‌تیه‌ری‌د.

ئه‌یه یه‌ی ئه‌ساسه له ك سه‌رگیش‌ت فه‌کته‌رهیل وسیای و هاوتا بوین له هه‌ر کاری جوو‌ره‌یگ وه کارهاوردن دهره‌ته‌یهله ك تویه‌نی‌د وه عینووان نیشانه‌ی سه‌رکه‌فتگ شیواز هاتنه دی ئه‌و بنیای بکریه‌ید.

به‌نا وه یه جیا له گرنگی نوورس‌ن وه مه‌مه‌ر بایه ته‌ماشا کرد له کام باو‌هته‌و کارگیری و توانای جو‌یهله فره‌تره.

ئه‌گه‌ر هاله‌ت هاوتایی بگریمه وه‌ر خوهمان و نوورس‌نمان له روی تواناییه‌یل‌ی ك هه‌ن مه‌رکه‌زه‌یه‌ت به‌یمه پی، خو‌هش بینی له بو‌ار دهره‌فه‌ت وه دی هاوردن ئالشت پو‌زوتیف دویر له ده‌س ره‌سین ئیمه نییه.

به‌هه‌ر گرتن له میکانیزمه‌یل‌ی چوی ئه‌و بان بردن ئاست توانا و به‌شه‌و کردن له نوو ئه‌رکه‌یل ته‌ینا خالیگه ك ئیمه له‌ی هال ئینگه دهر بار‌ی‌د.

ئیمه بایه قه‌بول به‌که‌یم ك مه‌ردم وهل بوین جیا‌وازه‌یل فره وه جوو‌ریگ سه‌رکه‌فتیگ له گروو‌په‌یل، جه‌مه‌و‌بوینه‌یل و جه‌مگایل وهل یه‌کا ژیان که‌ن، له جووا، ئه‌ی پرسه ك چوین ئه‌ی کاره ئیمکان‌ی هه‌س بایه بویشیه‌ید: بنه‌مای ئه‌ی جوو‌ره‌یی ته‌وافق کردن‌ی قه‌بول کردن یه‌که!

یه‌ک‌ی له بنویسه‌یل کورد له باس ناسنامه‌ی ئیمه وه پارادوکس و تاریفه‌و ئویش‌ی‌د:(ئه‌گه‌ر چه زووان فارسی نه‌ته‌نیا زووان ره‌سمی و ده‌سلات حکوومییه، به‌لکوو زووان هاو‌به‌ش گیش‌ت ئیمه‌ی ئیرانیه‌یهله. وه هه‌ر ئه‌و‌جوو‌ره‌گ وه‌تیا به‌ش گه‌ورای له داشتگه‌یل و مارگه‌یل هویری و فره‌هنگی ئیمه له فره‌یی و وه‌خشین ئه‌ی زووانه‌سه ك دلنشینه‌سه. ئه‌ی وه‌خشینه و فره‌یشه له ئه‌نجام تی‌کوشان بی‌ کوتایی کردن و دانانه‌یل هاو‌به‌ش گیش‌ت فره‌هنگ دروسکه‌ره‌یل ئه‌ی ولاته‌سه. وه گوزه‌هسته‌ی له پشینیان و دیرینه‌یل، ئینگه‌یش ژیان هویری و فره‌هنگی

ئیمه دالگ گیش‌ت زووانه‌یهله. وه‌لی زووان دالگی ئیمه گیش‌تی نییه(۳۰). زه‌مانیگ یه‌ك قه‌بول کردن نه‌وود، ئیمه وه بندوبه‌س ره‌سین، مانای ناو‌زانین کاره‌یل کوومه‌یی وه زه‌رد چوود و له‌ئه‌نجام زامه‌ته‌لیش خراو بوود. له ئه‌ی جوو‌ره هالیگ ته‌ینا تویه‌نیه‌ید ئومید بوود ك نه بویده باو‌هت بی‌زاری و نه باو‌هت مه‌بس بوید. له ئه‌ساس هه‌ر جمش‌تیگ بخوه‌ن نیاشته‌وود نیه‌که‌فیده وه‌ر په‌لاماردان!

له چوار چپوه‌ی پرووژه‌ی ك له باو‌هت جو‌یلیان ئه‌را مه‌مه‌ریل دهره‌فه‌ت دروس که‌ر نه‌وود، کاروده‌سه‌یل نیه‌تویه‌نن ته‌نیا وهل پیش‌ته‌ودان وه به‌س بوینه‌یل جه‌وه‌ری خو‌ه‌یان رزاره‌یل ئه‌وبان بردن بو‌هنه‌وسه‌ر(له هالیگ ك هه ئینگه له باو‌هته‌یل نه‌نجامدان کار فره‌هنگی ته‌ماشا کریه‌ید).

ئه‌نجام و کوتایی قسیه :

۱- راسه سه‌رمایه‌دانان پیوستی وه ناسین گوزه‌هسته‌و ئینگه و ئاینده‌س. هه‌ساسیه‌ته‌یل له‌ی باو‌هته‌و فره ها له بان. ره‌ویان له یه‌گ له لای تایبه‌ته‌و سه‌رمایه‌دانبیه‌ید، ئاخ‌ر خاسیگ نه‌یری‌د.

له لایه‌ن سه‌رمایه‌ نانه‌و ناسین بخوه‌ن، بنه‌ماترین ئه‌رکه ك سه‌رمایه‌نه‌ر له ئه‌ی ری‌ مادی و مه‌عنه‌وییه بایه وه پی‌ خاس بنو‌ری‌د.

جیا له یه مه‌یدان سه‌رکه‌فتنیگ ئه‌را جمش‌ت له نوامان نییه. ئمجا بایه وه‌ئالشته‌یل‌ی له‌ی باو‌هته‌و کریه‌ید تا خاسه‌و کردن شیواز به‌رهاوردن هویر سه‌رکه‌فتن بایه‌ده‌ده‌س.

۲- ئه‌گه‌ر زووان فارسی وه یه‌ی جاره‌کی نیس و نابوود بود و نه‌می‌نی‌د تویه‌نیه‌ید ئه‌وه له روی واژه‌یل ئیرانی په‌تی ك هه ئه‌وه‌یش زووان کوردییه له نوو زینگه‌یه‌وکرده‌س.

ئه‌ی قسیه ك نیکی‌تین وه‌تیه‌سه‌ی ته‌نیا هه‌ست و باو‌ه‌ر کورد ئیران نییه به‌لکوو، باو‌ه‌ر ته‌مام کورد وه سه‌ر یه‌وه ك یه‌ی نژاد و په‌یره‌و یه‌ی دینن و له میرات

جه‌مگایی و فره‌ه‌نگی یه‌ی به‌هره دیرن هی‌مان نه‌تویه‌نسنه چاله‌یل ناکووک‌ی بی‌ مانا و هو‌یج و پو‌وج ك‌ ها له ناو بو‌ینه‌یلان پر‌مو بکه‌ن ۳۲. ئم‌روو گر‌نگیدان و ئه‌ونوا خ‌سن ناسین په‌یامگر ها له‌بان گیش‌تی‌ه‌و. هه‌وده‌جه وه دهر‌فه‌ته‌یل ها له رزار دو‌یم گر‌نگیدان.

بایه كو‌شش ئه‌را وه جددی گر‌تن مه‌ردم و جی‌گه‌ی ئه‌وی بو‌ود. ناسین بخو‌هن، راسی‌گه ك‌ گیش‌ت رو‌وزی‌گ وهل هه‌ر ئالشتی‌گا بایه هه‌لسنگاندن له نوو و له‌نوو ته‌ماشای بی‌ بکریه‌ید. له هه‌قیقه‌ت ئه‌ی ئه‌رکه ته‌رزی‌گه وهره‌و کامیله‌و بو‌ین وه نه وهره‌و ته‌کمیل‌ه‌و بو‌ین نو‌سخه‌ی ك‌ ئاماده بو‌یگ .

له باو‌مت زووان دال‌گی گیش‌تی‌ که‌م تا فره‌ وه بو‌یش خو‌ه‌یان ئاشنا و ق‌سیه‌یش وه پی‌ که‌ن وهل له باو‌مت زووان نویسانن ئی‌مه وهل باسه‌یل تئوریک فره‌یا رو‌یوه‌رویم ك‌ ئه‌نجامی‌گ وهل خو‌ه‌یا نی‌اشتی‌ه‌. مه‌خله‌ز له باو‌مت نویسانن:

- کیش‌ه‌ی خه‌ت نویسانن

- کیش‌ه‌ی ده‌ستو‌ور زووان و نویسان دروس

- کیش‌ه‌ی خو‌هنین دروس و ... هه‌وه‌ی جو‌وره هه‌ست

۲- له لی‌کو‌لینه‌و مه‌مه‌ر نه‌چین کورد باشو‌ور وهره‌و جمش‌ته‌یل فره‌ه‌نگی کوردی، دو باو‌مت ها له نوا گیش‌تی:

ئه‌لف) گ‌یرو گر‌فته‌یل ناو‌خو‌ه‌یی ئه‌ی په‌یوه‌ندی‌ه‌یله

ب) گ‌یرو گر‌فته‌یل دهر‌ه‌کی ئه‌ی په‌یوه‌ندی‌ه‌یله

له ده‌و‌روبه‌ر گر‌فته‌یل ناو‌خو‌ه‌یی وه‌کار نه‌هاتن س‌تراتی‌ه‌یل گوزه‌ه‌شته په‌یوه‌ندی‌ه‌یل ئاشکرایه‌، وهل له باو‌مت گر‌فته‌یل دهر‌ه‌کی، گریه‌دان و تو‌اسن ئه‌را خو‌ه‌ی، نه‌وین رو‌یکردنی‌گ دو‌ه‌رانه وه مه‌سه‌ئه‌له‌ی کورد باشو‌ور له وهر‌ده‌وامی و بی‌ چاره‌سه‌ری مه‌نن ئه‌وه نه‌خش ئه‌ساسی د‌یر‌ید.

له چه‌زهرت عه‌لی(د.خ) نه‌قل که‌ن: مناله‌یلدان ئه‌را په‌ریره‌وی کردن له خودان چاریان ناچار نه‌که‌ن، چو‌ین ئه‌وان زه‌مان بی‌ج‌گه له زه‌مان ئویه هاتنه‌سه‌ دی.

بایه قه‌بو‌ول کرد سه‌لیقه‌یل و خو‌ازیاریه‌یل بخو‌هن ئم‌رو‌وژی وهل گوزه‌ه‌شته‌یا فره‌ جیاوازه. ئه‌مجا بایه هه‌وده‌جه‌یل ئه‌وی بناسیه‌ید و له به‌رنامه‌یل به‌شدارو هاو‌ری

کرد(مه‌به‌س داخو‌ازه‌یل درو‌وکانی و گه‌ن نی‌یه به‌لکم هه‌وده‌جه‌یل واقعی‌ه‌).
۴) له بفامی ساده‌یی و ئاسان گر‌تن وه عینووان ئامانج له باو‌مت کار، سه‌ختیه‌یل و پارادوکسه‌یل چه‌نها هانه وهر باس. له هالی‌گ ئامانج و نو‌ورسن ئینگه‌یی له بو‌ار ئاست خاسه‌و کردن ساده‌وه‌و بو‌ین بایه‌ته گیش‌ت چی‌شتی‌گ له باو‌مت ئاسنه‌و کردن چی‌ بگری‌د.

له هالی‌گ مه‌سه‌ئه‌له سنو‌وری نه‌ ته‌نیا گر‌نگ‌ترین مه‌سه‌ئه‌له‌ی ئه‌ی وه‌خته‌سه‌، به‌لکو‌و خو‌ه‌ی باو‌مت بنه‌مای‌ی پی‌ش‌نیاز کردن په‌رسیار ئی‌مه له سه‌ر بی‌ ته‌فاوت بو‌ین و بی‌ دقه‌ته‌ی‌لی‌گه ك‌ تا ئینگه دو‌ینیمان پی‌ك‌ تیه‌ری‌د.

بایه د‌یر بو‌ود ك‌ ئی‌مه له کو‌و وه غه‌له‌تی که‌فتی‌مه‌سه‌ ناو دو‌ول هه‌له‌یل وه له کو‌ویله‌و وه ئه‌نقه‌ست. ئه‌را ره‌سین وه هه‌قیقه‌ت گیش‌تمان هه‌وده‌جه‌مان وه په‌ک‌تره‌، دیوار کیش‌ان ناوه‌ین هو‌یره‌یل جیاواز و نه‌وین ئاسانه‌و کردن و ئاسان گر‌تن، نواگره له ره‌سین یا که‌م که‌مه‌گه‌ی د‌یر ره‌سین ئی‌مه وه هه‌قیقه‌ته‌.

۵) له سه‌ر‌بار فی‌ر بو‌ین دروس‌که‌ر له ئه‌وه‌ی تره‌ك‌ دم‌زگایل فره‌ه‌نگی، بایه له جو‌ور کار خو‌ه‌مانیش ره‌خنه‌گرانه قو‌یله‌و بو‌یمن و به‌شه‌یل و ئه‌ندامه‌یل خو‌ازراو وه پیشه‌یی ئه‌و به‌شه‌یه‌له بناسیمن. بایه بنیایه‌یل وه کارهاو‌ردن به‌شه‌یل نه‌خو‌ازراو و زه‌رد ره‌سن ئه‌وی بی‌ال‌ویه‌یدو بو‌یشه‌یل خو‌ازراو وه خاسه‌وکه‌ری وه قو‌وه‌تره‌و بکریه‌ید و زینیان بکریه‌ید.

فی‌ر بو‌ین له به‌شه‌یل پ‌و‌زوتیف و خاسه‌وکه‌ر ئه‌و دو‌یای دم‌زگایل فره‌ه‌نگی بو‌وده بایس ئه‌و بان چین فره‌ه‌نگی تیوری ئی‌مه. بایه له وهر چه‌و بو‌ود ئه‌گه‌ر چی‌ فره‌ه‌نگ تیوری گر‌نگه وهل به‌س نی‌یه.

۶) له ئه‌ی جو‌وره مه‌یدانی‌گ هه‌ست کردن وه هه‌وده‌جه‌ی بو‌ین یه‌ی دم‌زگای فره‌ه‌نگی یا یه‌ی خه‌بات رو‌وشنه‌و که‌ید، وه بخو‌هنیش گر‌نگی بو‌ین یه‌ی په‌یامیش. ئه‌گه‌ر جمش‌ته‌یل فره‌ه‌نگ ئی‌مه، له ره‌وا بو‌ین خو‌ه‌یان که‌لك وهر نه‌گریه‌ید باو‌مت رو‌ی له لی‌ کردن نی‌ه‌ون. ئه‌مجا:

جو‌واو‌دان وه چه‌وه‌ر‌یه‌یل و داخو‌ازه‌یل واقعی‌ی و ره‌وای دو‌سداره‌یل ئه‌ی مه‌یدانه له سه‌ر مه‌مه‌ره‌یله ك‌ بو‌ین ئه‌وان وه ته‌ندروستی گیانی بخو‌هن کو‌ومه‌ك‌ که‌ید.

۷) له هالیگ نمروو جوواو وه نهی پرسیاره ك کی چ په‌یامی گرید، وه پله و پایه فره سه‌خت و له‌یهك پیچپای تره، زوورم توپژره‌یل بخوهن وه كه‌سیگ زانن ك داواخوازانه وه دمزگا و پیکهاته‌ی دیاریگ روی بارید!

دروسکردن سه‌رپوله‌یل دنلیاکه‌ر په‌یوه‌ندی وهل فره‌ه‌نگ دوسه‌یل فه‌کته‌ر قه‌بول کریای له باوه‌ت جیگه‌ی فره‌ه‌نگه وه نه‌ل‌به‌ت خواهش بینی رینماییمان وه نه‌وه که‌ید ك جه‌وه‌ر و بنه‌مای پیکهاته‌یل فره‌ه‌نگی و کاره‌یل کریای وه نامانج دروس کردن یه‌ك قه‌بول کردن و رووشنگری به‌رنامه‌ی رشیایه.

۸) هه‌ر چی زویتر له هویر خاسه‌و کردن نه‌ی هه‌لومه‌رج و لابردن که‌م و کولیه‌یل و وه قووه‌ته‌و کردن خاله‌یل پوزوتیف بویمن هه‌م دیره.

نه‌ی کاره‌ زیا له وه‌گ وه توندی نه‌نجامدانی پیوستی وه ديقه‌ت کار و له‌وه‌ر گرتن سیاسه‌تیگ بته‌و وه ته‌تبیق داین وهل هه‌وه‌جه‌یل زه‌مانه‌پایه. خال گرینگ و قابیلی نوورسن له کار زه‌مان و خاسه‌وکردن و وه قووه‌ته‌وکردن بنیایه‌یل نه‌ی مه‌یدانه وه‌رپه‌وه‌بردنه.

ره‌ه‌هنده‌یل گرنگی له‌ی تیگوشانه له هه‌وزه‌ی وه‌رپه‌وه‌بردن که‌فیده‌وه‌رده‌م و ده‌رچینی‌شی راسه.

له‌ی باوه‌ته‌و دو خه‌ت سه‌ره‌کی و کلیلی هه‌س. یه‌کی یه‌گ په‌یوه‌ندی ته‌نگو تول ناوه‌ین په‌یام یاره‌یل قه‌لم و به‌ره‌یلیان هه‌سه‌ی.

دویم یه‌گ مه‌سه‌له‌ی ده‌رفه‌ت و گه‌شه‌ کردن باشی له‌دویمه‌نگه‌یل و ناوه‌رؤکیان وهل یه‌کا گونجیای نییه.

وه ته‌ماشای کول وه له دویمه‌نگه‌یل سه‌ره‌که‌فتی وه ناسه‌ره‌که‌فتی یه‌ ده‌ر خه‌یم یه‌کی له مه‌مه‌ره‌یل ناکام بوین(نه‌وین وه‌رده‌وامی ره‌ویشته‌یل سه‌ره‌که‌فتیه).

په‌ی نویسه‌یل یا سه‌رچاوه‌یل:

۱- امام علی (ع)

۲- کوردها: ترجمه ابراهیم یونسی - ص ۱۹

۳- کوردها: ژرار شالیان - ص ۳۶

۴- صادق ایوبی، فردین، ئاوینه ۱۳۷۴، شماره ۲۱ و ۲۲، هویت فرهنگی، ص ۱۰۸

۵- تحلیل فرهنگی سیاسی ایران - قاسم خرمی

۶- زمانه‌وان، شماره ۲- سال ۱۳۸۱، ص ۲۰

۷- سقراط

۸- رفتار سیاسی - مجید مجیدی

۹- یونسی: کردها، ماکسیم رودنسون، ص ۲۴

۱۰- آیه ۹، سوره مبارکه زمر

۱۱- سیاست امریکائیها جهت ایجاد حس قوی ملی از بدو استقلال خود

۱۲- ویکتور هوگو

۱۳- امام جواد(ع)

۱۴- پیرامون يك مفهوم سیاسی - اسپینوزا

۱۵- کریم علیرضایی/ ویرا ۱۳۸۱، ضرورت احیای فرهنگی و ادبیات مردمی، ص ۵۰

۱۶- کردستان، سال ۱۳۸۰، شماره اول، ص ۳۰

۱۷- بهار ادب فارسی، بهار(ملك شعرا) محمد گلبن، ص ۴۱۳- ویرا، کریم علیرضایی

۱۸- سنایی غزنوی

۱۹- بهادری، محمد جلیل، مجله ویرا، ۱۳۸۱، شیوه‌های احیای فرهنگ و ادبیات بومی، ص ۴۲

۲۰- بختیار علی: کردستان، سال ۱۳۸۰، ص ۴۷

۲۱- کنگره‌های ملا پریشان دینوری، غلام‌رضاخان ارکوازی و ... درخواست شد شماری از خیابانها به نام بزرگان این دیار اختصاص داده شود. متأسفانه بعد از گزشت يك دهه چنین درخواستی مورد توجه جدی قرارنگرفته است.

۲۲- امام علی(ع)

۲۳- حمزه اوف، رسول: داغستان من

۲۴- حضرت علی علیه السلام

۲۵- کردها - ترجمه یونسی - ص ۲۰

۲۶- صادق ایوبی، فردین: ئاوینه ۱۳۷۴، شماره ۲۱ و ۲۲، هویت فرهنگی، ص ۱۰۸

۲۷- مشارکت سیاسی - بهزاد قاسمی نژاد

۲۸- حضرت علی(ع)

۲۹- پیرامون يك مفهوم سیاسی - اسپینوزا

نوورسنیگ گوزهری وه شعر کوردی باشوور

نزار قه‌بانی شاعر سوری ئویشید: شعر، هونه‌ر ئایه‌مه‌یل له‌رادهبه‌ده‌ر زیرکه. وه‌لی له‌ لای ئیرانیه‌یل و له‌ سروشت کورده‌یل، شعر وهرده‌وام خاسترین و نادرترین شیوه‌ بویه‌ ک له‌ هونه‌ر که‌لام یا قسیه‌ دهره‌فت دهر چی‌ئی بویه‌. که‌متر ملله‌تیگ تویه‌نیم له‌ دنیا په‌یدا بکه‌یم ک ئه‌ی هه‌مه‌گه‌ وه‌ شعر ده‌س داویدو گهنجینه‌یل پرو به‌ه‌اداریگ وه‌ی گه‌وراییه‌ داشتوود. سه‌ید عه‌لی صالحه‌حی ئویشید: بازیگ جار هه‌سته‌که‌م ک بایه‌ له‌ هه‌ر خیزانیگ کورد(یانس ریتسوس - شاعر یونانی) وه‌ دی باتا.

مه‌قام و قورب شعر له‌ لای کورده‌یل وه‌ ئه‌و پایه‌سه‌ ک وه‌ سه‌ر چوارچیوه‌ی خه‌یالی شعر، به‌ه‌ادارترین مانایل دینی و هونه‌ری و تاریخی ئیمه‌ وه‌ شعر وه‌ شیوه‌یگ وه‌ دی هاتن وه‌ خوه‌ی گرتیه‌.

وه‌ی مانا له‌ گیشت ده‌وره‌یل تاریخی، وه‌ل شعر نویسان و خوه‌نین داشتویم و وه‌ل شعرا ژبان کردیمه‌، شعر لفانگ یا هه‌مزای تاریخی ئیمه‌یه‌.

دلبقرچ نوورسن وه‌ یه‌گ بوین ئه‌ی هه‌مه‌گه‌ نزیکه‌ و هه‌مه‌ده‌می گیانی و مه‌عنه‌وییه‌ وه‌ل شعرا، که‌متره‌ک وه‌ باس و له‌یه‌که‌ودان و ئاشکراکردن و په‌یا کردن بنه‌مایل ئه‌وی کار کردیمه‌، چمانی ئه‌وقه‌ره‌ ئه‌ی باوته‌ رووشنه‌ ک هه‌وه‌جه‌ی وه‌ تاریخی نه‌یریم.

هونه‌ر شعر ها له‌ خوین ئیمه‌ ری که‌یدا و ره‌وانه‌. له‌ی رویه‌سه‌ ک له‌ نوورسنه‌یل وه‌ تاریخ شعر له‌ ئه‌ی هه‌وزه‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌ وهرده‌وام ناوه‌یلی تیه‌نه‌ رویه‌رویمان ک قولدان شعر له‌ ئه‌وانه‌ وه‌ شیوه‌ی سروشتی بویه‌ و ئال مه‌درسه‌ه‌یش نیه‌وینه‌، تا وه‌ وه‌خته‌یل و ناسکیه‌یل ئه‌ی هونه‌ر وه‌ باشی بزانون و وه‌ سه‌ریانا زال بوون. وه‌ سه‌ر یه‌وه‌ ئه‌ی هونه‌ره‌ وه‌ خاسترین شیوه‌ پیشکه‌شی کردنه‌. (شامی کرماشانی- وه‌لی مامه‌د ئومیدی ئیلامی و ...).

له رووژگارەیل یەکم دروسکردنەیل، سەدەیل فرەى گوزەرپایە و شاعرهیل و نوێسەرەیل فرەىگیش هونەر خوێیان نانهسە نوای داوهرى گیشتی.

پاچەى دروسکردنەیل وه زووان کوردی(لهیره مەبەس بویش کوردی باشووره) له پارێزگای کرمانشان، نیلام و لورسان و ههتا بهشهیل له پارێزگای کوردسان و عێراقیش کیشاس وهل قورب فه رههنگی یه کمین ئه ی هه وزه ی جوگرافیه هه وهردهوام مهنیهسه ی وه باشوور پاچهیل زاگرووس هه ئه و جووره وه عینووان مه رکه ز خه لقی کردن و وه به رهارهیل ناسیه یه د.

ئەى هه وزه له ی چهن ساله دوپایه تویهنسیه، له نوای گیروگرفتهیل و سه ختییهیل و تهنگیهیل فرەى، له مه یدان تاریخ قه د راسه و بکه یه د و بوین خودی بویشید. دوپای سه رکه فتن شوورش نیسلامی، مه ردم ئه ی میلکانه له نوو په یوهندییهیل خوێیان وهل گه نچینهیل مەعنه وى بتهوتر و پاوه جیتر کردنه، گه ر چه هه رگیز له لی نه وریانه.

نوێسەرەیل و شاعرهیل هاتنه مه یدان و پاراستن له ناسنامه یان کردنه سه رنامه ی کار خوێیان. عینووانهیل کتاوهیل شعر له ی دا سال دوپایه وه تاییهت له ی چهن سال گوزه شته فره ئاوه ختیده ره و بویه، نیشان له گه شه کردن شوماره ی شاعرهیل کورد دیرید.

وهل ئه یه ته نیا یه ی روی سکه یه. وه چه واشه ی فره بوین شاعرهیل و کتاو شعر پیشوازی له شعر فره که مه.

جه مگای ئه مر و ئیمه شعر نیه خوهندید وه ئه ی دیارده بایس بوود ک شعر کوردی بچوود وهره و قه راخ یا که ش، وه یه له شان و شه وکهت ئه ی زووانه نییه و چیشت گونجیای وهل خودیا وه دهس ناوردیه.

ئینگه تویه نیه یه ئه ی پرسیاره باریمه و نوا ک پیشوازی نه کردن جه مگا له شعر ئه را چووه س؟

بیگومان یه ی لای شعر بخونه یلین و لای تره ک شاعر و له وهر چه و ته یه د شارعه ریل ک له نه خش خوێیان ئه و قه ره سه ر که فتگ نه وینه.

بیشک(هه ر ده ورا نیگ تاییه ته مهنديه یل و باشیه یل فرە ی دیرید، وه لی ته نیا

بازیگ له ده ورا نه یل هه ن، ک باشیه یل و تاییه ته مهنديه یلیان پاوه جییه و بمینی دروس که ن.

هویچ شعر خاسیگ نه تویه نیه یه د بیس سال دیرتره ک له زه مان خودی بویشیه یه د، ئه را یه گ ئه ی چنه شعری ده ورگیرایه له یوا نیشان ده یه د ک بویشه گه ی له کتاوهیل و رپوره سمه یل و قسیه یل په یماندار هویره و کردیه نه له زیان) ۲ وه قه ول شیرکو بیگه س باس وه بندنه سه ت یا جیاوه و کردن مه ردم له شعر واقعییه تیگه ک له بلاوه و نه وین کتاوهیل شعری خودی نیشانده یه د.

بازیگ مه مه ر ئه ی وه زعه نه له شعر به لکم له ی واقعییه ته دوینن ک(ده ورا ن ئیمه ئارزووهیل گه ورا تا یه ی جیگ ره نگ خوێیان له ده سدانه وه یا هان له یه گ خوێیان له نوو دروسه و بکه ن.

دنیا ی ره وکردن له ئامانجه یل دنیا ی خه یال په ره وریگه و ئه و وه خته ک فه ره هه نگ له ئارزووهیل گه ورا و ئه وده رخنس و پرۆتستو یا ناره زایه تی و خه یال سه رکه ش خالییه و بوی وه دی هه وه جه ی وه شعر نییه.

به س له دنیا ی له ی جووره چوی تویه نیه یه د شعر له نوو بچووده ناو مه ردم و له سوپکه نشینی و دوری ئه وى له مه ردم ده رمانی بکریه یه د) ۳.

ئه ی باوه ته قه بول که یه م ک شعر ئه مر و باشوور زاگرووس هه لاتییه له سه ده ها سال تاریخ شعر کوردی.

له ئه ی رویوه و ناسینی وه بان یه وه و ک یه بزانیه یه د باروه زع ئه مر و وژی زووان و ویزه ی کوردی له ئه ی هه وزه ئه لقه ی وه یه ک ره سین ئیمه وه ل فره ته ره ک له سه د سال فه ره هه نگ شعرییه.

وهل گیشت میتامۆرفۆزی وه گورانیه یلگ ک له ناوی رپ کردیه سه و، هیمان هه م شرینی قسیه ی مامۆستایی چوی مه لا په ریشان، نه جه ف، ته ره که میر، خانه ی داجیوه ند، نوره، شاکه و خانمه سویر، خان ئه ماس، مه لا نه وشاد، سه یه یه عقوب مایشتی، غولام ره زاخان ئه رکه وازی، مه لا مه نوچه ر کولیوه ند، مه لا هه ق عه لی سیاپووش و ... تویه نیه یه د بوینییه د.

وه سه ر یه وه شعره یل ک له ی سه له یل دوپایه وه تیانه که متر هاو خودنی وه ل

هه و جهیل جه مگایا دپرن.

(واقه عیبیهت یه سه ک شاعر میل چین نمر و نه تویه نن وهل نه وهیا په یوه ندی دروس بکهن، شاعر میل جایل و جوانیش هه وهی جوور له تنیا بوینگری و چینیگ وه پی گریه دریانه له ناوی گیر کردنه تا داخوازیل خه لقهیل و هه تا رووشنهویریل نیه تیهرنه وهر چهو و شعره یلیان له سهر هه وه جهیل یه ی شاعر و فره گه ی گرووپ نیلهامدر وانه تا یهگ له سهر هه وه جهیل رووشنهویران ومهردم بوود)۴. وه سهر یه وه نینگه شعر نمر و تویش جووریگ له وهیه کارشیان فرههنگی بویه و خوهنن نه وه تا راده یگ وسایه وهل ومهرده وامی شعر کوردی له نه ی سهرزه مینه پول په یوه ندی وهل دنیای گوزه شته یاس و ناسین نه وی، کاره یگه له ناسین و پهیدا کردن ناسنامه ی فرههنگی.

له ناوچین حکومتهت پالوهی له سهره کی ترین گوران هیل گه ورا ی نیران بوی. نه ی گوران نه ی ویزه ی کوردیش نه انجامه یلی له شوون خوه ی هاورد ک فره پر به ها و وه نرخوین، له سهریانه و پهینه و بوین هه وزه ی جوگرافیای نه ی فرههنگه، وهل دهره ته یل نه و نوا هاتی خه فتگه ی گونجیای نه را بازیگ کاره یل فرههنگی وه دی هاورد.

وه سه ره یه وه پهینه و بوین و گه شه کردن فرههنگی له ناو کورد، جیاوازه له په یوه ندیه یل و ناسکیه یل و دقت فره تره کی تواید وه نه ی کاره ته نیا و ته نیا وهل ناسین جددی تویه نیه یید نه انجام بگرید.

وه مه مه ره یل فره یگ وه داخه و زوورم شونه وار هیل نه ده بی کوردی وه ده س نیمه نه ره سینه.

زنه یای دوکتوور حشمه تلای تبیی له ی باوته و ئویشی: (نه یه گ هو یچ شوونه واری له تیگست نویسیای کوردی له تاریخ و نه ده ب و فرههنگ نیران نه یونیه یید، مه مه ره گه ی یه سه ک مه ردم کورد له گوزه شته ی فره دویره و یانی نه و زه مانه ک زووان ره سمی و نویسان جه مگای گه ورا ی نیرانی: فارسی کوینه (نه فیستا) یا زووان دالگی یا په هله وی ک گیشتیان له یه ی ریشه ن و له یه ی خیزانن، بویه، وه نه ی زووانه یله نویسانه ۵).

ههر نه و جووره گ خوهنن کوردناسی و توپزینه وه له تاریخ نه دببیا کورده وه تایبهت کوردی باشووری هیمان ها له قوناخ سهره تایی و له پراسیش کار وهر چه وگری له بانئ نه کریاس.

بیگومان کاره ساته یل تاریخی، چوی په لاماره یل قه ومه یل تره ک، نزیک و خیشی فارسی زووانه یل وهل مه ردم کوردا و قه بول کردن دین رووشن نیسلام وه ده س کورده یل خوهیان، مه مه ره یل گرنگیگه له هاتن که لیمه یل و وه تنه یل تورکی، فارسی، عه روی و نه ی زووانه سه.

گهر چی کوومه ک گرتن له زووانه یل تره ک وه گه شه کردن و پهینه و بوین زووان فره وه و که یید وهل ده س له ناوگلدان راده بده زووانه یل له یه کتره کی بوود هاوکار فساد زووانیش. جیق و کویره نه ویسن زووان کوردی تویه نید له نه ی مه مه ره یله وه جمشته یل سیاسی بزانیه یید.

له ی باوته و پارچه ی نه ساسی گه ردین نیمه له نه ی توپزینه وه، شعر نوو کوردی باشووره له ی سهرده م تازه سه.

شایه د له چه و خسن وه مه مه ره یل ناو خوه ی و ده یشت له خوه ی باوته یلی و باوته نه کریایون ک وه کار و خه بات خاوه ن رایل و دینه یل بریز ته مام کریه یید و کامیله و بوود.

له ی نه ی ناوه پیویسته له گیشته هسه یلی ک هه م و خه میان وه شعر نه وان له کامیله و کردن نه ی توپزینه وه ته ئسیر دیرید وه دلپاکیه و سوپاسیان بکه یم.

وه ناوه ختی یه گ هه نه ی چه ن شعره وه عینووان مه خله ز، چی هویره دین وه دهر خسن و مه به س وهر چه و مه به س گیشته شاعر ه یلی بوود ک تویه نن، وه تیگوشانیگ ومهرده وام، خوهیان وه ی ناسته وه هه تا فیشر له نه ی ناسته له ناگایی و هویر و حاکم بوین، ک پیویستی کاره و ژیان ههر هونه رمه ندیگ ره سنه، ده سیان بره سید.

سه‌ره‌تای نه‌دبیات کوردی:

وه‌رحله وه‌گ کوردی باکوور(کرمانجی) له تورکیا و کوردی ناوه‌ین(سورانی) له ئیران و عیراق باو بوود به‌ره‌وی ئم‌روژ په‌یا بکه‌ید وه‌ عینووان بویشه‌یل بنه‌مایی و زووان نه‌ده‌بی بناسیه‌ن، زووان نه‌ده‌بی کوردی جووریگ بوی نزیك وه‌ بویش نه‌ورامی و تیكه‌لی له واژه‌یل و كه‌لیمه‌یل کوردی باشووری ك نه‌ی پیکهاته‌یه وه‌ پی‌وه‌تن(گورانی) و له گیشته‌ جییگ وه‌ نه‌ی ناو مه‌یشووری.

نه‌ی بویشه‌ جووریگ مه‌رکه‌زی بوین له زووان شعر کوردی وه‌ دی هاورد. کورد زوورم ناوچه‌یل شعره‌یل خوه‌یان وه‌ نه‌ی بویشه‌ یا نزیك وه‌ نه‌وه‌ وه‌ته‌ن، نه‌لبه‌ت نه‌ وه‌ نه‌و مانا ك بویش خوه‌یان نانه‌سه‌و لا به‌لکم وه‌ نه‌ی جووره‌ ك كه‌لیمه‌یل زیایی و کارکه‌ره‌یل وه‌ تایبه‌ت کاره‌یل دیار وه‌ ره‌ویشت نه‌ی بویشه‌ هاوردنه‌ و له بریگ واژه‌یل و پیکهاته‌یل و ده‌سه‌واژه‌یل له نه‌وه‌ وه‌ کار هاوردنه‌ و به‌شه‌یل بویش خوه‌یان وه‌لیا پیکه‌اوردنه‌.

نه‌ی کاره‌ وه‌ به‌ره‌یل شعر وهل هه‌ر جووره‌ بویش په‌کی بوین و په‌ی پارچه‌گی وه‌ پیان وه‌خشیه‌.

نه‌ی فه‌کته‌ره‌ بویسه‌ هاوکار په‌گ زووان شعری غولام‌ره‌زخان نه‌رگوازی(ئیلامی) و شه‌فیع کولیاپی(نه‌ده‌لانی) و خانای قوبادی(شاره‌رزوری نه‌و جووره‌ وه‌ په‌ک نزیکه‌و بوون ك نه‌گه‌ر پارچه‌ی له شعره‌یل نه‌وانه‌ وهل په‌ک تیكه‌ل بکه‌ید، ناسین و جیاوه‌و کردنیان له په‌ک ئاسان نییه‌.

خاس تره‌ك نه‌و بوو ك گیشته‌ شاعره‌یل ده‌وره‌به‌ر نه‌ی بویشه‌ گرده‌و بوینه‌ و له لای تره‌که‌وه‌ فره‌وه‌و بوین و توانای زووان خوه‌یان چوی شه‌پول وه‌ره‌و نه‌ی ناوچه‌ی هاوبه‌شه‌ کل کردنه‌ ك زه‌مینه‌ی ئاشنایی و هاوشانی زووانی و فره‌ه‌نگی وه‌ دی هاوردیه‌.

له زه‌مانیگ نه‌ی ته‌جروبه‌ یا نه‌زموون سه‌رکه‌فتگه‌ له هویره‌و بریای و هه‌ر په‌ک له نیشته‌جییه‌یل بویشه‌یل جیاواز له په‌ک ری په‌رین له نه‌ی دایره‌ی

په‌گرتگه‌ نانه‌ نوای خوه‌یان و پیله‌ی له ده‌رو خوه‌یان چنن، جیایی و جیاوازی زووانی و فره‌ه‌نگی وه‌ قووه‌ت تره‌و بوی.

شاعره‌یل ئیلام و کرماشان و لوړسان وه‌ په‌یره‌وی له نه‌ی وه‌ دی هاتیه‌، شعره‌یل خوه‌یان وه‌ تایبه‌ت شعره‌یل مه‌زه‌وی وه‌ نه‌ی زووانه‌، یانی زووان(گورانی) وه‌ته‌ن. ۷.

زوورم شیوه‌که‌ره‌یل له سه‌ر نه‌ی باسه‌ په‌ی رای دیرن ك له زووان کوردی قه‌دیم، بویش مه‌لوه‌ند باشووری کوردسان(گورانی) ك ساله‌یل فره‌یگ خاستگه‌ی نه‌ی فره‌ه‌نگ بویه‌، وه‌ له هه‌قیقه‌تیش له به‌رگه‌یل جیاواز نه‌ ئه‌رامان ده‌رکه‌فتیه‌ ك نه‌ی بویش نه‌ده‌بییه‌، له باوه‌ت شوونه‌وارمیل وه‌ رزاره‌و فره‌ توانا و وه‌ قووه‌ته‌ وهل شوونه‌وارمیل په‌خشانه‌و بوی نه‌وی فره‌ که‌م و ده‌گمه‌نه‌.

بویش کوردی باشوور فره‌تره‌ك له هه‌ر بویش تره‌ك کوردی شعره‌یل و وه‌ته‌یل قه‌دیمی دیرید. ده‌قه‌یل په‌خشان و رزاری دینی، ك وه‌ ده‌س نویسیانه‌ و گرنگ‌ترینیان ده‌فته‌ره‌یل و کلامه‌یل نه‌هل هه‌قه‌.

که‌لامه‌یل نه‌هل هه‌ق مه‌سنه‌وی دا به‌شییه‌، نه‌ی له‌شوونمه‌نگه‌ موقه‌دسترین و پیروزترین کتاو مه‌زه‌وی کورد نه‌ل هه‌قه‌، مانایل نه‌وانه‌ هه‌مه‌گرتیگیگه‌ له ره‌مه‌زیل و ئامازه‌یله مه‌زه‌وی و شاتیه‌یل دون وه‌ دون دورایده‌ور وانه‌. ۸.

نه‌را مه‌خله‌ز گرنگ‌ترین نه‌وانه‌ یانه‌نه‌. که‌لام سه‌رئه‌نجام – کوومه‌ی له که‌لامه‌یل ده‌وره‌ی شای خوشین، باوه‌ ناعوس، سولتان ئیسه‌ك ك کوینه‌ترین نه‌وانه‌ هن دو سه‌ده‌یل ۳ و ۴ کووچییه‌.

که‌لام خه‌زانه‌- کوومه‌یگه‌ که‌لامه‌یل هه‌ف ته‌ن ك پردیوه‌ری و که‌لام بیباسبیش وه‌ پیان ئویشن و که‌لامه‌یل ده‌وره‌ی سولتان ئیسه‌ك هاوده‌وره‌ وهل ته‌یمور گورکانیش گریده‌و خوه‌ی.

داسانه‌یل هماسی یا شوورشی له شانامه‌ی فرده‌وسی وه‌ریان گرتن وه‌ بویش گورانی وه‌ رزارییه‌و وه‌ته‌نسان چوی: هه‌فت له‌شکر، روسه‌م و سوراو، روسه‌م و نه‌سه‌په‌نیار(نه‌سفه‌ندیار) نه‌رچه‌و شیرویه‌، بیژن و مه‌نیژه‌ ك ده‌سنویسیش ۹.

ئینگه‌ وه‌تن نه‌ی پرسه‌ ك پیویسته‌ ك چوی ئیمه‌ وه‌ په‌ی جارده‌گی وه‌ شوونه‌وارمیل

ویژدهیی بهر بخویم ك هن سهدهیل سیم و چوارم كووچی بوینه وه له مولهق رهوانی بوینه، هه چوی له شوونه مهنگهیل بههلول ماهی و شای خوشین؟! میرد گهره ك پای شهرت بشانو وه زووان یار كهلام بوانو یاران چهی كهلام دل نه پیاوه میردان بیدار باوه سهنگین خاوه ۱۰ خاس زانیمن ك دویا قهبول كردن ئیسلام ئه دببات فارسیش چهن سهده ركۆد و بیدهنگی ناسه و پیشت سهر و دویای ئه وه له نوو خودی زینیه و کردیه. ئینگه ئهرا زووان كوردیش ئهی جووره چاره نویسیگ قهلهم خواردگه ئه و قهره دوبر له باوه نییه. له شوونه وارهیله وه جی مهنگ ئهی جوور ره سیمنه و ك گیش شاعرهیل هه وزه ی جیاوایش ئهوانه وه سهرنامه زووان بنه رته قهبول كردن (خسرو شیرین خانا قوبادی و ...).

لهی زه مان ئینگه ییش بوشهیل ئهی هه وزه له یه دهسهیی بوشهیل جیاواز پیکهاتنه، هه چوی: كه لهوری، له کی، فهیلی و ... وه لی بیجیگه و تهئسرداری وهر جله ئینگه له مهیدان ئه دببات نویسیای كوردی. ههر ئه و جوورگ نواتر ئشاره وه پی بوی مهیل داشتن شاعرهیل وه بوش هه ورامی (گورانی). بیگومان بهرگه ی وه پی باوه کرای بوود. تویه نه یید مه مه ر سهر کهفتن و شه و قه ودان بوش (گورانی) له رووشنی و خوش دهنگی تایبته وه خودی بزانیه یید.

ههر ئه و جوورگ باوه رهیل دینیش هان له ئه و رزاره. وه ههر روی بوش باو له باشوور ناوچهیل كوردنشین وه عینووان زووان ئه دببات دهورهیل گوزه یشته قابیلیهت و شایستهگی قویلی له خودی نیشاندايه.

ئه وهی بایه قهبول كرد ئه و دهوره یله دی چیه و ههر دهوره گیش تایبته مه ندیه یل خودی دیرید.

جهخت كردن وه یه گ شعر و ئه دببات كوردی له باشوور دس وه پی کردیه وهی مانا نییه ك وهر جله یه هویج شوونه واریگ وه زووان كوردی نهویه.

ئیمه خاس زانیمن ك وهر جله ئه ی دهوریشه په یابوین ئه دببات كلاسیك

كوردی له چوارچیوی وه تنه یل یا سروودهیل دینی (ئه هل هه ق) وه فیگوریگ سینه وه سینه (شه فایی) بویه و له دهوره ناوبریای شیوهی نویسیای وه خودی گرتیه ك قه دیمه ترین شونه روارهیل ئه دبی نویسیای هن بوش گورانی قه دیمه ك وهرگریای له بوش ئه ورامی قه دیمه و شوونه وارهیله دینی ئه هل هه ق گریده و خویشی، وه سن و سال كوینه ترینیان هن سهده ی په نجم كووچییه ۱۱.

شعرهیل هووره و ئه ودویای گورانییه یل كوردی له وه پیوه رهیل دهنگی بره گه بره گه له زووانه یل ئیرانی كوینه (ئه فیه ستایی، په هله وی) چوی یه کن فره یان وه بوش گورانی وه تیایه و گیشت دا بره گه یی و له وهرگر دو نیمه ی به یتیگ شعرن ك ههر نیم به یتیگیش وه دو بهش پهنج بره گه یی به شه و بوود وه وسان وهرده وام له ههر هال دویای بره گه ی په جمه یانی له ناوهین نیمه به یته ۱۲.

جووره یل شعر و گورانه یل ئه وانه :

به شهنه دی شعر كوردی باشوور وه ئه ساس چوارچیوه یل بویه، نه ناومایه ی شعر، نوورسن و توپژینه وهی ئیمه ییش هه له سه ر ئه ی بنه ما وساس. له گوزیشته بازیگ له جووره یل شعر كوردی له وانه غه زه ل (دلداری)، قه سیده یا چامه، چوارینه، وه ... كه متر باوهت دین و ته ماشا كردن شاعره یل بویه.

قه سیده یا چامه :

چامه له شعر كوردی باشوور وه ل شانس ئه و قه ره یگا رووه روی نهویه. له شعر وردی باشوور هویج شاعریگ وه چامه وه تن نه ناسیایه.

وه ههر چاره یگ، چامه له شعر ئه و ژ كوردی باشوور جیگه ی له خوده رهند و ئه و جوورگ بایه بوود نه یید. مه گه ر شاعره یل له سه ر زه وق و ئه را خوده شگوزرانی گیان له نوویگ بجه نه وه ری و وه پی بوه خشن.

غزل یا شعر (دلداری):

شاعرهیل کورد باشووریش هه چوی شارعهیل ئەو دویای بویشهیل کوردی وه غزلهل روی خاسیگ نیشانده.

وه جووریگ ك كه مئر شاعری تویهنید بویندهو ك كوومهی شعرهیهلی غزلهل یا غزلهیل جی نهگرتوین. چراخ غزلهل له ناو شاعرهیل کورد باشوور وهردهوام رووشن هیشتنهسهی و رهسم غزلهل و متن هه رگیز نهووریایه.

غزلهل له باشوور وه کار شاعرهیل کارکوشتهی چوی دوکتوور ئیره ج خالی، زارهر ساریی، مستهفا بهیگی، میسه م دادخواه، سهعید عه بادتیان، رهزا مهوزوونی، وه ... قوناخ تازهی دهس وهپی کردنه.

ئهی شاعرهیله له راسیدا تویهنن پیشاههنگهیل و نواتازهیل غزلهل سهردهم ئهی میلکانه بوون.

یهکی له تایبهتمهندییل شوونهوار غزلهل ئویشهیل ئینگهی(باشوور) نوورسن ئهوانه وه باوتهیل جهمگاییه و بردنه و کیشاننهی وهره غزلهل له جهویگ رویته وکردن عاریفانه - ئاشیقانه وه جهویگ ئوبوژهکتیف و چیشهیلی ك ههست بکریهیده.

ئهی نه تویهنیهید تهنیا ئەنجام هه لومهرج سیاسی تایبهت وه رووژگار وه هساو باید. روویکردن غزلهل وه مانایل جهمگایی وهردهوامی جمشت ئهدهبی تایبهتیگه ك له دهورهی شوورشه و له ئیران دهس وه پیکریاس.

له غزلهیل شاعرهیل ئهی دهوره، زووان فرهیی کلاسیک و زووان جهمگا وه یهکا جولیلانه. له ناو کارکوشتهیل و پیرهیل ئهی کاره، زاهر ساریی تویهنیهید له توانترین شاعرهیل غزلهل ئویش وه هساو هاوردی.

غزلهل ساریی نه له سویک تهنیایی فیر بوی غزلهل کلاسیک کهفتیه وه نه له ناوهیل چواردیاری شعر سیاسی - جهمگایی خودی بهسیهسهو، بهلکم ها له شوون پهیاکردن سویکهیل تازهی زووان و خهپال وهره لای ئاسمانهیل ترهك بال

گرید.

دەر کهفتی ژیر هن ئهویه:

سهرم خوارده سهنگ و ئاخو ده وینهی مهوج دانیشم
ده ئی کاره ده خودم تهنیا کهف رهنجی وه جی هیشتم
منم ئەو خوڕ خوڕه ی ئاوه ده نام دهرودنهیل وهیلان
مهکهن مهینم ئهگه نالم نه (بانکوولم) نه (مانیشتم)
بلاچهی ناگر ئیشقی بلووزه دا ده سامانم
ئهمه ن دهر ناگر زهرده ك سووزان سهوزی کیشتم
یه کامین بهرق باتن بو ك (زاهر) بو وه بی قهدر
رمان خاوو رمان مالم شهکان مهخز و شکان پیشتم
بنازم ئهی فهلهك لوتف چهواشهی تو ك سازینه
ده خه م تهخت و ده ته م رهخت و ده تیر و تانه بالیشتم
ئهلبهت کهسان تریش له جادهی شاعرهی ری کردنه، وهردهوامیش غزلهل وهتنه
ك له شاعرهیل نووخواز و نووبویش ئیمه ن و وهی فۆرمه روی هاوردنه و شعرهیل
دلپهسنه یگ و یاینشنیگ وه دی هاوردنه.
له ری زینیه و کردن غزلهل له شعر باشوور ئمرووژ گامهیل جدیدیگ ئه لگریایه،
چیشتهیل تازه و دلبرچیگ له خوهیان خسنهسهو دهیشت. تایبهتییهیل ژانری
و سیسته می (وه وینه کیشان) غزلهیل ئهوانه وه ئه لاقه ی په یوهندی وهل
غزلهیل کلاسیک هوریده و بوین خاسیگ و تایبهت تواید. گرنگی ئهی باوته
له نوورسن وه چوار چیوهی غزلهل نییه. بهلکوو له نهخش ئه ساسی وهخشن وه
زووان و جهو تازهی غزلهل.

م یادگار کورہیل نیلم
 کور داس و شہن کور پابیللم
 ہالیم شووان ڀمگ دہردم
 کوچگ نلتهکئی ژہ ناھ سہردم
 پا دہنیلاخ وہ گہرمہسیر نہیگ
 قہسہم وہی خوہر ناگر ناویژہ
 ہیماں شوون پام ناو لہی راخیژہ
 ہالیم نلشکہفت و سای کہمہر دیرم
 ژہی قرموقال شاردیلہ دویرم
 جفتانی دیرم پف کہم دہ قاپی
 کوہیل نیم نل یہک ژہ ریپ و راپی
 وہختی ژہ خوسہی زہمانہ پرم
 کلگ نیم دہ گووش گورانی چرم

مہیسہم دادخواہ- کورنیلم

ناشقم، دہربان زندان دل ناخر شہرم
 جوور لیوہ دہس وہ دامان دل ناخر شہرم
 دہر وہدہر گہردم وہلی رخسم فہقہت بہدبہختیہ
 ہامہ لہ پی دارایوو دہرمان دل ناخر شہرم
 دہس وہ دامان زہمین و ناسمان دایمہن
 ہامہ شوون ٹہور وارن دل ناخر شہرم
 نازوو دیرم ک یہی جار روو وہ دہریا بوینمہت
 تا بزانی چہس خہم و ژان دل ناخر شہرم
 چہن خہریوی یا ک چہن داخ گران نیشتہ
 قیمہت سہوزہ بہ تالان دل ناخر شہرم
 لیو زہردم جوور لیو سہردہوا ہشک یہمہ
 سہرزہمین ہہرزوو بی گیان دل ناخر شہرم
 ناسمان تہم تہموو ٹہور خہریویہ چہمہ
 ہامسای کوورہ کہلاوان دل ناخر شہرم
 عاقبہ عومر ٹہیزم یہی دہفہ ٹہو سہر چگو
 ہامہ پہی پلپہلیل ویران دل ناخر شہرم

* موحہمد قاسمی

وه کارهارودن زووان ساده و پرووشن ئمرووژی، هونهرمه‌ندیگه بیوهگ ئه و کار خریاسه سه‌ر شانی له مه‌یدان مووسیقیای شعر و وینه‌ی خه‌یال، ته‌ئسیرگرتن له جه و غه‌زل فارسی و ئه‌ودویای بویشه‌یل زووان کوردی تویه‌نییه‌د وه عینووان سه‌ره‌کی ترین تایبه‌تمه‌ندییه‌یل غه‌زل ئه‌ی ناوچه بزماریه‌ید.

بیگومان غه‌زل باشوور وهل ئه و پیشت سه‌رناین بازیگ که‌مییه‌یل مووسیقیایی (هه له پیوه‌ر و قافییه‌ی وه ...) توانای هاوبال گرتن وهل غه‌زل قه‌دیمی تر له ئه و دویای ناوچه‌یل کوردنشین دیرید.

ئه‌گه‌ر چه بازیگ له غه‌زله‌یل وه ته‌مامی له که‌می و عه‌یو پاک نین. وه هه‌ر روی غه‌زل - چ له شعر وردی وه شیوه‌ی گیشتی و چ له شعر باشوور وه فۆرمیگ تایبه‌ت - ناماده‌یی و شایسته بوین ئه‌را پاراستن جیگه‌ی نووپای خودی نیشاندایه و دویره‌ش نییه ک له ناینده - له که‌ش شعر نوو - یه‌کی له پر وه‌کاربه‌ره‌یل شعر نوو بوود.

* مسنه‌وی:

وهل وه هویر هاوردن ئه‌ی خاله ک تویره‌ره‌یل مه‌سنه‌وی له چوارچیوه‌ی تایبه‌ت وه ئیرانییه‌یل زاننه‌ی ۱۳.

چوارچیوه‌ی زوورم شعره‌یل کوردی مه‌سنه‌وییه‌و ته‌نیا له‌ی ساله‌یل دواییه ک له چوارچیوه‌یلی چوی غه‌زل وه‌یشه له وه‌تاره و کردن له شعر فارسی شعره‌یلی وه‌تیایه. ئه‌لبه‌ت له بویشه‌یل تره‌ک کوردی چوی سورانی وه کارهاوردن چوارچیوه‌یل مه‌سنه‌وی سابقه‌ی فره‌تره‌که‌؟.

چوارچیوه‌یل مه‌سنه‌وی (مزدوجه) له شعر عه‌روی ئه و قه‌ره وه کار نیه‌تییه‌د وه‌لی له کوردی له باوه‌ت سیسته‌م قافییه‌به‌نی خودی وهل سه‌روشت مه‌سنه‌ویا سازید وه له ئه‌ی زووانه‌گه‌شه کردیه و کویزه به‌سیه.

له کوردی باشوور هه‌رئه‌و جووره‌گ زانیمن مه‌سنه‌وی یه‌کی له ده‌رفه‌ته‌یل

فره‌خاس وه‌تن و شعره‌یل دیره‌ وه قه‌ده‌ر و پایه‌دار وه شومار تیه‌ید و هه‌تا ئمروویش هه‌م ک شعر کوردی ئه‌ی جوهره‌ گوران گه‌ورای وه خودی دییه، هه‌مه‌رده‌وام له ئه‌ی چوارچیوه‌ مایه‌ گرید.

وه مه‌مه‌ر نه‌وین باوه‌ری وه دوواره‌وه کردن قافییه‌ی دیاری و سنوورنیشاتن به‌یته‌یل، مه‌سنه‌وی وه چوارچیوه‌ی تایبه‌ت هاوردگه‌ی شعره‌ی ئه‌لگه‌رده‌یه‌د.

هاوردگه‌یل جیاوازی وه ناومایه‌یل ناشقانه، عاریفانه، شوورشی، تاریخی، ئه‌خلاقی، په‌روه‌ده‌یی وه ... له ئه‌ی چوارچیوه‌ ئویشیه‌ن ۱۵.

ره‌سم داسان دروسکردن له چوارچیوه‌ی مه‌سنه‌وی له یه‌که‌مین ساله‌یل وه دی هاتن شعر کوردی باشوور ده‌س وه پی کردیه.

شعره‌یل کورد ئه‌را وه‌گ سه‌ره‌تای هه‌ر شعره‌یگ دیارود، فکر خاسیگ کردنه، وه‌ی شیوه ک پارچه‌ی دویم نیمه‌به‌یت وه شیوه‌ی نیمه‌ی له نیمه‌به‌یت یه‌کم دوواره‌وه و که‌ن تا وهل دروسکردن جیاوازی ریتمیگ، بخوه‌ن له سه‌ره‌تای شعر به‌سه‌یده‌و، مه‌خله‌ز: وه باوه‌ یال ... سه‌رتا پا به‌رگش سیازخال دیم ۱۶.

به‌یته‌یل په‌خشوپه‌لای له شانامه‌ی کوردی وه جی منه‌یه. نیشانه‌ی قه‌دیمی بوین وه کارهاوردن ئه‌ی چوارچیوه‌ی شعریه‌ له ناو شاعره‌یل کورد زووانه. هه

یه کوینه‌ترین نمونه‌یله نیشان ده‌ید ک شاعره‌یل وه وه‌تن مه‌سنه‌وی وه مانایل و باوه‌ته‌یل جیاواز وه شیوه‌ی مه‌ته‌ل و داسان نمونه‌هاوردن و هه‌وه‌ی جووریشه

مه‌سنه‌وییه‌یل وه باوه‌ته‌یل لیسکدار تاریخ شعر کوردی باشوور شوونه‌واره‌یلی ویره‌یی چوی: ره‌زمنامه‌ی روسه‌م و ئه‌سه‌په‌نیار - هه‌فت له‌شکه‌ر - روسه‌م

و سورا - روسه‌م و زه‌رده‌هنگ دیو - که‌نیزه‌ک و یانزه له‌شکه‌ر - جه‌نگ نامه له‌عل پووش - جه‌نگ نامه یاقووت پووش - جه‌هانبه‌خش و قه‌یته‌ران دیو

- هه‌فت ره‌زم روسه‌م - خسه‌ره وه خه‌رامان - که‌یخه‌سه‌ره و ئه‌فراسیاه وه ... ئه‌ی کوومه‌یله کورد وه شانامه‌ی کوردی خوه‌نه‌ی و ئه‌ی باوه‌ره‌ دیرن ک ئه‌لامس

خان که‌نوله‌یی، یه‌کی له سه‌رده‌ره‌یل سوپای نادر وه‌تییه و نويساسان ۱۷.

ک وه ته‌ئسیرگرتن له شانامه‌ی فره‌ده‌وسی نويسیایه. له ده‌وره‌ی ئینگه‌ زووان و وینه‌ی له مه‌سنه‌وی تویش گورانه‌یلی هاتیه.

ئەي گورانە وەر جەلە ھەر چىشتىگ ئەنجام جوورچوورى باوەتەيل لە مەسنەوييە.
وەرەو لای وەينەي ئيشق و ئاشقى (تەغەزول) چين فەكتەر گرنگ ترەكە ك زووان
مەسنەوي لێ زووان غەزەل نزيكەو كرديه.

ئيمە لە شوونەوارەيل شعەرەيل جاييل باشوور ئەي گورانە دوينمن. چوارچيوەي
مەسنەوي نە تەنيا خوەي لە قابيلەتەيل و دەر فەتەيل پيوست ئەي گەشەکردن
و مەنن ديرييد و ھەچوي گوزەيشتە تويەنييد وەر دەوام بوود. ژيان خوەي، لە
پەيابوين بازيگ لە چوارچيوەيل و جوورەيل ترەك شعر ھەم نەخش گرنگي
ديرييد.

سيستەم قافىيەبەسين مەسنەوي ساكارت لە چوارچيوەيل ترەكە، وە جيگەي و
نەخش مەسنەوي لە شعر كوردی ھەم وەر جەلە ھەر چىشتى قەرزار ئەي جوورە
فەكتەر يگە.

چوو گەلای داران دەس خەزان باي
كەي بەقەرارم، من ساتي لە جاي
ماوام ھا وە لای خاوە بەردەوہ
مەخيزم وە دەس سووزەي سەردەوہ
گاگا مەكەفەم دەساگەي داران
گا وە تووي جاجم وە پەنجەي ياران

وەلى مامەد ئومیدی - کارزان

دەبان (كولگ) دامە چەم
ھەوا داگر توي كەمى تووز و تەم
وہ يەواش يەواش دەوربين دامە گەيشت
خرى دام ئەوبان چگا و كويەو دەيشت
وہ يەي جا وسا دوربين دە دەسم
قەت بو دە سينگ بار نەفەسەم
چەمەم كەفتە شار ويرانەي (ميران)
دلم ناگر گرت رووحم بو ھەيران
ناھ جگر سووز دەرچگ زە دەمەم
بوي وە لياوہي دوربين دە چەمەم
ئەو كوومە كوومە ماسە يان شنە؟
يان (ميران) ئەزیز شارەگەي منە؟

حشمەت لای مەنسورى - ميران

مانيشت وە كەور تەخت سولتانيت
خان چەمەنورەي سفرە ميمانيت
چوي باوەر بکەم تو ھەم چوي مني
گووشت گەمال پير وە دەنوئك كەني...

پووشانن چوي ئەور ئاسمان وە بال
زەمين سييەو بي دەلاشەيل دال
شاھين دە موولەق دەور ديا خوہشال
ھە لاشەي دال بي ئەلكەش گەمال

ئيرەج خالسي - شاھين و دال

له پهيدا بوين تا رووژ مهردن
دل گووش وه شاقه‌ی دهنګ سپاردهن
کەس نهيمه هه‌متاد له هووره کهردهن
حهيف نه‌جهل ت زوی له‌ی خاکه بهردن ...

لايقهن وه ت گران خه‌لاتی
زکر خه‌يردهن له ههر ولاتی
نه‌غمه خوه‌شه‌گه‌د ههر رووژ و ساتی
له به‌ين کوردان مایه‌ی حه‌ياتی

ره‌زا که‌رمی - وه یای نه‌لی نه‌زهر

* چوارينه (روباعی)

گام نه‌نه‌وا نه‌ره‌یل نه‌ی چوارچیوه‌ی کوینه‌ی شعر فارسییه - ک له جووره‌یل
شعری له خوه‌یان دراو‌رتن ئیرانه‌یله فره‌تره‌ک مانایلیان عیرفانی و فه‌لسه‌فی وه
کاریان هاوردنه.

وه‌لی له‌ی ده‌روره‌ی سه‌رده‌مه نه‌گه‌ر چه له ده‌فته‌ره‌یل شعر شاعره‌یل جیاواز
کورد باشوور وه چوارینه‌یلی رویوه‌روی بویمن، وه‌لی نه‌خش هو‌یج کامیان له
چوارینه‌وه‌تنه‌یله نه‌وه‌قره بان تره‌ک له نه‌وه‌که‌ی تره‌ک نییه.

وه‌ختی شاکامی له زمسان برد گول
ناسمان ره‌نگین که‌مانی که‌رده وهر
چگنه چووپی سور بولبول، چه‌پ کوتان
نه‌ور لووتی دا له ساز گرم و هر

تا بلاچان ناسمان ری به‌له‌ی

پرز پرز نوقل وارن هاته‌خوار
زار و زه‌وی چوی بال سه‌وز تاووسی
له هه‌زران ره‌نگ گره‌وسی چوی وه‌هار

وا له وینه‌ی جارچی هاوار کرد
قوشه‌ن نه‌ور تیه‌ریکی دارشان
ههر له به‌رزی ناسمان نه‌ور تیه‌ریک
کوومه کوومه ئاو ره‌حه‌مت دارشان

وه‌لنگ گول وه‌ختیگ له‌رزی جور وی
وا له نوو گرتوگه‌و ده‌س سه‌ر چووپی
ههر ده‌سی را خوه‌ی جیاتی نه‌له‌په‌ری
گول (فه‌تا پاشای) وه بولبول (سه‌ی سه‌ما)

باد چه‌ن مانگ رووژ گه‌رمی را شکار
وه په‌رانی سه‌رده‌وا هاتوگه‌ کول
له پروفه‌ی تیر کور هه‌له‌ت سزان
ئاگر بی دویدی میرکان گول

وه‌ختی له نوو هاتو سمووم سه‌رده‌وا
وا له وینه‌ی گورگ ورسگ لویلی
هه‌و له نوو وه‌لنگه‌یل زه‌رد و هسک باخ
له بلینی تو داران چوو چنی

گورگ وارن دی پاییز هه‌م له نوو
په‌رپه‌م خاک سییه کی‌شیکه ده‌یشت

وهختی نژراییل پایز هاته ناو
چوی قهساوی خوین بولبول کرده تهیشت

وه له وینهی گورگ ورسک لویلی
باخهوان، بی دهسلات و دنلیا
نوورپگ دارهیل هسک و ئویشگه و
ههی ههناسی سهردمه لهی سهردهوا

حهسهن عهلی فه رهجی

* دوبهیتی

دوبهیتیش هه چوی چوارینه له چوارچیوهی کوینهی شعر ئیرانی وه هساو
تهید.

وهل دوبهیتی له گوزهیشته چوارچیوهیگ شعرهیلهمردمی بویه و تا ئاخرهیل
سهدهی ههفتم زوورم له پیومر برکهیی وهتیایه(باباتاھیر ههمهدانی).

پیومر دو بهیتیهیل ههم له دریزی تاریخ تویش گوران بویه وه فورم ئمرووژی
دهرهاتیه.

دوبهیتی ههرحهن پیشینهی فولکلوریک وهل خوهیا دیرید وهلی له لای زوورم
شاعرهیل کورد باشوور وهل شانسا رویومروی نهویه.

نهئویشیای دیاره ک ئهگهر شاعرهیل ئیمه له باوهت دوبهیتی کار بکهن،
سهرکهفتنهیلی کهفیده دهسیان، ئهی چوارچیوه نوورسنهیل وهروه خوهی
کیشید.

وه له سهر یهوه دوبهیتیهیل په رته و کرماشانی، حه بیبه لای ستوده، فه رهاد
شاهمردادی، جهلیل سه فه ربه یگی وه ... وه شاعر ئمرووژی باوه ری وه خشن ک
چوارچیوهی دوبهیتی زینگه و هاله سه رپا.

م کرماشانی و تو کورد بانه

له یهک دویرم و دویری دهرمانه
م له بان(پهراو) و تو(ئه ربابا)
ئهری یهک ئاگری وا کهیم شهوانه

په رته و کرماشانی - پهراو

هه ناسهی سهردم و رهنج بیومر وه خوهم
له ناو مال خوهم دهر وه دهر وه خوهم
سه رانهی پیری و دهر د نه داری
وه ئه و نازاریه ئاخهر شه ر وه خوهم

په رته و کرماشانی- ئاخهر شه ر

عه سه ل خوازم دو قه تره ها چه م تو
غه زهل خوازم دو مسرع ها دم تو
دو ئوردی پرچ که و پیچپاسه و یهک
ک خوین بایگه رکاو په رچه م تو

حه بیبه لای به خشوده

ده یه ترسمه نوو بایتاو وه مالم
به یه تالان زمسان باخ کالم
بویته ئاگر و برشی ده جه رگم
بویته یاخی و بینه و رووالم

حه بیبه لای به خشوده

دو یار هم زووانیم من و خهم
 رفیق گیانه‌ی گیانیم من و خهم
 وه ههر جا پا نهرم ها نهو نووای م
 چمان ناوکه‌برانیم من و خهم

جهلیل سه‌فهر به‌یگی

وه گیس‌ت زالی‌نه‌ی ههر دو قولم که
 وه زنجیره‌ی ده زلفت پاملم که
 خه‌له‌ت کردم و هتم دووس تو دیرم
 بی‌ا دس وه سه‌رم نه‌لگر ولم که

جهلیل سه‌فهر به‌یگی

* پیوهر شعر

پیوهر تویه‌نیه‌ید نه‌نجام وسان گونجیای واژه‌یل شعر بزانیه‌ید. تو‌یژه‌ریل
 له باومت په‌یا بوین پیوهر یاوه‌زن، وه گه‌مانه‌یل و هزره‌یل جوورایجووری په‌نا
 بردنه.
 نه‌له‌بت پیوهر شعر ههر ملله‌تیگ گونجیایه وه‌ل تایبه‌تمه‌ندیه‌یل زووان نه‌و
 ملله‌ته‌سه.

قه‌یدمی‌ه‌یل له تاریخ شعر وه روی مه‌مه‌ره‌یل پیوهر، جه‌خته‌و که‌ن. وه جووریگ
 کول‌ترین تاریخ ک وه‌ل خوه‌نین کتاوه‌یل نه‌قد قه‌دیم له زه‌ین منید، بی‌جگه له یه
 نییه ک (شعر کلامیگه پیوهردار و ...) نه‌فلاتون له جومه‌وریه‌ت و نه‌رستو له
 بوتیقا پیویست بوین پیوهر نه‌را شعر نه‌و یای تیه‌رن ۱۸.
 خاجه نه‌سیردین توسی پیوهر یا گیشان شعر له نه‌و رویه ک وه جووریگ خه‌یال
 کردن بتواید، پیویست زانید و ئبن سینایش له تاریخ شعر دوای شهرت (خه‌یال

کردن) وه تایبه‌تی (پیوهره‌یل) و بوینیان ئشاره که‌ید.
 پیوهر شعر کوردی برگه‌ییه. پیوهر برگه‌یی تایبه‌ت زووانه‌ی‌لیگه ک له‌وانه گیشتیان
 بی‌ده‌نگه‌یل کول، یا گیش‌ت بی‌ده‌نگه‌یل به‌رز و یا گیش‌ت نه‌وان بکی‌شیه‌ن ۱۹.
 له پیوهر برگه‌یی یا یه‌که‌یکه‌یی ژماره‌ی برگه‌یل نیم به‌یته‌یل وه‌ل یه‌کا
 یه‌کیگه.

وه‌ل کولی، به‌رزی، یا کیشیای بوین برگه‌یل باس له سه‌ریان نییه. یانی برگه‌ی
 کول تویه‌نید له وه‌رایوهر برگه به‌رز یا کیشیای بوسید، ته‌نیا ژماره‌ی وانه بووده
 باوه‌ت.

له شعر کوردی له هال سروشتی ههر نیمبه‌یت دا برگه دیرید ک وه دو ده‌سه‌ی
 په‌نج گله‌یی به‌شه‌و بوون. دوای په‌نج برگه‌ی یه‌کم مقی کریه‌ید و نمجا په‌نج
 برگه‌ی دوای ئویشیه‌ید. له نه‌ی جووره پیوهریگ، برگه کیشیای ته‌نیا یه‌ی برگه
 وه هساو تیه‌ید ۲۰.

ئاواره‌و په‌شيو سه‌ودام هان سه‌ر ده‌سم دامانت یا ئاقای قه‌نبر
 ئا / وا / ره‌و / په‌ / شیو / سه‌و / دام / ها / نه‌ / سه‌ر (دا برگه‌یی)
 ده‌ / سم / دا / ما / نت / یا / ئا / قای / قه‌ن / به‌ر / (دا برگه‌یی)

بازیگ وه چه‌واشه‌ی نه‌ی چوارچی‌وه دوای برگه‌ی په‌نجم که‌سه‌ری زیای وه
 پیوهر چه‌سپنن ک شاید بتویه‌نیه‌ید نه‌وه وه جووریگ نه‌لوژانن و په‌سه‌ن کردن
 یا له روی ناچاری شاعر فه‌رزی بکریه‌ید، وه‌لی وه ههر هال له پیوهر کیشه‌ دروس
 که‌ید و بی‌توانا بوین نه‌رای وه هساو ته‌ید.

فیر بوین پیوهره‌یل فره ساده‌و بی‌زاه‌ته. نه‌ی پیوهره ساده‌و سروشتی وه
 که‌سه‌یل حیا وه حیا له ههر باریگه ئیجازه ده‌ید ک له لی کلک وهر بگرن و وه بی‌
 شعر بویشن.

نه‌بول‌قاسم لاهوتی شاعر ناو ئاشنای نه‌ی سه‌رده‌مه ک خوه‌ی له نه‌ساسا کورد
 و کرمانشانی بویه. نه‌ی جووره پیوهریگ له ناو شعر فارسی ته‌جروبه کردیه ک
 باوه‌ت په‌سه‌ن نه‌وینه وه له نوورسن فارسی زووانه‌یل بی‌ پیوهرن ۲۱.
 * موسیقا و په‌له‌یل ئاهه‌نگزا له شعر:

ئەگەر فەكتەرهیل ئاساسی له پیکهارودن فۆرم زهینی شعر وینەیل خەیاڵ بوود، پیکهاتەیل دەیتشهکی شعر له ئەنجام کارابوین موسیقییه.

له نوورسنیگ وهفیگۆر دەیشت یا زاهیر شعر فرهگهی وه پپوهر، قافییه، رزار وه وهتن یا کهلیمه دەس وه پپ کەید.

نەتەینا پپوهر، قافییه و رزار له چوراجپوهی موسیقا قابیل بهراورد گرتنه، بهلکم واژهیل شعریش تا رادهی فرهیگ لهی کوومه گونجیهید.

زیای له گرنگی هاوتا بوین بیدهنگهیل و ساکتەیل - ک وه عینووان(فاج ئاواپی) هم له لییان یای کهن - جیگهی ههر کهلیمه ی له شعر فرهتر له وهگ له ژیر حوکم دەستوور زووان بوود، وه موسیقا و ئاههنگهیل شعر پهپوهنده.

له لای تریشه موسیقی له ئەلوژین واژهیل هم دەس دپیرد. شایهه ئەیهگ فۆرمالیستهیل روسی شعر وه(رهستاخیز واژهیل) خوهننه ی، نوورسنیگ وه ئەی باوهته بوود. چ یهگ واژهیل له شعر له نوو ژیانئ پها کهن، ک وهل ژیان دەستووری و باوبوی وانه جیاواز بووت.

واقعیهت یهسه ک موسیقی له وه دی هاتن شایستهیی و دهرفتهیل نهخش گرنگی دپیرد.

وه نوورسن وه سروشت کولیان موسیقا، جیگهی کهلیمه له شعر چهوهری نهکریاس و یه هه وه ناکاواگیره.

ئەي مهسئهله وه دیاری کردن و خوهی نیشانان واژهیل یا ئەلسان گیشتی وانه کریهید.

له ئەي رویوهو کارکردن موسیقی شعر نیهتویهنیهید وه پپوهر یا گیان، قافییه، رزار و فرهگهی وه فاجهیل ئاواپی سنووردارهو کرد.

دوکتوور شهفیع کهدکهنی له باره ی پپشینه ی پهپوهندی شعر و موسیقا نویسیه: تویهنیهید لهیوا بوینیهید ک له سهرهتا ئەي دوانه جیا له یهک ترهکی گهشه کردنه و ئمجا وه یهکترهکی پهپوهستهو بوینه، وهلی خاستر و دروسترک یهسه ک بویشیم له سهرهتا وهل یهکا بوینه و ئمجا له یهکترهکی جیاپه و بوینه ۲۲.

شعر کوردی باشوور له ئەي دهوره بازیگ تایبهتهمهندیهیل موسیقایی جیا وهل

خوهیا دپیرد. ئەي تایبهتهمهندیه جاریگ پوهنیگه ئەرا شعر کوردی باشوور تا ئینگهیش وه جوورینگ شایسته و مهیدانی توپزینهوه له سهری نهکریاس.

* شعر نوو:

شعر نوو کوردی باشوور له باوهت جیاواز وهل شعر نوو ئیران دروس نهویه. شاعرهیل نووئویش(باشوور) هم ئەزمونهیل وهرو نوو چین شاعرهیل ئیران لهوهرچهو گرتنه وه ههمیش شاعرهیل کورد ئەودویا ناوچهیلش.

ئەو یایدان بایه باریمن ک پهیا بوین شعر نوو کوردی باشوور وهل دوژمهنی و قهپوقالهیل ئەوچهنیا هاوری نهویه.

وهسهر یهوه ههر وهو جورهگ کۆکتۆ(Kocteau) ئویشی:(رپورهسم و باوبوهیل و هویر و زهین ئیمه پهردهی سترهیل ئیمه ک کاروبار و پپشاهتهیل له وهر چهو ئیمه شارنهو چوی پپشینه ی زهینی، تهملهی سروشتی مهیهت ئیمه دن. شعر ئشراق بیدهسودهسیگه ک واقعیهت ئەوشاریای خهیده وهر چهو ئیمه و دهری خهید. شعر پهردهیل دپیرد و گیشت چیشتیگ له ژیر نویر پاکهوهکریگ له ههر سسیگ ، لویهت وپیهتی کهید).

وهل گوزهیشت سالهیل له سهرهتای شعر نوو کوردی یه دهرخهیمن ک کولی و بهرزی نیمه بهیتهیل له شعر نوو تهنیا وه داوا ی باوهت و له ناوبوین نییه، بهلکوو فهکترهیل ترهک چوی رهویشت سروشتی زووان و جوپله ی وینهیل و ... هم لهی مهسئهله بهش دپیرن. زووان، نوورسن و هاماج له شعر نوو کوردی جار له ئەو جووره له غهزله و چواربه شهوبوین دوینیمه ی/ کوپنهتر له وهرچهو تبهید.

له ههقیقهت شاعرهیل کوپنهگرا ئیمه وه ممههر وهگ وه شعرهیل قالیی فیربوینه، شعرهیل نوو قهبول نیهکهن.

ئەي وهزعه تهنیا هن کوردباشورنییه بهلکوو(زهینهیل فیربوی وه قانونهیل و زهتورهتبهیل شعرکلاسیک له رویوهروی بوین وهل نویسیایل نوو تاقهت و هویرهوکردن پپویست لهسهری نپرن. لهی جار ه ک ئەي نویسیایل بهرهاوردی

سالهیل هویره و کردن له باره شعر بویه و دیاره ئهرا ئه و جووره زهینهیل
چوارچیوهدار و سنووربهسیای یه هه و له وهرايوهر ئهه همگه وشهه نوو وه
تازه رویوهروی بوون، نهتویهنهیهه ئهرايان بفامیههید (۲۳).

ئهجا ئهه جوورهشعریگ ورده ورده ئهرا خودی جی واز کههید. بایه ئیعتزاف
کرد ک چین نوو شاعرهیل کورد وهل شعر نووا هاودهه فرهتره دیرن.

ئهوان وه چهواشهه چینهیل وهر له خوهیان دهرهت خاس ئاشناوه بوین
وهل شعر نو کوردی داشتهه. بایخنهدان وه بینای شعر بایس بوود ک بازیگ له
شاعرهیل نووبویش کورد له شعر نوو هه جار جار یگ وه چوارچیوهیل کوینه
ئه لگهردن.

وه ههر روی شعر کوردی باشوور هیمان وه بهتوهی و سفتی شایستهه خودی
نهرهسییه. شایهه بتویهنی بوشیههید: ئیراد ئهساسی ئهوان له یهسه ک کهلیمهیل
باوهت وه کارهاوردنیان له مانای کهلیمههیی خودی ئه وه دهیشت ناتیه وه چوی
قسیهکردن و دهمهتهقهه نادى مینید.

وهل ئهه هه مگه شوونهوارهیل شاعرهیل چین نوو وه نمونهیل لیسکدار یگ له
شعر نووا تهقیهیم، ک فره ئاوهختیداره.

وه شیوهی ئاگر مهردمهیل کوانه مردی پارو پیرار

خوهزه و ئاگر و جاخ کوانهگهیل دلنیای جارار بویاتاگ

وه شاخ دار هسک پیر وپوتار

بمهنیا چوزه تازه، وه لگه سزیاک

وه داخ و سهه برا روو

خوهیشکه هاوار!

گ کوانگ سهرد و خاموشه و

زهمین رزیاسه پای دار ...

جهعفه ر مورشدی

بیدهنگی وهره و خودی چریدهه
ئاخر سینگم گلکووی قسیهگانهه
تیهریکی ئاخلهه دایه و
تهنانهت ههرچی نور پاوا کردیه
توواى لهی تیریکان بیدهنگه
بچه سهه چیای بهرزى
هاتگه هه ناسیگ
قسیهگانم زینیه و بکههیدو
له ههنگله یشی
پر باوشی نوور دارم

عهلی بهخش رزایی

مالهگهه سهردهو

دلیم تیریکه

نهکوانگ گریگ

نه هاو دهنگیگو نه چهورپیگ

سهرم خوهلهکوو سزیان دله

دلیم جوور ههلهت

ئهرا یهه تک ئاو

شهق شهقهه بویه

زانم نیهتیههیدهو

ولام نیزانم

ئهرا شهه رووژ

له وهر خوهمهه و

(وسان) هاوور کهه...

فهتلاى ئهراهیمی

* له نووئاوهدان کردن و گورانکاری وینهل:

شاعرهیل دوس دیرن دهنگهیل ناوخوهیان بهندهودهیشت۲۴. چین خهیاڵ نهتویهنیهید بهشی له رزار ترهك بهشهیل شعر بژماریهید، بهلگوو ئهه چینه کارکهرترین و گرنگترین فهکتهر بهشداریکهر له دروس کردن فورم زهینی یهه شعره.

وینه وهل ئیماژ شاعرهیل له راسی نهنجام کارکردن خهیاڵ له(وه نهساس جوهر شعر) له خهفتگهه زووانه.

ئهلبهت نهخش چین خهیاڵ له نوورسنهیل قهدهیمیهیل کهمتر باوهت هویرهو بوین وان بویه و ئهرا یهیشه له گوزهیشته وه جی رازانهوه کردن وه وینهه خهیاڵ و کارکردن نهوه(وه تابهت نهخش نهوه له پیکهاوردن و دروس بوین دوایی شعر) فرهترهك وه یهه زنجیره سهنعهتهیل قهشنگهکردن و وهتن له وهرچهویان بویه له هالیگ هوپچ یهه له سهنعهتهیل، بیوهگ له وهرچهو گرتنیگ یهه گیشهو بوین دروسکهر ری وه جییگ نهیوهید و خواهش هاتنیگ ك ههم له ری وه کارهاوردن سهنعهتهیل وه دهس هایت، فرهترهك لهوهگ زهین وهرو چوراچوو گیشهتی شعر بوهد، تهنیا وه یهه یا چهن سهنعهت تابهت وهرو خوهی بهید.

بایه قهبول کرد، وهختی گرنگی پیوهر ئهرا مهیهتدان وه کارهاوردن خهیاڵ بوود، وهرجله وهگ گرنگی پیوهر قهبول بکهیم، چین خهیاڵ قهبول کردیمه.

خاچه نهسیردین توسی له(معیار الاشعار) وه خهیاڵ ئهنگیز بوین شعر ئشاره کهید:(ههر پیوهیگ له بهشیگ له خهیاڵ بوود...۲۵).

ئهلبهت ئبن سینا له دهرویهر دو سهده وهرجله خاچه نهسیر له کتاو(شهفا) شعر ئهه جووره تاریف کردیه:(شعر قسههه خهیاڵ وهپا کهره ك له وهتنهیل پیوهردار و جوی یهه - له لای عهرو مقفی - وه بار هاتیه)۲۶.

ئهگهر هویرهو بویمن، دوینیم ك ئبن سینا ههم له تاریف شعر، خهیاڵ ئهنگیز بوین له شهرتهیل یههگم زانید. خهیاڵ وه ئیعتبار یههگ سهرکهههنی وینهس، له شعر نهخشی لانیهوویهید. گرنگی خهیاڵ کردن له ئهه ئاستهسههك(جورج قالی) له کتاو(رهویشهیل شعر) نویسایه: وهختی شاعریگ له کار وسیدهو دی شعر

نیهویشید، وه رای من مهمهرهگهه یهسه ك دی وینهیل له پیکهاتن وسانهسهو وه سهرچاوهه هویرهش دی قوڵ نیهید. وه شیوهی ترهك ئاز خهیاڵ ئیمه سهرچاوهه ئهوشاریای و یهکمین خوهی له دهس دایه۲۷. وینهه خهلق و وه دی هاوردن شعر وه نهساس بنهماییل دهرکهفتی پهیوهندی ناوهین چیشهیل و وینهیله خهیاڵ دروس له خال وه یهه رهسین و بهرخواردن زهینی دو یا چهن چیشهت جیاواز ناشکرا بوود.

"ئهزرا پائوند" شارع ئیماژیست ئهمریکی، چیشهتیگ یهه گریهه هویری و ناتفی له ئهه دهم له زهمان وهل یههکا دهربخهید، وینه ناو ناس.

رهخنهگر ترهك پهرده ئهونهرسین له روی تاریف پائوند ئهه جووره دهیدهو لا: وینه ئهلقهکردن دوچیشهت له دو دنیاای جیاوازه، وه وهسیلهه کهلیمهیل له یهه خال دیاری.

ئهه دو چیشهت یا چهن چیشهت کریهید تواناییهیل ناتفی وه یا هویری داشتوونیش، ناشکرایه ك یانه له زهمانهیل و جیهیل جیاواز بوین وه هاوکار وینههی له یهه جی جهمهو بوینه.

توانای وینهسازی گرنگترین بهش قووهت خهیاڵ کردنه۲۸. وینهیل خهیاڵ له شعر کوردی له سهرهتا تا ئینگه قوناخهیل جیاای ناسهو پیشت سهه خوهی.

ئهلگرتنهیل نهساسی له وینهیل له سهدهیل سهرهتایی شعر کوردی، سروشت بویه، وهل دوایی وهل دهس وه پی کردن شعر عیرفانی، وینهیلیش تویش گورانکاری هاتنه.

وینه خهیاڵ له شعر سهردهم کوردی جیهه شایستهه دیرد. ئاشناوهو بوین وهل شعر ئیران و دنیاای وه ریورهسم وینهسازی، له خهیاڵ شاعر کورد ئهه سهردهمه تهئسیر گهواری نایه.

له نهقد ئمرووژی، ئیمه وه دو تیوری نهساسی بهرخواردیمه ك یهکی له وانه وه وینه تهکید کهید و تیوری ترهکیش له سهربنهمای زووان گرایی یه.

ئهه تیورییه رووژ وه رووژ لایهنگریلی فرهوهو بوون، زووان نهسپاو وهتن نهیزانن، بهلگوو نهوه ئامانج شعر زانن، لهوهتنی دیاره ك وینهه خهیاڵ و زووان

هەردوگیان لە پێداویستیەیل شعرە و کەم گرتن هەر کامیان لە ئەی دو فەکتەرە بایس کەفتن شعر بوود.

وہل ئەی هەمگیا هویچ یەك لە وانە وە تەنیا یی نیتویەنید ئیجادکار بوود، تا بڕەسیگ وە ئامانج.

شایەد خاسترە بویشیمن زووان، ئەو جوورە ك مەردم فکەرە و کەن، نەبایە تەنیا وە عینووان یە ی پەیوەندی یا ناوجیکەر وەتەن وە کار باوریەید، بەلگوو لە هال وە کارهارودن هەووجە ی وە نامادەکردن و گورانیش دیرید و ئەی نامادە بوینەیلە و گورانەیلە بیچەك و چوین بایە وەل وینە ی ناشرکا و وینە ی زەینی شعرا بخوینید و گونجای بوود.

گیشت کاروبارەیل یا ژیربانەیل خەیاڵ کردن و زووان وەرچلە وە دی هاتن شعر مانای نەیرید و گیشت پەلەیل وینە یی و زەینی یە ی شعر وەل یەکا و شایەد هاوژەمان یە ی شوورش زەینی بننە و پشست سەر، تا شعر چوارچیووە فۆرم دویای خوە ی بگرید ۲۹.

لە لای ترە و وینەیل خەیاڵ ، کلیل ری پەیا کردن وە دنیا ی زەینی شاعرە و ناسین خویشی هەس، ئەرایەگ شاعر لە کار خوە ی نەجابهت داشتوود، تەنیا لە ئەزموون و ئاز خەیاڵ کردن خوە ی ئەرا دروسکردن وینەیل خەیاڵ کلک وەر گرید و ئەوگ تەیریدە دی، زادە ی هەست و ئاتیفە و ئەزموون و لە ئەنجامیش ئاشکراکەر کەسایەت و هویرەوکردن و فامینەیل ئەویە.

وہل وە چەو گرتن ئەی خالە ك نەقد شعر، لە ری تەماشاکردن وینەیل خەیاڵی ك شاعر وە کار هاوردیە، وە خوەنن کەسایەت یا کارەکتەر و فەکتەرەیل و بارودوخ رۆحی ئەوی ك بویسە مەمەر وە دی هاتن ئەی جوور شوونەواری، وە لەیوا رازننەوہی ۳۰.

بایە قەبول کرد ك شعر نوو کوردی جیا لە هاماج شعر نوو فارسی نییە. هەتا شاعرەیل ك جاروہ جاری شوونەوارەیل خوہیان(وہ وینە دەژ و ئاشکرای رویوہروی بویمن) وە دویربینیەو کار کەن و ئەلبەت جراح مەکتەب شعر فارسی لە ئەی مەیدانە هەرگیز وەرەو کوورەو بوین نەچیە و هاوگام وە نوورسن وە

زووان دالگی شاعر کوردی باشوور وەردەوام هە چوی چراخیگ لە دەریای شەپول خەیاڵ وە قەدرگرتن ئەو پشستکارەگ ناننە. ئەو یای هاوردن ئەی قسیە ی ئەزرا پائۆند ك ئویشی: (ژیر تەئسیر هەر شاعر ی وەرچلە خوەد تویەنید بوید، وەل نە ئەو جوورە سادە دل ك کەسەیل ترەك لەی قەرز گرتنە خەوہردارەو بکەیدو یا کۆششی لەیوا بکەید ك بشاریدەوہی).

ئەرا ئەو دەسە لە شاعرەیل ك وە نوورسن و گرنگیدان وە باوہتەیل شعرەیلیان توینەید ئەی ئەنجامە دەر کەفید ك وە جووریگ کۆپی گرتن لە شعر فارسی و یانەو شوونەوارەیلەسە، گونجای لە وەر چەو تەیدو بایە بویشیەید: جی داخە ك بیریگ تەمام هوش خوہیان کردنەسە بەخت ئەرا لە تارەو کردن. وە چوی هەر وەتارەو کەیریگ لە پەیرەو کردن هویچ نەوسانەسەو!

قەبول کەیم ك گیشت شاعرەیل پشکەفتگ ئەر ووژی ئیمە، هەر یەك وە گە ی خوە ی، شاعر ی سەرکەفتگ وەرچلە خوە ی داشتیە ك هەر چوی ئەو شاعرە لە شعر ئەوی نوسخە ئەلگرتنە.

وہل، تەنیا ئەوانە ك ری ناسینەو، وردە وردە وە ری تاییبەت وە خوہیان گام نانە، سەرکەفتنە. وەختیگ ئەی جەم گەورای دوسدارە ك بیریگ وە زووان تا رادە ی سەرودخوە ی، بازیگیش وە زووان نەئەو قەرە سەرودخوە ی وەل وەل شعریگ جار سەرکەفتگ و باش و گروپیگ وە داشتن دەر و نیگ ك دەسکەفت ئەو پەییەنی کەم تا فرە ی واژەیل قەد راسەو کەن، چەو ئەلاوردن شعر کوردی باشوور رووشنتر دوینم. وە سەر تەمامی ئەی باسەیلە هەرئەو جوورەگ ئالدۆس هاكسلی ئویشید: (شاعرەیل ك لە بەن داگرتنەیل تازە نیین و یە وە خاستر زانن ك ئاز خوہیان لە میلکان نویسیای و قەلەمەرەو خوہیان وە کار بوەن، ری وە جییگ نیەوہن. جیہان وە ئازەو ہن شعرە وەل یانە لە وە چەو نوبقاننە). مەبەس هەئەو کەسەیلەنە ك ناسنامە لە شوونەوارەیل ئەوان بەش کەم دیاریگەو وە داخەو ری وە چەواشەو گرتنەسەوہرو، وە بیری چینیە.

وہ هەرہال شعر نوو کوردی باشوور هە چوی یە ی ئەلقە ی بەھادارە ك تویەنید شعر کلاسیک وەل شعر سەردەما پەیوہند بەید.

شعر نوو كوردی باشوور له وینه‌سازی فرترهك وه شعر نوو فارسی نوورسن دیرید تا نهو دویای بویشهیل زووان كوردی وه له سازین وینهیل خه‌یال له شیوازهیل وه‌ته‌نی نهی زووانه فرترهك كه‌لك وهر گرید.

ئه‌لبه‌ت بریگ رازانه‌وهیل تازه‌یش ك له خه‌فتگه‌ی نهی بویشه په‌روه‌ده بوین، له گوزه‌میشه‌ئه‌وقه‌ره نه وه نه‌خشیان و نه وه پییان به‌ها نه‌ریایه، وه عینوان سیمبولیگ له راسییه‌یل ك ئیماز(وینه)یل زوورم قه‌شه‌نگ و دل‌به‌رن وه باوه‌ته‌یل وه‌تیای زیایه‌و بوود.

له گردهو بوین رازانه‌وهیل جی‌اواز و جی‌گرتن ههر یه‌ك له خالیگ گونجیای له زه‌مان و جی‌زه‌ینی، وینه‌ی قه‌شه‌نگی فؤرم گرید.

هه له ئیواره

خه‌م وه ته‌ور گۆل دهمیگه‌و

هلاماتم تیریدو

گۆرای گۆر

ده‌ی له ساقه‌ی كلوور گیانم

منیش هه‌یتاهه‌یت

خوزه‌یه‌وه‌یل كه‌و سزئموو

كه‌مه‌په‌ته‌ سوو

نه‌مه‌ بان زه‌خمه‌یل قویلموو

وه دهر شعره‌یل قرمز ئه‌لیپچمان

شه‌وه‌کی،

خه‌م، وه ته‌ور گۆل دهمیگه‌و

شه‌كه‌تو له‌كه‌ت كه‌فتیه‌و

دار گیانم

له ژیر بار خوزه‌یه‌وه‌یل كه‌و وه شعره‌یل قرمز

سهر چمانیه!

مه‌سعود قه‌نبره‌ری

ئه‌را ناو واز كردن نه‌ی شعره‌ تویه‌نیه‌ید له ره‌وانگه‌یل جه‌لیل ئاهه‌نگه‌ر نژاد به‌هره‌گرت(كوومه‌ی واژه‌یل و پیكه‌ته‌یل ك فؤرم ده‌یشتیان نه‌ی شعره‌ سازینه، له لایل جی‌اوازمو قابیل نوورسنن.

پیكه‌ته‌ی‌لی ك له نه‌ی شعره‌هاتنه، ئه‌را بخوه‌ن تازه‌گی دیرید و نه‌ی تازه‌گیه‌ خوه‌ی، له فه‌كته‌ره‌یل پوزۆتیف فؤرم ده‌یشتی نه‌ی شعره‌ وه هه‌سته‌و تیه‌ن، شاقه‌ی كولوور گیان، خوزه‌یه‌وه‌یل كه‌و، شعره‌یل قرمز و ... ك جار‌جاریگیش بونه‌مه‌مه‌ر یه‌ی وسان یه‌هه‌و ئه‌را بخوه‌ن ك نه‌ی"وسانه" خوه‌ی، كه‌كایه‌ت له نوورین نوو شاعر دیرید و له جی‌ خوه‌ی به‌های ئه‌را شعر وه هساوتیه‌ید، وه‌لی جار وه‌ختیگ واژه‌یل نه‌ی شعره‌ وه ئاسانی یه‌ی رزاربه‌نی سروشتی له لوی یه‌كیش و سیه‌ن:

نه‌مه‌ بان زه‌خمه‌یل قولم... له گیشتی، شاعر وه به‌هره‌ بردن له واژه‌یل ره‌سه‌ن، ده‌ژ و پیكه‌ته‌یل نوو فؤرمیگ سه‌رکه‌فتی له ده‌یشت شعره‌ ده‌رخسیه. ئه‌گه‌ر چه‌ به‌هره‌ی تمایگ له رازانه‌وه‌یل ده‌می تویه‌نس ئه‌و له یه‌ سه‌رکه‌فتی تره‌ك نیشان به‌ید، فؤرم ژنه‌فتن نه‌ی شعریشه‌ وه‌ل ته‌ماشاکردن وه دوواره‌وه‌و بوین قاج(ه) و بازیگ تره‌ك له قاجه‌یل تا راده‌یگ دلنشینه. وه‌ینه‌یل ك له نه‌ی شعره‌ هاتیه، قه‌شه‌نگ، ئمرووژی و قابیل برارود گرتن؛

خه‌م، وه ته‌ور گۆل دهمیگه‌و

شه‌كه‌تو له‌له‌ت كه‌فتیه‌و

دار گیانم

له ژیر بار خوزه‌یه‌وه‌یل كه‌و وه شعره‌یل قرمز وه ... په‌یوه‌ندی ناوه‌ین وینه‌یلیش قه‌شه‌نگه. وینه‌یل په‌له‌ په‌له، بخوه‌ن وه‌ره‌و بان كیشن و نه‌وی تا بلینه‌یل شه‌وه‌کیانی جوان رینمایه‌ی كه‌ن كه‌ نه‌ی كاره‌ تویه‌نید سر سه‌رکه‌فتن شاعر له وه‌دی هاوردن وه‌ینه‌ بوود.

* نواز تاریخ

نژادی

تہنیا مہل رووژناس

وہ گشت زووانی

لہ گشت دہورانی

گورانی چری!

تا ماچ ہاوار "گلاڈیاتور" کرد

بلنترین بہیت ہماسہی خوہراوا

ناو نریا "ئسپارتاکوس"

خہندہ ئہرای خہندہ ئہلگر

نہ مہر گ بان دار شوورشی

یا شکان تہز دل "سزار"

شالو کتوپر "لژیون"

ئہرا کوشتن ژارہ

نہ ئسپارتاکوس زید وہ کوول

ک چاودیلی

سوورد قیام ہزاران "بہردہی" بی و

نواز مہنجنیق تاریخ

دہر ہہر مال کوتی

بزہ خہنہ نژادیخواز

ہیمان، ناوی چری

ہزار کہلاوہی خاپوور وہہار و واران

ہزار تیہریکی تن تیژ سلادر

ہزار دہنگ چروسای لہیرہ وہر سہوز

ولات سہردیگ نیقہلتووز لہ ئہزرہتہیل رویتہل سہر پہتی ...

جہلیل ناہہنگہرنژاد، دہروچ دو

حوکم شعر، حوکم وینہکیشانن پہیکہر تراشین و ناہہنگسازہیہ ... شاعر یہی جار، لہ زووان وہ عینووان وہسیلہ دویرہ بوود و یہی جار ئہرا ہمیشہیش شیوہی شاعری ئہرا خوہی ہیلید و وہ دہس تیہرید، یانی شیوہی ک کہلیمہیل وہ عینوان چیشتی زانیدان، وہ عینوانیگ لہ نیشانہ۳۱. لہ شعرہیل ناہہنگہرنژاد وہ نمونہیل قہشہنگی لہ سہنعت دیاری کردن روپوہروی بویمن.

وہ تاییہتی لہ پارچہی لہ ژیر لہ شعر "قہلا کہیوانوو" دیاری کردن چین مہرکہزی دروسکہر شعرہو بار مہبہس شاعر کیشید.

سہد ہزار سال سلوک / لہ ئہو دويا / ئیرنگہ / تا بلاچہیہگ

دہی / تا گرمہہہریگ کہی / ہزار جنازہی قژن قژن / بی

قیژہ / بی ئاخ / بی وانگ / تینہو سہر خہیال تہمام ناوہیل دنیا ...

ناہید موحمہدی لہ شعر "دہروہچہیل شہکت" وہ دیاری کردن دہروہچہیل شہکت وینہی قہشہنگی وہ دی ہاوردیہ.

دہروہچہیل شہکت

تووام مہتل ئہرادان بویشم

وہ زووانی رووشنی ئافتاو

وہ لاوہ لاوہی نہرمی واران

پارچہچنین پلہیل لہ شعر نوو و سفید ئہو جوورہ وہ ہویرہکاری و زانین لازم شیوہکاری کریایہ، تویہنید فرہ لہ قہشہنگیہیل شعر بکیشدہ روی بخوہن و بژنہویشا.

ع. فہیلی

ئەى شعره له پارچه پارچه بوى، هساو كرىاى هاوهلىا و ئەى پارچه وهو بوينه له ئاوادان و دروس كردن و پنهيل نهخش لا نهورىايگ ديريدي.

زمسانهو / شهوارهو / كړيوه،

وهفر / لچ ناسه دهرانهوه

يهكي / گورميچه / گوراي گور

دهى له رو دهره چه گه: / - ((ها! / خاوهن مال! / ههسه دان؟؟))

ريوار بي په لاماريگه؟

يا خه م بي كه سيگ؟

نيه زانم!

مه سعود قه نبهري

يا ئەى شعر ع، فهيلي:

فره وهخت / راز دلّت / دهرمال / کوتي

بزّهت / چوخار / له چاو / كوولا / بهسي

خه نهت / رووح / ئەلكزني

فره وهخت / ناززووت / له عشقستان / جي گري

نازو لارمت / له خه يال / باله و گري / باله و گري

كوتان، بهسان، ئەلكزان، باله و گري ... له بهش ئەى جووره پارچه و كردني نيه تويه نيهيد نيشان بريهيد.

له گيشت ئەى كارهيله له لاي مانا و باوته و ورده ورده و دويای يهك ئويشيهيد، له لاي تره و له دويای و ه ئاسمان بلينه و بوين(له خوار و مره و بان) له ئەنجام يه كهيل ك ناويان هاورديم جيا و ه حيا و ه له ژير يهك نويسيهيدن نه له يه خهت. وهى مانا و سانهيل و شكيا نهيل له ئەى شعره بار مانايى و مهنتيقى كيشن.

رهخه گرهيلي چوى سارتر، كار شاعر چوى كار نيگار كيش زانن. رووح جوانى و قه شهنگى تواسن شاعر زمين ئەوى و مره و فؤرمهيل و رهنهگهيل جووراي جوور كيشنيدي.

روى له ناو كردن و ه رهنهگهيل له شعر شاعر هيل نووئويش باشووريش گه شهى

كرديه. يهكي له باوته هيلي ك شعر كوردى باشوور - وه تايبهت دويای سهركه فتن شوورپش - وه پي بههائى درياس، مهسئه لهي(زووان دالگى) بوى.

له رووژگار دهسلات شاي ئيران ستايش له زووان كوردى ههر چهن نه كرىاى بوى، وهلى ئەگر چه شعره يگ له باوته بوهتيا، دهرهت بلاوه و بوين نياشت.

دويای شوورپش مهيدانيگ كه م تا فره باشي ئەرا روى هاوردن و ه باوته هيل قه ومى وه تاريخى وه تايبهت - مهسئه لهي زووان دالگى - وه دى هات.

وهلى هوير خاس بوين و جياوازي ناوهين كوردى و فارسى هه وهرده وام سايه خسويده بان شعرهيل. وه جوور يگ شاعر كورد باشوور، خودى وه كورد زووان خونهيد.

هه م هميدارم ده دهرگاي يه زدان

ها ههر كشوهرى كورد و كورد زووان

دايم سه ربلي نو خوهش و خوره م بووگ

شهر دشمنه ييل ده سه ري كه م بووگ

ئارام ئفتخار تو يهس ك"كوردى"

ئو نام "كوردهيل" وه نيكي بردى

شانازى وه كورد، عه باسى ئارام

له هاليگ ك هويچ سنورى بيجه كه له زووان و فرههنگ نيه تويه نيدي سه رحه د راسگاني كورد ديارى بكهيد. ئينگه فرهى شاعره ييل باشوور وه لايهنگرى له زووان دالگى خوهيان ئەلسانه.

تى. س. ئەليوت زهمانيگ باس له باره ي ئەرك جهمگايى شعر نويسيد: شاعر له قوناخ يه كم له ورايوهر زووان و ئمجا له وهرايوهر جهمگا بهرپر سه. ئەوى بايه ريز ئەرا زووان دانهيد و له گه شه كردن و كويزه له بهسينى و بلاوه و كردني كوومهك رهسنى بوود.

شاعر سه رده م باشوور ئەى بهرپرسياره تى خودى جوى خاس زانسيه.

تهمام گيانه گه م "ئيلام" ئەگه ر ئەرزى وه قوربان ت

هه ناسه م كه م وه قوربان هه ناسه ي گهر م "ميهرانت"

ئه گهر بيشم، ئه گهر نه يشم، ته مام مه ردمم زانن

به هشته، عه مبه ره، عووده، بوو چه لتويك "شيروانت"

جوانه يلى ك په ر په ر بين و پر گرتن وه راو پاكي

ده بهس خوين جوور گول پاشين هه له ت كردن وه مه يدانت

ئه گهر خوازي خوه شي بينى خودا فيشتر بكه ي هه ر سال

قه تار پاوه كوو چه يلى ك ناواي خهن ده ميركانت

مه يسم دادخا، ئيلام

شيوه ي په روپاگنده يا جاركيشان ئه را زووان يه كه ي گيشتي كورد و له ناو چين بويشه يل گيروگرفت تره ك بن چاره سه رييه، وه ي جووره گ نمروو له ناوچه يلى باو بوود و له ناوچه يلى وهل رفلكس نيگاتيفا رويوه روى بويه، ئه ي مسئه له رووشنه ويه ريل باشوور خسيه سه ناو په ژاره و نگرانيه و.

له هاليگ وه يه كا ته قيان بنه رته ي روشنه ويه ريل وهل گوزه يشته يا هه رگيز ئه ولانان يه ي جارهي، ول كردن گوزه يشته نييه، به لكوو تويزينه وه ي ديالكتيكي و ره خنجرانه له گوزه يشته و ئه لوژين و ئه و خاون كردن ئه وي به شي له گوزه يشته يه ك هيمن پايه داره ي و چوار چيوه ي خوه ي پاراستيه و له په يوه ند وهل ئاينده يا، پينه ي نا جوور نييه ۳۲.

ره سول همزه ئوف شاعر ناو دار داغستان له كتاو (داغستان من) نويسايه: (ئه گهر بزانه م ك سوو زووان دالگي مر يد، ئاماده م، هه ئينگه بمرم). هاوسان ك شاعره يل وهرجله ئيمه ئه را وه تن كوردى قه در و پايه دانانه شاعره يل نوو بويش ئه ي دوه ره يشه كوتايي و قوسوور نه يتوان بكه ن.

رهنگين تر وه گشت / عشقم له بوو خاك رهم مه يه / زووانم وه هه راج كوشى /

له دار مه يه / بوو خاكت / هه ناس / دوست داشتن / له باوهش گرتگه / ئه ر هزار ماچ تيه نگ و ميه نگ / ته كه و بيه نه گوناي كه و ئاسمان / له پاييز نوورسنت / هووره ي واران / هيچ ناخوه ني / هيچ ناخوه ني

بوو خاك. ع، فه يلى

زاهر سارايي له باره ي ئه ي شعر ئويشى: (ئه ي چنه ئشاره وه تاريخ و فه ره هه نگ و ويژه ي كوردى، شايه د ئه را بخوه نه يل كورد ئه و دوياي ناوچه يل تازه گي ئه و جووره ي نياشتوود، وهل وه له وهر چه و گرتن هه لومه رج باشوور و ناوبه ر داشتني ك وه زوور له ناوه ين ئينگه و گوزه يشته ئه ده بي و فه ره هه نگي دروس كرياس، شاعره يل له هه ر دره فه تيگ و فؤرجه ي وه ته نيگ ئه را وه تن يا به يان ياده و هري تاريخ كه لك وهر گرن).

نوورسنيگ وه باوه ت شعر له باشوور قسيه ي دريژداوانيگه ك ناوه ختبه باوه ت باس، دمه ته قه ي شيه و كوردن و نويسيانن بگريده يه و وهر. هه ر ئه و جووره گ وهرجله يه وه كولي وه پي ئامازه كريا، باوه ت (ژن) يش له باوه ته يل وه لاي چين شعر كوردى باشووره.

له شعر باشوور ژن فيشتر له قه واره ي (دالگ) روى خوه ي نيشان ده يد. كه م تر كوومه ي شعريگ كه فيده ده س ك له ئه و شعره يا شعره يله وه دالگ تايبه تي نياشتوودو ئه لبه ت نيه تويه نيم ئه ي داوا بكه يم ك ئه ي جووره رويكردنيگ گيشتبه و له ته ماشاي تاريخي ريشگ دي ري د.

زوورم شاعره يل سه رده م كورد باشوور وه باوه ت جه نگ روى هاوردنه وهل شيوه ي ره وانگه يان جياوازه:

مه يمگ ! تو ماواي ئيل و ئيلخاني
جاي به زم شه وه يل" دهوره مي ماني"
جاي تفه نكچيه يل چالاك و ته لان
شكارگاي قه ييم شه وليزگه ي مه لان

سان و سهر بهرگه‌ی گهور مالانی
مه‌ی‌مگ ! چو وه دوس دوژمن تالانی؟

وه‌لی مامهد ئومیدی، ئه‌را مه‌ی‌مگ

له‌ رووژ جه‌نگ / شه‌ش دانگ به‌ش / دوژمنی بو، وه‌ مه‌یدان مین / وه‌ رووژ
ناشتی / فه‌ورسان‌یگ بو و چه‌ن شه‌هید / له‌ی ده‌وران بی‌ ده‌نگیه / شه‌ش دانگ
به‌ش / له‌ی خیاوانه‌یل ه‌شک و په‌تیه / بی‌ کاریه و ئاواره‌گی

★ع، فه‌یلی، به‌ش

سروش‌ت و ئیشق له‌ باوه‌ته‌یل د‌یرینه‌ی شعر کوردی وه‌ تایبه‌تی باشووریه‌. فره
له‌ ناوه‌رۆکه‌یل دل‌داری "جیا له‌ ئیشق خاکی" یا ناسوتی و ئیشق ئاسمانی یا لاهوتی
خوه‌ی باوه‌ت تره‌ک تویه‌ن‌ید بوود.

وه‌لی سروشت به‌ش فره‌ی وه‌ عینووان لی ئه‌لگرتن وینه‌ی خه‌یال باوه‌ت برارورد
گرتن بویه‌.

خوه‌زه‌یم ئه‌و ساعه‌ته‌ وه‌خت خوه‌راوا

خوه‌م و خوه‌ت بیم چوی دو که‌وک ته‌نیا

کشه‌ی وا بای و کزه‌ کردن خوه‌ت

چه‌فه‌ی چه‌ق چروو له‌ بان کوولا

په‌رته‌و کرماشان- خه‌وراوا

خوه‌زه‌یه له‌ ئی ته‌نیای یه‌ بایده‌و درایم گشت که‌سم
گا هه‌ی گ بایدن به‌زه‌یند وه‌ حال زارم گشت که‌سم
ئمشه‌و فره‌س دهرد دل‌م یه‌ی ئاسمان ژانم ئه‌زیز
بیلا ته‌مام دهرد خوه‌م هه‌ور هه‌ور بوورام گشت که‌سم
چوی جار جارن دی که‌سی نیه‌تیه‌ی بنیشیدن وه‌ لام
م چیمه‌نه‌گه‌ی پاولا‌ی وهرز وه‌هارم گشت که‌سم
یه‌ی ده‌ف زه‌لان، یه‌ی ده‌ف شه‌مال، یه‌ی ده‌ف چه‌په‌ وا ده‌ید له‌ لیم
یه‌ی وه‌لنگ سه‌ونزی دی نه‌مه‌ن وه‌ شاخ دارم گشت که‌سم
ئمروو گ دوینید هه‌سم یه‌ی ده‌ف نیه‌نووریده‌ بیم
هه‌نای گ چه‌وه‌ری رووشنی یم فره‌یش شه‌که‌ت بومه‌ت بویش
راسی گ دی که‌ی تیه‌یه‌ی وه‌سه‌ر عمر شه‌وارم گشت که‌سم

ره‌زا مه‌وزوونی

ئه‌وسا ک مه‌ی‌مگ شووخ و سه‌رشار بو

ئاو گو‌له‌م زه‌رد جیی مارگ بار بو

بریه‌ی شال و شه‌نگ و فه‌تار بو

ولا‌ت نه‌ په‌نجه‌ی مه‌ردان کار بو

قوو قوو سه‌یادان چاک و ته‌لار بو

دایم کاره‌وان سه‌فه‌ری شار بو

وه‌لی مامهد ئومیدی، مه‌ی‌مگ

هەر شهو له زولفی مۆتەسل ئەفسانەمە ئەفسانەمە
لەزەوق ئەو زنجیرە دل، دیوانەمە دیوانەمە
وەی گووشەیی تەنیاپیه، کارم قەدح پەماییه
هەر ئی دل سەوداییه، پەیمانەمە پەیمانەمە

ئەی ئاشنا غەوغا مەکه یی ئاشقە رسوا مەکه
رازم وە دل ئفشا مەکه، بیگانەمە، بیگانەمە
لەی مۆلکه "تەمکین" دل بکەن بایەد بچیم پەیی وەتەن
غروبەت وە ئابادی نەمەن، ویرانەمە، ویرانەمە

کەریم تەمکین کرماشانی، ئەی ئاشنا

*ناو مایه‌ی شعر:

فره له موناقتشه‌یل و وه‌گژاچینه‌یل ئەده‌بی وه جوورریگ وهل پهل و به‌ش
ناوه‌رۆکا په‌یوه‌ندی دیرن.

برینگ واجب بوین هاوئاهاه‌نگی ناوه‌ین ناوه‌رۆک و له‌ناوبوین له‌ که‌ژاوه‌ی ئەرا
گورانه‌یل و ئالشته‌یل له‌ مه‌یدان قالیب و موسیقای شعر گرنان. مه‌مه‌ریگ
وه‌رجله‌ئینگه‌ ئویشه‌یل شعر نوو، ئەرا شکانن قالیب و ره‌عایه‌ت نه‌کردن
دویزبوینه‌یل نیمه‌به‌یتیه‌یل له‌ شعر راسه‌و که‌ن، ئەی تیکوشانه‌ ئەرا له‌ یه‌ک
نزیکه‌و کردن ناوه‌ین ناوه‌رۆک و دهموچه‌و شعره‌. ئەلبه‌ت جاریش براورده‌یل
رادیکال وه‌ مسئه‌له‌ی ناوه‌رۆک - شعر تا نزمی شوعار چووده‌ خوار. شعر بوود
رزاری ۳۳.

وه هەر چاره‌ی به‌ش ناوه‌رۆک یه‌کی له‌ به‌شه‌یل و په‌له‌یل پیکه‌ینه‌ر شعره‌ و
بالبه‌سین یا ئازادی شاعر له‌ ئەلوژانن باوه‌ت هوپچ گورانینگ له‌ ئەساس رویدای
دروس نیه‌که‌ید.

وه له‌وه‌رچه‌و گرتن جوورایجووری و فره‌یی باوه‌ته‌یل ک تویه‌نن له‌ ناو شعر
بوون، ناوه‌رۆک تویه‌نید گورانینگ که‌م له‌ بینای شعر وه‌ هساو باید.
هه‌لومه‌رج جیاواز سیاسی، جه‌مگایی، هه‌ریمی و که‌سی له‌ پیکه‌اته‌و دروسکردن
ناومایه‌ی شعر به‌شدارن، وه‌ جوورریگ ک جار شوونه‌واره‌یلی له‌ یه‌ی هه‌وزه‌ یه‌ک
زووان وه‌تیاپه‌ وه‌ مه‌مه‌ر هاوپه‌یوه‌ندی وه‌ل ژیانگه‌ی جیاواز له‌ باوه‌ت بن مایه‌یل
وه‌ ته‌مامی وه‌ یه‌کا جیاوازن.

وه‌ل خوه‌نین تاریخ شعر ئەودویای زووانه‌یل تویه‌نیم ئەی هه‌قیقه‌ته‌ وه‌ روشنی
بفامیم.

ئەلبه‌ت ئیمه‌ شعر بویشه‌یل جیا وه‌ حیای زووان کوردی نه‌بایه‌ ته‌نیا وه‌
عینووان شعری هاووزووان بوینیم، وه‌ ئەی مه‌مه‌ره‌گ فه‌کته‌ره‌یل ریشه‌دار
مه‌زه‌وی و تاریخی و فه‌ره‌ه‌نگی ئیمه‌ وه‌ل کورده‌یل ئەو دویای ولاته‌یل په‌یوه‌ند

دهیډ و ئه‌ی په‌یوه‌ندییه وه نزیکی ناومایه‌ی شعر کوردی له ههر یه‌ک له ئه‌و ولاته‌یله وه ئه‌نجام ره‌سییه.

وه‌ل ئه‌ی هه‌مگه‌ ته‌نیایی و جیایی چه‌ن سه‌ده‌ی دو‌یاییه و زال بو‌ین ده‌سلات سیاسی - جه‌مگایی ناوه‌ین ئه‌ی چه‌ن ولاته، بایس بو‌یه شعر سه‌رده‌م کوردی باشوور و ئه‌ودو‌یای ناوچه‌یل کوردنشین تا راده‌یگ له یه‌کتره‌ک دو‌یره‌و بوون.

وه راسه ئه‌ی دو‌یره‌یه، وه‌ل برارود گرتن وه ناوه‌رۆک شعر ئه‌ی بو‌یشه‌یله وه خاسی هه‌ست وه پێ کره‌یه‌ید.

کو‌روش هه‌مه‌خانی له شاعره‌یل سه‌رده‌م کورد له باره‌ی شعر کوردی سورانی ئو‌یشید: (ده‌سلات زووان نایدۆلۆژی، جه‌وه‌هر شوونده‌س شعر کوردی که‌مه‌و کردیه. په‌یمان داشتن له شعر کوردی وه گیشتی وه ئه‌ی زووان ده‌رخنه‌ی و جه‌وه‌ر ئیسه‌ی ئه‌وی له بازنه‌ی له دله‌راوکیه‌یل جو‌گرافیایی سنوورداره‌و بو‌یه، شعر کوردی ه‌یمان نه‌تویه‌نسیه‌ئه‌ی سنووربه‌نیه‌یل نایدۆلۆژییه به‌یده‌و لاو خوه‌ی له زووانی سیاسی ره‌ها بکه‌ید. ئه‌لبه‌ت ره‌ها بو‌ین له زووان سیاسی و نایدۆلۆژی وه مانای پالو‌ین شعر له دله‌راوکی و په‌یمان ده‌رو‌ین ئایه‌م نبویه و نیشه‌ به‌لکو‌و وه مانا قویله‌و بو‌ین له بان باوه‌ته‌یل رو‌وژانه‌یه).

هه‌م ئه‌وی له باوه‌ت شیوه‌ی ره‌ها بو‌ین له ئه‌ی باوه‌ته‌و ئو‌یشی: (شعر کوردی ئه‌گه‌ر بتو‌اید خوه‌ی وه فه‌ره‌هنگ ئیرانی بناسنیدن بایسه‌ خوه‌ی له به‌ش نایدۆلۆژی و سیاسی ره‌ها بکه‌ید، هاو‌ناهه‌نگی و یه‌کانه‌ بو‌ین فره‌ تر له پیش وه‌ل سروشت و ئایه‌مه‌ نیشان ده‌ید. رو‌وح ئایه‌م و پاکی خوه‌ی نه‌ له چوارچه‌پوه‌ی شو‌عار به‌لکو‌و له چوارچه‌پوه‌ی رو‌ح کردارگریانه‌ و هه‌ستیاره‌یل وه هه‌ستی دره‌ه‌کی ئاشکارتره‌ بو‌ود) (۳).

ئیمه‌ خاس زانیم ک هه‌ر چه‌ن له باوه‌ت هونه‌ری، ئه‌دبیات کوردی باشوور به‌ره‌اته‌ی نه‌ره‌سیایگه‌ ک تیکوشید تا له وه‌تن و ئاز وه‌تن (به‌یان) خوه‌ی سه‌رکه‌فتییه‌و بو‌ود، له هه‌یس باوه‌ت قابل ته‌ماشاکردن و با‌یخ پیدانه‌.

شعر کوردی باشوور هه‌ر چو‌ی ئه‌و دو‌یای بو‌یشه‌یل کوردی له باوه‌ت ناومایه‌و وه چه‌ن جوور ته‌یونیه‌ید به‌شه‌و بکره‌یه‌ید:

ئه‌لف- شعره‌یل ک بو‌ین تاریخی و ملی دی‌رن وه ئه‌وانه‌ له گوزه‌شته‌ی مه‌ردم ئه‌ی میلکان و فه‌ره‌هنگ و زووان دالگی وه په‌یوه‌ند وه‌ل ئیرانا قسیه‌ ته‌یده‌ ناو.

له بریگ له شعره‌یل شاعروه‌ کوومه‌ک زه‌ین تاریخی وه گه‌ردین له شوون ناسنامه‌ی گو‌م بو‌ی خوه‌ی هی‌ز گرید، ئه‌و ده‌سه له شعره‌یل نی‌شتمانی ک له ستایش و تاریف ئیران وه‌تیایه، ژیر کوومه‌ی هه‌ ئه‌ی گرو‌وب باوه‌تیسه‌.

ب - ئیشق وه دالگیش له باوه‌ته‌یل باوبوی له شعرسه‌رده‌م کوردی باشووره‌.

ج - وه چه‌واشه‌ی ئه‌و دو‌یای ناوچه‌یل کوردنشین، جه‌نگ سه‌لمیای، له ناوه‌رۆکه‌یل شعر کورده‌ باشووره‌، له‌وه‌ر وه‌گ ئه‌ی ناوچه‌ هه‌چو‌ی ئه‌و دو‌یای ناوچه‌یل ئیران، خوه‌ی راسه‌ی راس تو‌یش جه‌نگ و داگری بو‌ین و ته‌جاوزه‌یل دو‌ژمن بو‌ی، له شعره‌یل زوورم شاعره‌یل ئه‌ی میلکانه‌ له باره‌ی ویرانیه‌یل جه‌نگ، قاره‌مانی نه‌وه‌یل ئه‌ی مینگه‌قسیه‌ وه‌تیایه‌.

د- شعر کورد باشوور له مایه‌یل ناشیقانه‌ هه‌م به‌هره‌ گرتیه‌. ئیشق له شعر کوردی باشوور هه‌چو‌ی شعر ئه‌و دو‌یای بو‌یشه‌یل کوردی - باوه‌تیگ به‌رجه‌سته‌یه ک فره‌ شاعره‌یل وه پێ شانسینان دانه‌.

ح- وه‌سف سروشت هه‌م له ناوه‌رۆک کو‌ینه‌ی پ‌یشینه‌ی شعر کوردی باشووره‌. شاعره‌یل سه‌رده‌م ئه‌وی له وه‌رده‌وامی ئه‌ی ره‌سمه‌ له ده‌روه‌چ شعر خو‌ه‌یان جله‌وه‌یل جیاواز سروشت وه ته‌ماشاکردنه‌.

و- ناوه‌رۆکه‌یل سیاسی ئه‌وه‌قهره‌ گه‌شه‌ی نه‌یرید ک له سه‌ری باس بکره‌یه‌ید و بنو‌وره‌یه‌ده‌ پێ، وه‌ل ناوه‌رۆکه‌یل جه‌مگایی شعر کوردی باشوور له دو په‌ل قابیل باس و نو‌ورسه‌نه‌: قوناخ وه‌رجله شو‌ورش ئیسلامی و قوناخ دو‌یای شو‌ورش.

کامه‌ران ره‌حیمی له تو‌یژینه‌وه‌ی له سه‌ر شعر نو‌و کوردی ئیلامی ئو‌یشید: یای کردن له گوزه‌شته‌ وه شکوو قه‌وم کورد و سه‌مه‌یله‌ ک له در‌یژی تاریخ وه پ‌ی‌یان کریاس، خاستگه‌ی باوه‌تی شعره‌یل فره‌یگه‌ وه (ع، فه‌یلی) له شعر بل‌ین خوه‌ی وه عینووان "رازه‌یل ئالامتو" له ناو چ‌یین شکوو تاریخی قه‌وم خوه‌ی وه قه‌شه‌نگی ته‌مامیگه‌و و‌ینه‌ی کیشاس.

ئه‌وی وه ئامازه‌یل تاریخی و‌ینه‌یل زینگ و گیاندار‌ی له نه‌مه‌نن و که‌فتن تاریخی

حکومەت ئەتابەکهیل لور له چاره‌بویس قەوم کورد وه شعر نیکی وه خشیه.

والی / له هانتت / جه‌وانیمان هیشتیمنه جی / خومر وه شوونی گەردی / خوه‌راوا / بیه خوه‌ره‌لات واینمان / له دل ناگر نیشته‌جیمن / بی زووان / وه کلگ تام ژان کهیم...

رازهیل ئالامتو، ع، فهیلی

ئەو دەرد و ژانه و خوهی خواردنه‌و داخیگ له زولم والیهیل پشتکۆ کریایه له شعره "رازهیل ئالامتو" ئویشیهید.

فهیلی له ئەوی شعره له بنه‌مایل وه‌سف و حه‌کایه‌ت کردن وه کاریان تیه‌رید و چوی نه‌قل که‌ر، چاره‌نوویس هه‌ربوودن حه‌کوومه‌ت والیهیل ئەو هویر تیه‌رید، وه‌لی شعر وه‌تیای نه‌ته‌مام تاریخ ئیلام، به‌لکوو وه جووریگ تاریخ ته‌مام کورد له ناو خوهی گرید.

ده‌زمان ده‌قیانوس / خوه‌نین په‌یام ۱۲۴ هزار په‌یام‌به‌ر ناشتی / نیشته‌جی ئی وه‌ر خوه‌ریم / له هه‌ر کوو هیژ گرتیم / نوورسنت چوی نوورسن ناگر / شوونمان کرده‌ خووله‌کوو / چوی یاخی بوین لافاو / چنگ له روی زه‌وی کیشای / زلزله "ژیاری" کوژ سه‌یمه‌ر / هیمان نه‌ی فه‌ره‌هنگ مه‌ده‌نی داشتیم، نه‌ ئەدبیات پاوه‌جی / فه‌رمان جه‌نگدا / ولات فره‌ هووزمان / کرده‌ که‌لاویگ / هه‌ر خوه‌ت و "ئەمله" گەد خوه‌ش والی!

هه‌ ئه‌ویش ئویشید: ئەوی شعره ره‌وانگه‌ی پر له سووزیگه وه گوزه‌بیشه‌ی مه‌ردم ئیلام، ئەوی شعره ره‌وانگه‌ی پر له سووزه وه گوزه‌بیشه‌ی مه‌ردم ئیلام، وه شایه‌د له ناو دل و فامین خوه‌ی گوزرانن سه‌رسامترین وه‌ره‌قه‌یل تاریخ سه‌ده‌یل دوایی ئەوی مه‌ردم وه ئەو هویرهاوردن و ناسانن خوه‌ی، وه قه‌ول تره‌ک وه خاتر وریاییه‌و کردن هه‌ست خوه‌ی ناسین و خوه‌ی ناگاداری مه‌ردم ئیلام. یای کردن تیکه‌ل بوی

وه گوزه‌بیشه‌یا له ئەوی شعره نموودیگ ئەو هویرنشین و جوان په‌یدا کردیه.

(ره‌زاخان) هاته‌و چوی گه‌رده‌چوینچان

یانه‌ی ئابادی له بن کرد ویران

(غولام‌ره‌زا) نیشته وه خاک سییه

جای بوی وه سه‌مکوو ئەسپ ئەمنیه

نازران بی ناز(والی) فه‌راری

سه‌رکرده‌یل که‌فتن ده‌ گرفتاری

عه‌یش بوی وه عه‌زا ته‌خت بوی ویرانه

به‌لی یه وه‌فای ده‌ور زه‌مانه

چه‌رخه‌نده‌ی ده‌وران هه‌م ها ده‌ که‌مین

چه‌م گل ده‌ی ئەرا یه‌سار و یه‌مین

بنیش تا بوینیم ها ده‌ نیشانه

ئی جاره هه‌ده‌فی کام دویده‌مانه

ئی‌جاره سه‌ره‌ی کام نگوون به‌خته

وه کام هه‌ده‌ف خوه‌یگ ئی تیر سه‌خته

عه‌باسی ئارام، کوچگ نویسیاگه‌ی ته‌خت خان

یه‌کی له باوه‌ته‌یلی ک شعر کوردی - وه تاییه‌ت له دوای سه‌رکه‌فتن شوورش - بایه‌د ئاور له تی بریه‌ید، مسئه‌له‌ی(زووان دالگی) بوی.

له رووژگار ده‌سلات شائیران ستایش له زووان کوردی هه‌ر چه‌ن نه‌کریای نه‌وی وه‌لی ئەوقه‌ره ره‌نگ و بوو باوه بوی و ئتوماتیزه بوینگ که‌له‌یل ژیربان بویا، یانی له ناسنامه‌ی هه‌ستی چه‌ندسه‌دساله‌ی واژه‌یل وه کوشش ئاشنا وه پاکه‌و کردن شاعر داگری کریا ئمجا وه کار هات، ئەو وه‌خته ده‌رفه‌ت بالدان په‌یا کرد.

وه‌لی ئمروو وه به‌رکه‌ت شوورش، رووشنی له وه‌تن کاریگ باو بوییه وه له ئەوی باوه‌ت تاییه‌ته وه‌سفه‌یل له وه یه‌کا پیچیان و قسیه نه‌فامیای بوین رزگار بوییه.

كوردەيل زينگن دايم وه شادى
چ دەنام شار چ دە ئابادى
هەم هەمىدارم دە دەرگاى يەزدان
ها هەر كشيورى كورد و كوردزووان
دايم سەر بلىن و خوەش و خوهرەم بووگ
شەر دژمنەيل دە سەرى كەم بووگ

عەباسى ئارام، شانازى كورد

سروش و ئيشق لە باوەتەيل دىرینەى شعر كوردى باشوورە. فيشتەر ناوەرۆكەيل
ئاشيقانە خودى باوەت باس ترەك تويەنيد بوود. وهلى سروشت زوورمیان وه
عينووان ئەلگرتگەيل ويئەيى غەزەل باوەت ئاور لەتتى دانە، نە وه عينووان
باوەت.

شعر لە سروشت جار لە باوەت دروس كردن و وهسەف وه هونەر نيگاركيشان نزیکه و
بوود. ئەلبەت يەى زەمانیگە ك لە شعر جمشت نەود يا هشت ئەوقەرە هەست
وه پى نە كریەيد. هەر ئەو جوورەگ نواتر نويسيا شعر كوردى باشوور لە جەلا
داين وه ناوەرۆكەيل ئاشيقانە لە سويكيگەو وه زووان تەغزول يا غەزەل وەتن
كلاسيك نوورید و لەلای تریشه و وه میرات رۆمانتیسەم ئەودویای بويشەيل كوردى
پيشت بەسيه وه ئەى ئەساسە ئيشق لە شعر سەردەم باشوور فيشتەر شيوهى خاكى
ديريد تا پيشينهى ئاسمانى. ئەلبەت شعر سەردەم كوردى باشووريش لە دو پەل
شعر نوو و شعر كوينه - وهل تەئسیر گرتن لە شعر فارسى و ... لە ئەى چوينه
تايبەتمەنديگ سوود وەر گرتیه.

ئەگەر چە لە كارنامەى ئەدەبى هەر شاعرهیگ - شعر ئاشيقانە - وه مەمەر
خيشى و نزیکى وهل ليبراليزم وه دى هاوردن شاعر - جيگەى تايبەت وه خودى
ديريد. وهلى شاعرهیلى هەن ك لە ئەى جوورە دەروشيانى فرەتر دیرن.
يا وهى جوورترەك شعر بریگ لە شاعرهیل تەنيا لە خەفتگەى ئەى باوەتە وه
سەرکەفتن وەتنى و بينای رەسید.

ئەلبەت فرە لە شعرەيل ئاشيقانەى ئەى مينگە بەرهاوردگ رووحیهى پيهك دەم
گوزەريانە. ناسكى خەيال و نەرمى هەست دو بەش پيکهيئەر ئەى تەماشا و زووان
تايبەتەس راي و ئەراى چينهیلى هەن ك حەكايەت لە يە كەيد ك شاعر نەبايە
سياسى و جەمگايه و بوود، وهى مانا ك خاسترە خودى تويش ئمپرسیۆنیسم يا
وہزعیگ رووحانى بکەيد تا هەستەيل راسگانی خودى بەيدەو دەيشت و ئەى کارە
وہپايەو وسان و مەقام شعر لە دنياى ويژه ئەلگريد. ۳۵
وه سەر يەوہ ناومايەى وه رەوت بنەرەتى و رووح ناھەنگ شاعرهیل جايل باشوور
لە ناوەرۆك ناسنامەيى پيکھاتيه.

سالەيلىگە شاعرهیل كورد باشوور لە مەى كردن ناسنامەى قەومى و فەرھەنگى
خوہيانن. وهلى گوران دين و هوپرکردنەوى سياسى بەس نييه. چە ئەوورەگ
سالەيل دريژيگ مەردم ئەى مينگە لە ژيپردەسلاتيان بويە نەتيا حكوومەت زولم
كەر شايى بەلكوو بان تر لەوہ(رژيم فكري) بوى ك خوازيار ئاسيميلەى تەمامى
نرخەيل و چيشتەيل بەھادار خوّمالى قەومەيل بوى. ئەلبەت مەمەر جەخت
كردن ئينگە لە سەر نيشانەيلى هەچوى زووان، تاريخ، قەوم و ... نەبايە تەنيا
يەى رفلکس نيگاتيف و ئانتى تز بى خووش بوود.

يە گونجياى ھال ھويچ فەرھەنگى نييه ك لە وەرپوەر ھەر ديارى بيچگە
خوّمالى، ھەر چەنیش پۆزۆتيفيش يەى شەر دياردەيى بتراشيەيد.
بايە لە ھەلسەنگانن وانە وهل دياردەيل ترەكا دەس كەمەگەى روى لە لايل
جووانى ناسينگەرى بوود.

گەشەنەکردن و جوورايجوورى باوەتى لە فەكتەرەيل نيگاتيف شعر سەردەم
كوردى باشوورە. ئەلبەت مەيدان دايرەى باوەتى تا رادەيگ وه دى ھات ھەلۆمەرچ
سياسى - جەمگايى بويە.

باوەت ئەلگەرديان شعر و شاعرهیل كورد باشوور وه فەرھەنگ خوّمالى خودى
باسيگ داوان پيەنە ك وه مەمەر نەوين زانيارى تەمام و بەس بوى لە بارەى
ئەوى ئەرا وەخت ترەك ھيلىمەى. شايد لە زوورم فەكتەرەيل نەوين زانيارى وه
رووز ھاتى لەى دەرەو گپرورفەتەيل چاپ و بلاوہو كردن كوردى بوود ك وەتيايل

تازەى شاعرهیل وه تایبهتی لهی ههوزه دهرهفت بلاوه بون پهیا نهکردن. ههر چهن له بلاوه وکریایل یا پهخشه و بویل وه زانایی ئەى گرفته بگریم و ئەوه بلاوه کردنه.

(شهرح یهگ ههفتهنامهى پهيك ئیلام له یهى وهختیگ وهرقهى وه عینوان زووان ئیمه له ژیر چاودیری کامران رهحیمی بلاوه بوی ك وه داخه وه مههمرهیلگ وهل بهسینا رویوهری بوی).

وه له وهرچه و گرتن زامهتیل شایسته ك لهی چهن ساله له وهر چهو تیهید، نایندهی له پله و پایهى خاستر له ئینگه پر بار ترهك ئەرا شعر ئەى ناوچه دوییهید.

شعر کوردی باشوور دویای شوورپش له لای فهرهنگ و باوهپگ ك ناوخوهر سهههتایی بویه، ئەلگهردیاسه و وه له لای تریشه و داین و سهنن ههست و فامین وهل شعرا له ئەودویای ناوچهیل کوردنشین ها له نوای پای، ك ئەى ههر دوگه له ناومایهى شعر تهونید تهئسیرهیل بنهید. ههر وه جوورهگ ژۆزف کامونیاکا ئویشید: شعر وه عینوان یهى جووره فامینه و نامازهى پهخشوپهلايه، وه یهك رهویشته دهمهتهقه له بارهى هویره و کردن یا پرسیارگ تویهنید فرهترهك وه ههقیقهت نزیکه و بوود.

په‌ی نویسه‌یل :

- ۱- صالحه‌حی، سهید عه‌ل، جهان و مویه‌های ازلی، ص ۵۹ – ویزنامه شعر نو کوردی ۱۳۸۰
- ۲- پاوند، ازرا، شعر نو از آغاز تا امروز، حقوقی، ۱۳۵۷، ص ۵۸
- ۳- فرج سر کوهی، شعر پرسشی بی مرز است، مصاحبه.
- ۴- بجنوردی، محمد: شعر امروز، همشهری شماره ۲۳۷۲
- ۵- طبیبی: ادبیات کوردی، مجله ناوینه، ۱۳۷۳ – ص ۱۴ و ۱۵، ص ۱۱۳
- ۶- میمندی، علی: موقعیت زبان کوردی، مهاباد، ۱۳۸۰، شماره ۵
- ۷- سارایی، ظاهر: دیوان غلامرزای ارکوازی، گوپه، ۱۳۷۹، ص ۱۰۵
- ۸- ر – ك طبیبی، حشمت الله: مقاله اهل حق، مجله وحید، شماره ۹
- ۹- مکرى، محمد: لهجه‌های غرب ایران، ص ۸۰ – ۷۰
- ۱۰- چمچمالی، عباس، ئەوه‌ل و ئاخ‌ر یار، زهمانه‌وان، ۲، ص ۱۸۶
- ۱۱- مکرى، محمد: لهجه‌های غرب ایران، ص ۸۵ – ۷۰
- ۱۲- طبیبی: ادبیات کوردی، ناوینه، ۱۳۷۲، شماره ۱۴ و ۱۵، ص ۱۱۴
- ۱۳- شفیعی کدکنی: موسیقی شعر، توس، تهران، ۱۳۸۵، ص ۱۷۶
- ۱۴- سارایی ظاهر: دیوان ارکوازی، گوپه، ۱۳۷۹، ص ۹۹
- ۱۵- شفیعی کدکنی: موسیقی شعر، توس، تهران، ۱۳۸۵، ص ۱۷۶
- ۱۶- سارایی، ظاهر: دیوان ارکوازی، گوپه، ۱۳۷۹، ص ۹۹
- ۱۷- احمد شریفی: سروه ۱۳۷۱، شماره ۶۹
- ۱۸- وحیدیان کامیاری: وزن و قافیه شعر فارسی، ۱۳۶۷، ص ۵
- ۱۹- وحیدیان کامیاری، تقی: همان، ص ۹۱
- ۲۰- سارایی ظاهر: دیوان ارکوازی، گوپه، ۱۳۷۹، ص ۱۰۰
- ۲۱- سارایی، همان، ص ۱۰۱
- ۲۲- شفیعی کدکنی: موسیقی شعر، توس، تهران، ۱۳۵۸، ص ۳۴
- ۲۳- حقوقی، محمد، شعر نو از آغاز تا امروز، ۱۳۷۵

۲۴- کامونیکا، ژؤزف: برای گلوله‌ای از دور، عشق شدم، همشهری

۲۵- وحیدیان کامیار: وزن و قافیه شعر فارسی، ۱۳۷۶ ص ۲

۲۶- همان

۲۷- نوری علاو اسماعیل: صور و اسباب در شعر امروز ایران، بامداد، تهران، ۱۳۴۸، ص ۵۷

۲۸- براهنی: طلا در مس، مولف، تهران، ۱۳۷۱، ج ۱- ص ۱۱۴

۲۹- شعر دوست، چشم انداز شعر معاصر تاجیکستان، ص ۲۷

۳۰- میرصادقی: واژه‌نامه هنری شاعری، کتاب مهناز، ۱۳۷۳، ص ۷۵

۳۱- نجفی، ابوالحسن: سارتر و ادبیات، جنگ اصفهان، ۱۳۴۵، ص ۹

۳۲- شمس اوری، گرم: در تعریف روشنفکران، مجله مهاباد، ۱۳۸۰، شماره ۵، ص ۵۳

۳۳- سید حسینی، رضا: مکتبهای ادبی. کتاب زمان، تهران، ۱۳۶۵ چاپ دوم ج ۱، ص ۲۸۳

۳۴- همه‌خانی، کوروش: ویژنامه کنگره شعر نو کوردی در ایران، مصاحبه، ص ۳۱

۲۵- کامونیکا، ژؤزف: برای گلوله‌های از دور، عاشق شدم، همشهری، ۲۵ دی ۱۳۸۱

کووده‌کسان ریواس

چاوه‌ریتم،

چوی جارجاران، گولوانگ سوو

یه‌قه‌ی شه‌وار و په‌ره‌ی ده‌وار به‌یده کنار

وه شه‌ونم وه‌هاری

گونای وه‌نه‌وشه ته‌پ تووز ناسمان

بشوورید

هزار شه‌مدان، له ژیر ناینه‌ی ناسمان

دایرسنی

له ناو دکان ناسمان، له خیوان کاکه‌شان

ته‌وقه ته‌وق هساره

باوش باوش نویر، خه‌روار خه‌روار

چووی و ساز وه نرخ سازگار بفروویشید

چاوه‌ریتم

چوی جارجاران گولوانگ سوو

له دلاهوو، به‌رزی ناسوو،

خه‌نجه‌ری له غلاف بکیشید

له مؤکول ترا چه‌ته‌ی شه‌و بنیشید

منال خه‌یال بی‌حال دل‌م شاد بکه

له ناسوو له منو خودد

له وه‌هار پار و پیرار یاد بکه‌ی

وه تو ده له‌وره هاوسای ناسمانید

به‌رز و نزم دیاره، عومر خودر له کتاو وه‌فر

هه‌لس

سِيَّهدهوار ههور، بهرگ ئاسمان نيه...
 مانگ * پورته نهك نيه توای
 دوی کهل به تیه ی ئاسمان نيه.
 نه، نه، نه، شره ی حجاو ئاسمان
 دهم به یان دیاره، بپرس، بزبان، گهرد و خاک
 و خول
 مایه ی عهزاو رووح ئاینه نین
 ئاینه پاکه، تو هلَس، تهپ و تووز گلاره ی دل،
 وه دهسمال ههوریشم
 *ئاساره زله پاک بکه
 چاوه ریتم
 چوی جار جاران گولوانگ سوو
 تیخ شه مشیرد وهرجه تیخ خوهر کزه بخه یده
 جهرگ تاش
 ههلدرید سینه ی سارکی
 بکوشید گهله سوورا ته م
 واز بکهید ههر چی ئشکهفته
 پای ههر کهژ و کهمه ر"کووده کسان" ریواس
 داخهید
 کتاوی له وه لنگ دار قوله ی دالاهوو
 وه قه له م شاهوو
 وه جه وه ههر سیروان
 وه خهت نه لوهن
 وه شه قل قلاقیران
 وه چاپ بیستوین
 وه یاد فه رهاد

وه نه قاشی شیرین
 وه پیان یاد بیهی

رهزا کهرمی (تهنیا)

گهرده چویچان
 ههر نیمه روان
 هه نای خه و که فیده دیه که
 ریچه رمی کوکنی له مالا درایدو
 چوود... چهن فه رسه خ دویر
 له بیوانی
 روی نه و ئاسمان
 گوچانه گهی هه لگری
 چوپینه هاوار که ی
 تا هه ناسه تی بریه ی دو که فی
 * * *
 ئمروو ... نیمه رو
 ئاسمان سنگ یه زیدی دا له قه ی
 گهرده گوچان گهنی زهوی هه لگردو له دویرا هات
 پیچیا ناو قه وورسان دیه که یاو
 چهن خولی خواردو له ژیر زهوی نخما بوی
 تا تهپ تووز نیشته و
 چوار سه رک کهفته دهیشت!
 ههر چوار نزیك وه یهك
 چه و هه لاوردن
 هه ركام یهك ناسین:

ئىرنىڭە لە ناو ئى برشەكەر نىمەرۈه
لە ناو ئى قەروسان چىك و چوولە
يەكەو گىردوین و ھە نوورسئەو يەك و
مقیانەو بردوی!

یەى ھەو زەوی ھاتە لەرە

چوی ژن پاوہمانگ

چمانى ژانىگ پىچيا ناو دلىا!

گەردە چویچان سىیەگ

لە ناو قەروسانا بویەو راس و

چوار سەرك ھىزدا

وہ بان گىردە چویچانە

چمانى لائە دالى بوی

چوار خای چەرمى لە ناوی بوی

ئەوسا

چەن خوئی خوارد دە ناو قەورسانا و

روی نا لە بیاون چىك و چوول

وہرەو ئەورەگ ھەر نىمەرۈان

ھەناى خەو كەفیدە دىەكە

رىچەر مى كوكنى

لە مالا درايدو و چوود ...

سەلاحىدىن قەرەتەپ

شيعرى كوردى باشوور

تايبەت بە دوومىن كۆرە جىژنى

رىژنان لە شاكەو خان مەنسوور

گورانى ناو

ماچەيل دىول كوت واى پاييز

ھەناس شەكت دارەيل

كەنە نەزر

بەلكم

واران دنيا شوورى

لە ولات خوولەكوو

ئەرا سارىژ زام

كۆدتای سەوز بىخەيدە رى!

عەلى حسين فەيلى